

Simona STĂNESCU * Mălina VOICU

Simona MIHAIU * Sorin CACE
(coordonatori)

Dezvoltare și schimbare socială proiectată

In honorem Cătălin Zamfir

Simona STĂNESCU * Mălina VOICU

Simona MIHAIU * Sorin CACE
(coordonatori)

Dezvoltare și schimbare socială proiectată

*

In honorem Cătălin Zamfir

Editat de **Pro Universitaria SRL**, editură cu prestigiu recunoscut.

Editura **Pro Universitaria** este acreditată CNCS în domeniul Științelor Umaniste și CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Științelor Sociale.

Copyright © 2021, Editura **Pro Universitaria**.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin **Editurii Pro Universitaria**.

Nicio parte din acest volum (fragment sau componentă grafică) nu poate fi copiată fără acordul scris al **Editurii Pro Universitaria**.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dezvoltare și schimbare socială proiectată : în onoarem Cătălin

Zamfir / coord.: Simona Stănescu, Mălina Voicu, Simona Mihaiu și

Sorin Cace. - București : Pro Universitaria, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-26-1326-6

I. Stănescu, Simona (coord.)

II. Voicu, Mălina (coord.)

III. Mihaiu, Simona (coord.)

IV. Cace, Sorin (coord.)

316

Redactor: Elena Onea
Tehnoredactor: Liviu Crăciun
Copertă: Aurelian Leahu

Redacție:
tel.: 0732.320.666
e-mail: editura@prouniversitaria.ro

Editura Pro Universitaria

Librăria UJmag:
tel.: 0733.673.555;
021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro

ujmag.ro

Ujmag.ro

Cuprins

Introducere	9
Iulian ALDEA	
Cătălin Zamfir - mai mult decât profesor	11
Ionuț-Marian ANGHEL	
Cum am ajuns să fiu doctorand în sociologie în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române (SCOSAAR)	14
Ilie BĂDESCU	
Bucuriile și datoriile sociologiei românești față de opera Academicianului Cătălin Zamfir ...	19
Eugen BLAGA	
Academicianul	25
Ștefan BUZĂRNESCU	
Sinceră deferență, Marelui Senior!	29
Sorin CACE	
Deschis, devotat, profesionist	33
Septimiu CHELCEA	
Vocația de cercetător și de coordonator al echipelor de cercetare științifică	35
Floare CHIPEA	
Cătălin Zamfir – sociolog și constructor de Școală Sociologică Românească	39
Luminița CHIVU	
Academicianul Cătălin Zamfir, un veritabil ambasador al sociologiei românești	48
Ștefan COJOCARU	
Magicianul caleidoscopului: Academicianul Cătălin Zamfir	51
Cristina GAVRILUȚĂ	
Crize, spaime și remedii. Variațiuni pe tema realului și posibilului în viziunea lui Cătălin Zamfir	53
Nicu GAVRILUȚĂ	
Cătălin Zamfir – omul deplin al sociologiei românești	58
Eugen GLĂVAN	
Dublu clic: despre învățare pe parcursul vieții și construcție instituțională	63

Ioan MĂRGINEAN	
La mulți ani, academician Cătălin Zamfir!	66
Vasile MORAR	
Gând retrospectiv: morala sociologului.....	72
Ionuț Mihai OPREA	
Gânduri sau de la Sfinxul Politicilor Sociale în România la Omul Cătălin Zamfir	79
Dumitru OTOVESCU	
Un profil uman de vocație - academician Cătălin Zamfir	82
Vladimir PASTI	
Cătălin Zamfir și obsesia dezvoltării sociale	88
Marius Augustin POP	
O mână întinsă	93
Iuliana PRECUPEȚU	
Cătălin Zamfir – În căutarea fericirii.....	95
Ana Maria PREOTEASA	
Cătălin Zamfir, profesor, director, coleg, mentor	99
Cosima RUGHINIȘ	
Câteva gânduri către și despre profesorul Cătălin Zamfir.....	102
Codrin SCUTARU	
Întâlnire cu mentorul meu	104
Mariana STANCIU	
Domnului Profesor, cu adâncă recunoștință	106
Iulian STĂNESCU	
Sociologia constructivă sau speranța ca sociologul să schimbe lumea în bine	109
Simona Maria STĂNESCU	
Creator de drumuri în sociologia românească.....	114
Anca Daniela TOMPEA	
<i>Maestrul</i> gândirilor frumoase!	118
Silviu G. TOTEECAN	
„Dragă, vin la masă cu un coleg de la Cluj!”	
Întâlnirile mele cu profesorul Cătălin Zamfir.....	120
Ștefan Vasile UNGUREAN	
Despre vocație, etică a responsabilității și spirit ctitorial.....	125
Bogdan VOICU	
Un altfel de om al istoriei.....	131

Mălina VOICU

Schimbarea socială proiectată: drumul de la teorie la realitatea socială136

Gheorghe ZAMAN

Academicianul Cătălin Zamfir – un reprezentant de seamă al sociologiei românești,
la vârsta activă și prolifică de 80 de ani !138

Cătălin BASARAB ZAMFIR

Foarte pe scurt, cum a fost viața mea140

Introducere

Aniversările aduc bucuria de a îi avea alături pe cei ceilalți, fie că este vorba despre prieteni, familie sau simpli cunoscuți.

Volumul este dedicat domnului Academician Cătălin Basarab Zamfir, cu ocazia frumoasei vârste pe care o împlinește. Am cuprins în paginile următoare o parte dintre impresiile celor ale căror destine profesionale s-au intersectat cu al domnului profesor. Speram ca cititorii interesați să descopere aspecte inedite ale modului în care personalitatea științifică a domnului Academician s-a reflectat de-a lungul timpului.

La mulți ani, domnule Profesor Cătălin Zamfir!

Coordonatorii

Cătălin Zamfir - mai mult decât profesor

Să vorbesc despre profesorul Cătălin Zamfir îmi este în același timp și ușor și greu. Ușor pentru că experiențele alături de domnul profesor însumează aproape 15 ani, timp în care am avut de nenumărate ori șansa de a fi în preajma sa, atât în postura de student, cât și în postura de coleg în proiectele pe care Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) le-a dezvoltat în decursul anilor. În același timp îmi este dificil să vorbesc despre profesorul Zamfir deoarece întotdeauna este greu să reușești să sintetizezi în câteva pagini un întreg parcurs de dezvoltare pe care eu l-am avut alături de domnia sa, mai ales ținând seama de anvergura profesională și didactică a profesorului Zamfir și de impactul pe care personalitatea domniei sale a avut-o asupra a tot ceea ce a însemnat dezvoltarea mea atât profesională, cât și umană.

L-am întâlnit prima dată pe profesorul Zamfir la începutul anilor 2000 când în calitate de student al Facultății de Asistență Socială am avut prilejul de a păși în instituția unde domnia sa era decan. Îmi amintesc că la acel moment eram unul din studenții veniți din provincie și totul părea mult prea mult. Eram copleșit de absolut tot ceea ce se întâmpla și încercam să îmi depășesc condiția, acumulând cât mai mult.

În anii 2000 România era încă o țară în care accesul la informație pentru un student ca mine nu reprezenta un element atât de facil pe cât este astăzi. Dezvoltarea internetului în România era încă în faza incipientă, iar a avea un calculator reprezenta un adevărat succes. Așa că, dornic să învăț cât mai multe, mare parte din timp o petreceam în bibliotecă și în laboratorul de informatică al facultății. Mențiunea aceasta este importantă dintr-un singur motiv. Deși ne aflam încă la începuturile internetului în țara noastră, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială avea unul din cele mai moderne și bine dotate laboratoare de informatică, viziunea

¹ Asistent de cercetare, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

profesorului Zamfir fiind aceea de a deschide studenților porți către informație și prin informație către lume.

Timpul a trecut rapid și destinul împins de la spate de viziunea profesorului Zamfir a făcut ca în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială să se înființeze Masterul de cercetare sociologică avansată, la care aveam să mă înscriu fără să știu la acel moment de experiență fascinantă ce avea să urmeze.

Fiind prima promoție a acelui master eram doar șapte studenți înscriși. Din cei șapte, astăzi, trei suntem colegi în cadrul ICCV și personal, am convingerea că acest lucru se datorează într-o mare măsură profesorului Zamfir care a reușit să ne determine să explorăm societatea. Fiind un număr mic de masteranzi, nu de puține ori cursurile cu profesorul Zamfir se desfășurau în biroul de decan al domniei sale, creând un spațiu în care comunicarea profesor-student căpăta o formă personală devenind mai degrabă o comuniune. Astăzi masteratul de cercetare sociologică avansată este unul din cele mai valoroase programe din cadrul facultății.

Rolul de profesor nu s-a limitat însă la spațiul facultății. În anii 2000, perioadă în care profesorul Zamfir conducea atât Facultatea de Sociologie, cât și ICCV, holurile institutului erau pline de studenți și toți erau implicați în proiectele de cercetare ale ICCV. Atunci am reușit să cunosc oamenii cu care astăzi sunt coleg și de la care am învățat enorm atât profesional cât și uman, iar șansa de a-i cunoaște se datorează modului în care profesorul Zamfir a reușit să creeze o punte de comunicare între studenți și cercetători.

A urmat și momentul în care am devenit doctorand cu o teză coordonată de către profesorul Zamfir, o experiență incredibilă pe parcursul căreia am avut acces la foarte multă cunoaștere.

În anul 2016, dinamica modului în care informația circula, a devenit tot mai evident că se îndreaptă către zona de online. Acesta a fost momentul în care profesorul Zamfir m-a chemat să îmi vorbească despre un nou proiect ce avea să se intituleze România Socială și urma să reprezinte mai mult o platformă de dezbatere cât și o continuare a proiectului de tip Revistă ce fusese inițiat tot de către profesorul Zamfir în anii 2000 și avea aceeași titulatură.

Platforma on-line România Socială (www.romaniasociala.ro) avea să se dezvoltate conform viziunii profesorului Zamfir ca o revistă on line, cuprinzând studii standard, dar și comentarii, dezbateri, opinii. Din 2016 ea a devenit o platformă de discuții, dezbateri, opinii, informații relevante despre evenimente și rezultate sintetice ale proiectelor de cercetare. Intenția platformei este de a coagula

preocupările specialiștilor din științele sociale și umane pe problemele cruciale cu care ne confruntăm, ca societate, dar și ca domeniu științific.

Am fost mai mult decât entuziasmat de idee și în mai puțin de două luni, în februarie 2016, România Socială prindea viață în mediul online. De atunci, au trecut deja 5 ani și în tot acest timp platforma a devenit un reper, găzduind sute de articole citite de sute de mii de persoane. Începută firav cu doar câteva materiale scrise de colegii din institut, România Socială găzduiește astăzi texte scrise de autori din țară și din străinătate fiind o resursă de cunoaștere importantă. De la articole de opinie, analize și până la recomandări și recenzii de carte platforma adună la un loc texte de excepție, acoperind o gamă foarte variată de teme de interes social. În cifre, România Socială a depășit așteptările inițiale, astăzi reușind să adune la un loc peste 500 de texte. Calitatea materialelor publicate avea să se reflecte și în numărul de cititori, care numai în anul 2020 ajunge la aproximativ 100.000, cel mai popular text având peste 35.000 de cititori. Tot acest proces de creștere a platformei, de la înființare și până la stadiul în care se află astăzi se datorează și el profesorului Zamfir a cărui preocupare pentru dezvoltarea proiectului nu s-a limitat la crearea ei și nu a scăzut în niciun moment, fiind mereu implicat în mod direct și reușind să coaguleze un colectiv de autori de excepțională valoare strânși în jurul ideii, dar mai ales în jurul domniei sale.

În loc de încheiere

Am vorbit în rândurile de mai sus despre experiențele personale cu profesorul Zamfir. Spațiul limitat mă obligă să restrâng lucrurile extraordinar de mult, poate chiar fără a reuși să surprind esențialul. M-am întrebat oare ce ar fi mai important de spus, iar alegerea celor amintite am făcut-o încercând să surprind acel element cu care personal îl definesc pe profesorul Cătălin Zamfir: *un vizionar creator de destine.*

„Toți credeam că știm ce sunt romii, dar e clar că imaginea colectivă era superficială și distorsionată de prejudecăți”¹

Ionuț-Marian ANGHEL²

Cum am ajuns să fiu doctorand în sociologie în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române (SCOSAAR)

După finalizarea studiilor de master în 2012 nu aveam de gând să urmez imediat un program doctoral. Un coleg din facultate mi-a povestit despre programul doctoral în sociologie ce avea să fie introdus în cadrul Academiei Române, sub egida ICCV. Nu eram foarte convins, la început, să mă înscriu. Avusesem profesori în facultate care erau/sunt cercetători la ICCV și colaborasem și eu cu Institutul în perioada studenției. Hotărârea de a mă înscrie la examen am luat-o în ultima săptămână de depunere a dosarului. În final, mă încânta ideea că programul doctoral pune accentul pe cercetare avansată și nu prevedea normă de predare. Cochetasem cu cercetarea la master în cadrul unei burse de performanță științifică pe care o obținusem de la Universitatea din București. Pentru mine, faptul că programul doctoral din cadrul SCOSAAR îți permite să te axezi mai mult pe cercetare și pe aprofundarea cunoștințelor teoretice și practice în domeniul tău de cercetare, constituie un avantaj al instituției.

Admiterea la doctorat se făcea pe baza unui colocviu în care candidații își prezintă proiectul de cercetare. Nu aveam o imagine clară a temei pe care voiam să

¹ Zamfir, Cătălin (2009), *O istorie subiectivă în sociologia românească: din 1944 până în prezent*, Iași, Editura Polirom, p. 176.

² Cercetător științific, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

o studiez. Eram destul de conștient că trebuie să fie o temă din aria de cercetare a Institutului. Dar și în specializarea îndrumătorului de doctorat. Dintre coordonatorii de doctorat disponibili la acea vreme, singura mea opțiune era Acad. Cătălin Zamfir. Sub aceste „constrângeri” am propus un proiect de cercetare intitulat „Romii europenizați? Strategiile și limitele guvernantei neoliberale”.³ Cunoașterea mea în aria propusă era destul de limitată. Proiectul părea destul de ambițios. Am fost ultimul candidat care și-a prezentat proiectul de cercetare, primind scurte comentarii doar din partea dlui. Zamfir. Nu eram convins că o să fiu admis. Într-un final am fost sunat de către secretariatul ICCV pentru a mă anunța că am fost admis la programul doctoral din cadrul SCOSAAR.

Realizarea planului de studii și derularea cercetării de teren aferente tezei de doctorat

Cursurile pe care le-am urmat în cadrul programului doctoral nu diferă foarte mult de cele regăsite în alte universități care organizează doctorat în sociologie. Aflat la început și în curs de popularizare, mulți colegi nu au *background* în sociologie, din acest motiv consider că ar mai fi de lucrat suplimentar la însușirea cunoștințelor teoretice și aplicate pentru realizarea unei cercetări în științele socio-umane. Am urmat în cadrul programului doctoral, cursurile de „Metodologia cercetării sociale”, „Modele de cercetare socială” și „Etica în cercetare”. Dincolo de cursurile obligatorii, Acad. Zamfir ne-a susținut mereu și ne-a sugerat să ne însușim lecturile obligatorii din domeniul nostru de cercetare. Evident, dincolo de lecturile din zona tezei de doctorat, un rol important a revenit și lecturilor din zona domeniilor de cercetare ale institutului: calitatea vieții și politici sociale. În calitate de doctorand, dar și cercetător științific în cadrul ICCV, am colaborat la câteva volume colective importante: Iulian Stănescu și Cătălin Zamfir (coord.). (2015), *România la răscruce: opțiuni pentru viitor* (București: Editura Pro Universitaria); Elena Zamfir și Iuliana Precupețu (coord.) (2018), *Calitatea vieții: un proiect pentru România* (București: Editura Academiei Române) și Elena Zamfir, Mălina Voicu și Simona Maria Stănescu (coord.) (2020), *Politici sociale în România după 30 de ani. Așteptări și răspunsuri* (București: Editura Academiei Române).

Dl. Zamfir a ținut să își implice doctoranzii și în programele de cercetare ale Institutului. De-a lungul a doi ani am participat la unul dintre programele de cercetare

³ Teză de doctorat susținută în ședință publică pe data de 16.07.2020.

importante ale Institutului din ultimii ani: „Publicistica sociologică românească: 1900-2010”. Am colaborat la finalizarea bazelor de date cu autorii și publicațiile sociologice din această perioadă. Pentru mine a fost o oportunitate de a mă familiariza cu publicațiile sociologilor români din ariile mele de interes academic. Totodată, convingerea dlui. Zamfir că sociologul trebuie să contribuie activ la dezbaterile privind problemele importante cu care se confruntă societatea românească, ne-a permis nouă doctoranzilor, și mie în particular, să contribuim la proiectul Academiei Române privind „Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani”. Colectivul din ICCV (din care am făcut parte) a avut un capitol dedicat evaluării stării actuale a calității vieții și perspectivele pentru următoarele două decenii.

Concomitent cu activitatea de cercetare din ICCV, în perioada programului doctoral am efectuat și cercetarea empirică, de teren, în vederea redactării tezei de doctorat. Îndrumătorul de doctorat m-a sprijinit intelectual și instituțional în întreprinderea activității de culegere a datelor de teren. Consideră important ca sociologul să efectueze aceste cercetări empirice de teren pentru a înțelege mai bine realitatea socială. Cu sprijinul instituțional al ICCV am reușit să conving Agenția Națională pentru Romi (ANR) să îmi ofere suportul lor pentru vizitele de teren în regiunile unde ANR avea birouri regionale. Aceștia din urmă aveau propriile contacte la nivelul județelor unde își desfășurau activitatea.

Colaborarea din timpul redactării tezei de doctorat

În anii lungi ai redactării tezei de doctorat am avut oportunitatea de a discuta de mai mult ori conținutul tezei cu îndrumătorul de doctorat. Discuțiile au fost de fiecare dată interesante și colegiale. Experiența dlui. Zamfir în domeniu este binecunoscută. A coordonat, împreună cu dna. Elena Zamfir, prima cercetarea empirică la nivel național din perioada postsocialistă privind condițiile socio-economice ale cetățenilor români aparținând minorității rome. Volumul rezultat,⁴ avea menirea să spargă zidul prejudecăților și stereotipurilor pe care populația majoritară le folosește adesea ca „vocabulare de motive”⁵ pentru a evita interacțiunea cu membrii minorității rome. Cartea atrăgea atenția asupra situației socio-economice îngrijorătoare a membrilor minorității rome, cea mai mare parte a acestora neavând

⁴ Zamfir, Cătălin și Zamfir, Elena (coord.), (1993), *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, București, Editura Alternative.

⁵ Mills, Wright. (1940) Situated Actions and Vocabularies of Motive, *American Sociological Review* 5, no. 6, 904-13.

o calificare, denumită de autori, „modernă”, iar nivelul de educație al majorității cetățenilor români aparținând minorității rome nu depășea școala gimnazială. Dl. Zamfir, împreună cu dna. Zamfir, au avut un rol important în promovarea unor politici publice de suport pentru minoritatea romă în domeniile educației și ocupării. Aceștia au fost promotorii politicii de sprijin a studenților romi care voiau să urmeze cursurile departamentelor de asistență socială din cadrul universităților publice, iar un ordin al Ministrului Muncii, de la începutul anilor 1990, prevedea angajarea unui expert rom în agențiile județene de ocupare a forței de muncă.

Ulterior, dl. Zamfir a făcut parte, începând cu anul 1995, din comisia Consiliului Europei privind problemele romilor, ȝiganilor și nomazilor denumit ulterior MS-S-Rom (Comitetul de Experți pe Romi și Nomazi). La finele deceniului, a mai coordonat o cercetare națională privind condițiile de viață ale membrilor minorității rome, volum publicat la ceva timp după ce avusese loc culegerea de date.⁶

Rolul meu a fost cumva să continui eforturile de cercetare întreprinse de ICCV în prima decadă postdecembristă. Impactul europenizării și a neoliberalizării politicilor de suport adresate minorității rome fuseseră insuficient adresate în publicațiile menționate anterior. Deși am avut câteodată opinii diferite despre direcțiile spre care ar fi putut merge teza de doctorat, am primit mereu susținerea din partea dumnealui, iar discuțiile au fost de cele mai multe ori fructuoase și într-un final am avut libertatea (aproape) deplină în conceperea formei finale a tezei. Deși stagiul doctoral a durat mai mult timp decât mi-aș fi dorit, acest fapt mi-a permis să înțeleg fenomenele studiate la un nivel de maturitate mai ridicat și să revin asupra lecturilor și manuscrisului de mai multe ori.

De asemenea, m-a încurajat să public rezultatele cercetării în reviste din mediul sociologic românesc. Contribuții din teza de doctorat au fost publicate în reviste precum *Calitatea Vieții*, *Jurnalul Practicilor Pozitive Comunitare*, *Social Change Review* și *Sociologie Românească*.

Teza de doctorat trebuia să fie susținută la începutul anului 2020, dar pandemia de SARS-COV-2 a amânat susținerea pentru câteva luni. Aceasta a fost susținută în ședință publică în data de 16.07.2020 într-un format mai puțin obișnuit, utilizând platforma *Zoom*. A fost printre primele teze susținute pe platforma *Zoom* în cadrul școlii doctorale SCOSAAR, beneficiind și de înțelegerea dlui. Zamfir în acest sens, care a acceptat provocarea de a participa la o susținere publică de doctorat pe o platformă *online*.

⁶ Zamfir, Cătălin și Preda, Marian (coord.), (2002), *Romii în România*, București, Editura Expert.

În loc de încheiere

Pe parcursul stagiului doctoral am îmbinat activitatea de cercetare pentru teza de doctorat cu cea pentru programele instituționale ale ICCV-ului, al cărui cercetător am devenit din 2016. Așa cum am menționat la începutul acestui text, lipsa unor obligații didactice în cadrul stagiului doctoral a constituit pentru mine un avantaj deoarece am reușit să mă concentrez mai mult pe însușirea unor lecturi fundamentale în domeniile mele științifice de interes și cel mai probabil să am o activitate de publicare mai intensă. Mediul instituțional în care se desfășoară doctoratul reprezintă un avantaj deoarece ICCV are o resursă umană calificată în domenii diverse ale vieții sociale, iar mediul de interacțiune dintre doctoranzi și cercetători este probabil unul mai direct decât în cazul școlilor doctorale aferente universităților.

În calitate de primul doctor în sociologie din cadrul SCOSAAR, țin să mulțumesc îndrumătorului de doctorat pentru încrederea pe care mi-a acordat-o de la început și mai multor colegi din Institut pentru discuțiile pe care le-am avut de-a lungul redactării tezei de doctorat. Odată încheiat acest ciclu, mă voi axa pe atragerea de finanțări pentru proiecte postdoctorale, iar experiența și cunoașterea acumulată în perioada stagiului doctoral de la ICCV mă va ajuta cu siguranță în acest sens.

Bibliografie:

1. Mills, Wright, (1940), Situated Actions and Vocabularies of Motive, *American Sociological Review* 5, no. 6, 904-13.
2. Zamfir, Cătălin și Zamfir, Elena (coord.), (1993), *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, București, Editura Alternative.
3. Zamfir, Cătălin și Preda, Marian (coord.), (2002), *Romii în România*, București, Editura Expert.
4. Zamfir, Cătălin, (2009), *O istorie subiectivă în sociologia românească: din 1944 până în prezent*, Iași, Editura Polirom.

Bucuriile și datoriile sociologiei românești față de opera Academicianului Cătălin Zamfir

Perioada eroică a sociologiei universitare românești. Medalionul unei personalități cuprinde în el un sens de viață, lumina unui drum și adevărarea unei vocații. Una dintre amintirile mele despre Academicianul Cătălin Zamfir se leagă de un moment esențial din devenirea sociologiei românești postbelice și, într-o măsură, a propriei mele deveniri ca sociolog. Era, cred, toamna anului 1975 și țineam seminariile cursului de sociologie generală pe care-l predă în semestrul acela profesorul Cătălin Zamfir. Tocmai se întorsese din SUA unde fusese profesor invitat la Universitatea Ann Arbor, Michigan, SUA, timp de un an (1973-74). Citisem cartea sa din 1972, *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, dar cursul venea cu un aer nou datorat în parte excelenței cunoașteri a sociologiei americane, care la vremea aceea era în fruntea gândirii sociologice universale.

Uluirea mea a fost legată de viziunea profesorului referitoare la modul de propagare a problemelor sociale în devenirea unei societăți. Era prima abordare dinamică a relației problemă-soluție fiindcă până atunci percepția mai generală asupra acestei chestiuni era dominată de o viziune mai degrabă statică (poate cu excepția teoriei mertoniene și, într-o măsură, soților Dorothea și W Thomas, sociologi americani de prim rang). Cursul profesorului Cătălin Zamfir introducea o *abordare dinamic-asimetrică* conform căreia, o problemă socială nu evoluează liniar, ci prin *cicluri alternante, latent-manifeste*, astfel încât modelul acestei propagări recupera dimensiunea temporală și psihosociologică. Obişnuiam să asist

¹ Membru corespondent al Academiei Române, directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române.

și la alte cursuri (ale profesorilor H.H. Stahl, Miron Constantinescu și ale altor profesori pentru care conduceam seminarii), dar la cursurile profesorului Zamfir mergeam cu o curiozitate extremă. Mai încoace mi-am spus că perioada aceea ar putea fi socotită un fel de fază eroică a sociologiei universitare românești implicată într-un proces accelerat de sincronizare cu marile școli ale sociologiei occidentale după intervalul de interdicție a regimului de ocupație. Acea sincronizare s-a petrecut în anii 66-76 și n-ai cum să nu memorezi contribuțiile de atunci ale unor profesori remarcabili din noua generație, între care mi s-a părut că, profesorii Cătălin Zamfir, la București și Achim Mihailescu, la Cluj Napoca, aveau atunci poziții reprezentative pentru ceea ce, consider azi, că a fost generația vârstei eroice a sociologiei universitare românești.

Evoluțiile noastre instituționale s-au despărțit o vreme, dar curiozitatea mea față de drumul profesorului Cătălin Zamfir nu s-a atenuat. Am descoperit la puțină vreme cercetările prin care inaugura în România un domeniu de noutate și curaj, acela al indicatorilor de satisfacție cu viața. Mai târziu, am aflat că în anul academic de la Universitatea Ann Arbor crease, precum va mărturisi, o bază de 1000 de indicatori de satisfacție/evaluare printr-un studiu de *search-reviews* asupra unui mare număr de cercetări în domeniu din mai multe țări. Această perioadă i-a permis să pună temelia cercetărilor de satisfacție cu viața intrând fatalmente în conflict cu discursul ideologic triumfalist al regimurilor comuniste. ***Cercetările stărilor de satisfacție spărgeau monopolul discursului dominant, fiindcă prin ele nu vorbea directiva politică, ci chiar realitatea cu problemele și necazurile ei.*** Chiar și dacă ar fi rămas la formula unor analize sociografice și încă ar fi însemnat un progres extraordinar fiindcă, iată, sociologia îndrăznește să vorbească alături și uneori diferit față de dictatura discursivă a directivei politice. După ce inovase paradigma abordării problemelor sociale, profesorul venea cu o a doua mare contribuție teoretică pe care, din păcate, foarte puțini au sesizat-o și au evaluat-o ca atare. Se cuvine să consemnăm această excelentă descoperire teoretico-metodologică de la momentul acela datorată profesorului Cătălin Zamfir prin mijlocirea cercetărilor sale asupra stării de satisfacție.

Perioada creatoare. Câteva dintre descoperirile și invențiile Acad. Cătălin Zamfir. În înțelegerea mea, cercetările de acest tip ale profesorului Cătălin Zamfir nu trebuie încadrate unei simple abordări sociografice, nici unei analize sociologice de rang mediu, ci mai degrabă unor cercetări preocupate de descoperirea unor legități ale sistemului social. Analiza stărilor de satisfacție trece de pragul unor

generalizări empirice, fiind dirijată, cum precizam, spre identificarea unei legități de echilibru a sistemului social. Corelativul empiric al acestei legități este *graficul variațiilor scalare deplasate spre dreapta*, adică spre polul pozitiv. Profesorul Cătălin Zamfir atrage atenția asupra faptului că această deplasare spre dreapta nu este o simplă configurație statistică, ci este expresia unei *legități sociologice* pe care o încadrează în ceea ce denumește lege a echilibrului sistemului social. Statistica ne spune că echilibrul variațiilor statistice este un fenomen de tip gaussian clasic, adică este tot una cu legea mediei gaussiene. Legea echilibrului social nu este, însă, statistic vorbind, aceeași cu media distribuției gaussiene, ci una în care, empiric, se reflectă tocmai această deplasare spre dreapta distribuției gaussiene. Echilibrul social, așadar, depinde de această deplasare, nu de media gaussiană. Aceasta ne amintește de critica durkheimistă a teoriei omului mediu al lui Quetlet. Ordinea socială, și deci echilibrul social, n-ar avea cum să se întemeieze pe „omul mediu” (media statisticii gaussiene), căci acesta, subliniază Durkheim, este expresia unei „mediocrități”, or societatea cuprinde în esența ei o exigență morală. O asemenea exigență se reflectă între altele și în fenomenul deplasării spre dreapta distribuției indicatorilor de satisfacție. Dacă aceasta deplasare spre dreapta lipsește este semn că societatea a alunecat într-o stare de criză. Profesorul Zamfir oferea, iată, un instrument suplă de măsurare a stării de echilibru a sistemului social.

Cercetarea devine astfel un instrument extrem de util pentru actul de guvernare fiindcă permite un diagnostic rapid al stării concrete a unei societăți. Era întrunită astfel una dintre exigențele esențiale ale unei sociologii naționale formulată de către D. Gusti prin ceea ce marele sociolog a sugerat prin binomul cercetare-acțiune socială. După elaborarea paradigmei dinamic-asimetrice privind propagarea problemelor sociale (prin alternări ciclice latent-manifeste), profesorul Cătălin Zamfir aduce în sociologia românească o a doua remarcabilă descoperire sociologică, aceea a legii deplasării spre dreapta a distribuției scalare a variabilelor de satisfacție. Domnia sa ne avertizează că aceasta nu este o distribuție statistică oarecare, ci este expresia unei legități esențiale a unui sistem social și acest fapt în sine este echivalent cu o mare descoperire sociologică. Deplasarea spre dreapta a unei distribuții statistice este expresia în stratul de la suprafață a unei legități profunde a sistemului social, pentru care cercetarea empirică dobândește o funcție inferențială. De această descoperire se va lega una dintre invențiile metodologice, care se leagă tot de numele profesorului Cătălin Zamfir, cunoscuta metodă SEDA. Se poate zări o filiație directă de la perioada în care academicianul Cătălin Zamfir descoperea legitatea deplasării spre dreapta a variației scalare a indicatorilor de satisfacție la

perioada mai recentă, a elaborării metodei SEDA (*Schema de evaluare a datelor absolute*). Aceasta este o altă metodă de evaluare a unui sistem societal în filiație directă cu cercetările asupra modelului de variație a indicatorilor de satisfacție. Metoda SEDA (Schema de evaluare a datelor absolute) are o construcție pluricriterială și multidimensională (permite prelucrarea și interpretarea unui număr oricât de mare de indicatori). Prezentată în extenso în cartea coordonată de prof. Elena Zamfir și dr. Filomena Maggino², editată în 2013 la Cambridge Scholars Publishing, metoda acad. Zamfir surprinde prin eleganță, originalitate și simplitate. Axul metodei este *relația sistem-problemă-soluție*. Metoda SEDA poate fi utilizată de oricine pentru a realiza o diagnoză socială a sistemului pornind de la dialectica relației problemă-soluție. Această invenție metodologică este relevantă și sub un alt aspect, acela al unei remarcabile continuități creatoare, care culminează printr-o metodă în care se poate citi (zări) bucla unei deveniri. Metoda SEDA este într-un fel o sinteză a celorlalte descoperiri mijlocite de cercetarea *dinamicii asimetrice a propagării problemelor sociale* și de cercetarea stărilor de satisfacție (un tip de cercetare care a mijlocit, precum precizăm, descoperirea unei legități esențiale a echilibrului social). Desigur că acestor trei mari descoperiri sociologice – sociologia dinamică a problemelor sociale, legea deplasării spre dreapta a stărilor de satisfacție și metoda SEDA – trebuie așezate alături de alte două descoperiri ale academicianului Zamfir, pe care le-a prezentat în două cărți ale sale Ciprian Bădescu și anume paradigma „raționalității limitate”³, indusă de fenomenul legic și el al „incertitudinii persistente” și teoria „schimbării sociale proiectate”⁴. Nu voi insista aici asupra acestor două descoperiri datorate academicianului Cătălin Zamfir spre a nu repeta ceea ce deja găsim în cele două lucrări citate.

Creator de instituții. Oglinda calității vieții românilor în rama cercetărilor ICCV⁵. Reflecțiile aniversare asupra personalității și operei academicianului Cătălin Zamfir n-ar avea cum să ocolească opera sa de creator de instituții. Lui i se datorează fondarea Institutului de Cercetare a Calității Vieții și nu aveam cum să ocolesc o referire la această parte a creației Academicianului Cătălin Zamfir. Oglinda aniversară a operei sale ne descoperă, în fundalul ei, această

² Zamfir, Elena și Maggino, Filomena (Eds.), (2013), *The European Culture for Human Rights The Right to Happiness*, Newcastle-upon-Tyne, Editura Cambridge Scholars Publishing.

³ Bădescu, Ciprian, (2011), *Vertical Frontiers of the Firm*, București, Editura Mica Valahie.

⁴ Bădescu, Ciprian, (2020), *„Welfare Capitalism” and Regional Worlds*, Oxford, Editura Pertinent Press.

⁵ Studiu apărut în *Journal of Noopolitics*, nr. 2 February, 2020 (cf <https://www.noopolitics.info/>).

instituție pe care a creat-o, și reflecțiile mele n-au cum s-o ocolească (deși am stăruit, tot aniversar, și în altă parte asupra ICCV).

O aniversare este fără îndoială un prilej de mărturisire publică și deopotrivă un moment fotografic menit unei admirări comune atât a omului Cătălin Zamfir, fondatorul acestei instituții, cât și asupra operei sale instituționale, în acest caz. Institutul de cercetare a calității vieții, ca orice instituție, este întemeiat pe o idee, o misiune și o vocație. „Misiunea, ne spune marele istoric N. Iorga, creează un program și programul acesta se preface într-o serie de acțiuni care, acțiunile acestea, alcătuiesc o tradiție”. Un grup oarecare poate ființa în afara unei misiuni. *O familie, de pildă, nu-și atribuie o misiune, „nu pleacă de la o idee și nu are un program”, ci se manifestă în temeiul unui mod de viață îndreptățit de Dumnezeu, de la care nu se abate decât cu prețul autodistrugerii. În jurul familiei, însă, pot fi create instituții cu misiune și program, misiunea de a apăra familia cu arma cunoașterii slujitoare.* Activitatea din cei 30 de ani de existență ai ICCV confirmă asumarea misiunii de **instituție slujitoare a familiilor din România** și de studiere a fațetei celei mai dramatice a existenței unei societăți, sărăcia, prin programe de cercetare și ameliorare a situației sociale pornind de la diagnoza calității vieții și deci a stării gospodăriilor populației la scara întregii țări. Asemenea cu sora sa mai în vârstă din Franța, celebra Școală Le Play, ICCV admite că o comunitate poate fi cunoscută în oglinda unei unități de cercetare standard, care, în acest caz, este *coșul zilnic al consumului unei gospodării*. Ceea ce era pentru celebra școală franceză bugetul de venituri și cheltuieli al unei familii este pentru ICCV coșul zilnic al consumului standard al unei gospodării. În mod foarte interesant, devenirea metodologică a celor două institute este și ea una simetrică. Evoluția de la bugetul de familie la nomenclatorul social al lui Thourville își are oglinda în evoluția de la metoda coșului zilnic la metoda SEDA (*Schema de evaluare a datelor absolute*: o metodă de evaluare a unui sistem societal), la care ne-am referit mai sus, elaborată de către șeful școlii românești de cercetare a calității vieții, Acad. Cătălin Zamfir.

În fine, regăsim la temelia întregii activități de cercetare a ICCV și a directorului acestuia, Academicianul Cătălin Zamfir, cunoscuta maximă îndrumătoare a Școlii lui D. Gusti: *Pro Scientia Pro Patriae!* Rațiunea de a fi a ICCV, ca a oricărui Institut de cercetare din România este și trebuie să fie poporul român însuși, și nici o ideologie, nici un program, nici trecătoarele și amăgitoarele „rațiuni istorice” (invocate mereu sub cunoscuta și vicleana sintagmă, *raison d'état*) n-ar trebui să i se substituie. Menținerea unei asemenea linii slujitoare a unei sociologii naționale este, în mare măsură, rodul moral al directorului acestei Instituții, Academicianul Cătălin Zamfir. Cercetarea slujește unui popor nu ideologiilor și doctrinelor, ori

reformelor care se succed pe scena de viață a acestuia. Acestea toate sunt simple mijloace și adeseori nu slujesc scopului real, poporului însuși, ci unor grupuri de interese intern-externe bine plasate. Academicianul Zamfir, prin descoperirile și invențiile sale, a oferit sociologiei instrumente sigure de apărare în fața acestei derive aservitoare. Pentru acestea comunitatea sociologilor români îi este profund recunoscătoare.

Academicianul

*„Și niște păsări ori niște nouri
Care tot colindau pe deasupra lor
Ca lungi și mișcătoare șesuri.
Și pentru că toate acestea
Trebuiau să poarte un nume,
Un singur nume,
Li s-a spus Eminescu.”
Marin Sorescu*

Cătălin Zamfir, un nume remarcabil în lumea științifică românească, un membru al Academiei Române, un creator de școală românească, un constructor și promotor de caractere, un fascinant profesor universitar, un intelectual pur-sânge, un edificator, un demnitar postdecembrist atipic pentru începutul celui de-al nouălea deceniu al secolului trecut, un om de lume, de lume bună, cu ascendenți ce i-au marcat evoluția intelectuală, un profesionist, un creator de noi paradigme în cercetarea socială românească, un dascăl și un cercetător stimat în țară și peste hotare, un „inventator” de instituții, un doct, subtil și rafinat manager instituțional.

Cătălin Zamfir, așa cum noi îl cunoaștem, nu poate fi separat intelectual, dar nici ca edificator de școală și oameni, de Doamna Sa, un la fel de exigent constructor de „școală nouă”. Alături au format o echipă redutabilă și o fac și acum cu dezinvoltură, cu acel profesionalism generat de dăruire, de un exercițiu repetat de mii de ori în multe decenii, de dorința de a realiza lucruri bine făcute, de a dezvolta noi direcții de instruire universitară. Nevoia de complementaritate a celor doi tineri

¹ Profesor Universitar Doctor, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.

absolvenți universitari, atunci când vremurile au făcut să se unească, este cel mai pregnant evidențiată în cariera fiecăruia. Poate tocmai de aceea carierele familiei au avut aceleași oportunități, aceeași prioritizare. Doar împreună a putut fi realizat acest minunat ansamblu instituțional de cercetare și învățământ superior, poate singurul valid și recunoscut valoric astăzi în întreaga lume românească a cercetării umaniste.

Și, pe lângă toate acestea un OM, un om venit, parcă, din alte vremi, de pe vremea când intelectualul rasat, profesorul universitar, își prepara cursurile și își scria tratatele în halatul mătăsos, în liniștea domeniului și doar în ambianța uneltelor sale, privind, aparent nostalgic, spre chipurile strămoșilor din pânzele înșiruite de mâini pricepute pe pereții biroului somptuos, toate însoțite de muzica discretă a unui Mozart, sau Bach, sau Beethoven, plutind parcă în aburul și miresmele cafelei bune, pline de savoare, departe de lumea din jur, din care nu făcea parte și nici nu ar fi dorit-o.

Cătălin Zamfir, păstrând toate rafinamentele acelor vremi, a adăugat, ca un demiurg, concretul, oamenii, viața reală, trăirile acestor vremi, oamenii cu suferințele și durerile lor. Dar nu numai. Academicianul și-a propus, imediat după schimbarea paradigmei de organizare socială, să dea explicații, dar mai ales să identifice orizonturi, să găsească „*lumina de la capătul tunelului*”, să prefigureze societatea ce trebuia să pună o mai bună „*rânduială*” față de cea anterioară. A riscat, făcând predicții, apoi să identifice și să formuleze cauze, disfuncții, în context național și nu numai.

A mai reușit, prin merite de ordin strict personal, profesionale, esențialmente intelectuale, să impună sociologia ca o altfel de știință. O știință utilă, care, dincolo de constatări, poate face predicții, apoi este capabilă să direcționeze și chiar să formuleze soluții. Toate acestea după ce, câteva decenii, sociologia a fost plasată nedrept la periferia științelor, până când dramatismul s-a produs. Școala a fost desființată.

Cătălin a plecat atunci la un drum de nou început fără resurse, dar cu bagajul dolidora de idei, proiecte, oameni și tot ceea ce era necesar ca lumea să accepte și să se folosească de această veche dar, totuși, nouă știință.

A știut, cum numai el știe să o facă, să se apropie de oamenii simpli, măcinați de societăți/guverne nedrepte, de sărăcie, de excluziune socială, de suferințe fizice și nu numai. Cătălin a știut să evadeze din izolarea academică, din *Turnul de Fildes*, deși știa, așa cum a spus-o un alt intelectual de marcă al acestor locuri, cum că *din turn se vede mult mai departe*. El a coborât din Turn și a știut să colinde, precum predecesorii de la Școala de Sociologie de la București, satele, orașele, să cerceteze suferințele, să aline dureri, să identifice oportunități, să sesizeze, să acuze. Riscând uneori. Și, dincolo de toate acestea, când dirigitorii vremurilor nu au știut sau nu au

vrut să accepte concluziile sociologului, atunci Academicianul a riscat participarea într-un Guvern nerodat, în mare parte neștiutor.

Dar el a știut. Și nu a dorit decât să pună în operă ceea ce cercetarea sociologică, ceea ce sufletul său i-a cerut, iar viața concretă, de acum bine-cunoscută lui, i-a relevat. Nevoia de protecție socială, dezvoltarea de noi direcții de cercetare, eliminarea conservatorismului din știință, modernizarea în pas cu noile vremuri a metodelor de cercetare socială, apoi construcția de politici sociale de suport, eliminarea discriminărilor, punerea în acord a politicilor sectoriale cu strategiile naționale în care, mai mereu, a fost parte.

Cătălin, nume remarcabil, nume predestinat, nume a cărui etimologie ne duce spre însorita Grecie, exprimă, cum nu se poate mai bine, caracterul, personalitatea, calitățile, umanismul acestui OM hărăzit. Deși dicționarele îl dau ca un nume românesc, este știut că greceștile nume Aikaterine, sau Katharos, sau Hekateros provin toate din numele zeiței Hagiei. Ceea ce ne dezvăluie mitologia greacă, referindu-se la etimologia numelui Cătălin, nu face decât să confirme, dacă mai era nevoie, personalitatea Academicianului, a dascălului, a cercetătorului, a demnitarului din sfera socialului, a Omului. Numele exprimă puritate, sau într-o altă variantă „amândoi/amândouă”. Este, de fapt, în toate, distinsul personaj pe care-l sărbătorim astăzi. Cei ce poartă acest nume sunt mereu dispuși să ofere ajutor oamenilor, oamenilor cu problemele lor, și nu puține. Ei se implică, așa cum bine știm că o face și Domnia Sa, mult prea mult în suferințele celor din jur, încât ajung să fie marcați de suferințele și problemele unor oameni cu care, aparent, nu au nicio legătură. El este marcat de dorința de a-i înțelege pe cei din jur. În ceea ce privește familia, se sacrifică pentru a-i proteja pe cei dragi, este un suflet mare, spirit calm și liniștit. Știe să-și asume orice fel de responsabilitate, chiar pe acelea cu riscuri semnificative. Dar, cel mai mult, iubeste relaționarea cu oamenii.

L-am cunoscut pe distinsul cărturar cu ani mulți în urmă. Poate nu atât de mulți cât mi-aș fi dorit. I-am cunoscut minunata familie. Am avut îndelungate și extrem de interesante și prețioase conversații, am sărbătorit împreună evenimente familiale, am gândit împreună, uneori, proiecte, cursuri, masterate. Am avut bucuria că mereu a fost alături de mine, mi-a lecturat textele, mi-a dat sfaturi, m-a încurajat să perseverez, așa cum, cred, a făcut-o cu toți în cei în care a avut încredere. Pentru toate acestea nu-i pot fi decât recunoscător. Mereu.

După o viață plină de încercări, de muncă, de frământări, căutări, după o viață de edificator de personalități, iată, a venit clipa ce marchează începutul celui

de-al nouălea deceniu. Nu puteam decât să-i fiu alături și acum. Eu, împreună cu întreaga mea familie.

Dacă nu o putem face așa cum am fi vrut-o, o facem acum doar prin cuvinte calde, pline de recunoștință și prin îmbrățișări sincere, șoptindu-i cu discreție și specială prețuire: La Mulți Ani, dragă Domnule Academician!

Să fii mereu așa cum ești acum și așa cum te știm. Să fii ocrotit, să fii sănătos, să fii la fel de iscoditor și dedicat idealurilor tale de viață.

Sinceră deferență, Marelui Senior!

Universitarul prin vocație și managerul de excepție, profesorul universitar doctor Cătălin Zamfir, face parte dintre personalitățile care au îmbrățișat cu viața două secole și cu opera o întreagă Eternitate a culturii: înainte de schimbarea paradigmei ideologice din Decembrie 1989 a fost constant atașat conservării componente epistemice a științelor sociale, agresate de insistente presiuni de excesivă politizare, iar după Evenimentul invocat a inițiat și contribuit decisiv la *reconstrucția curriculară a sociologiei ca disciplină, instituție și profesie*. Pe aceste coordonate a fondat și Asociația Sociologilor din România, ca platformă de valorificare a rezultatelor cercetării în *Revista de Sociologie*, care și-a reluat activitatea pe direcțiile promovate de Marele Dimitrie Gusti, a repornit cursurile de sociologie nu doar la universitățile tradiționale, ci și la noile universități care nu avuseseră în oferta lor educativă specializarea sociologie și a revigorat cercetarea socială centrată pe consilierea calificată a actorilor decizionali aflați în intervalul de autoritate al lideranței.

Motivația de atunci, este valabilă și în cel mai imediat prezent: *harta sociologiei propusă de Gusti*, este un proiect valid care se cuvine a fi continuat prin definitivarea mult așteptatei **hărți sociologice a României**, obiectiv realizabil prin aportul conjugat al cercetării sociologice de echipe de profesioniști care se pot pregăti în centrele universitare din toate regiunile istorice ale României. Înființarea facultăților de sociologie și în tinerele Centre universitare a avut, deci, acest scop precis: *înființarea de laboratoare zonale pentru identificarea și ierarhizarea problemelor sociale existente la nivel zonal* ca, în final, să devină realistă mult invocata hartă sociologică la nivel național pe baza căreia, deciziile care se vor lua, în perspectivă, la nivel național, să fie realiste și să

¹ Profesor Universitar Doctor, Facultatea de Sociologie și Psihologie, Universitatea de Vest Timișoara.

genereze coeziunea socială la nivelul întregului spațiu social/comunitar, și o benefică valorificare a resurselor aflate la nivelul localităților și regiunilor. Acest obiectiv este în curs, deoarece dese schimbări de formule manageriale la nivelul universităților au contribuit la o neconținută refacere a priorităților, plasând acest scop generos pe plan secund, sau terț, în detrimentul construirii deciziilor care au continuat să se bazeze pe alte fundamente decât cele ale adevărului științific.

În plus, prin parteneriatul instituțional al doamnei prof.univ.dr. Elena Zamfir, în acel timp Directoare la Departamentul de profil din Ministerul învățământului, s-a putut realiza o nouă proiecție internațională a învățământului superior, în care prin programele europene Tempus, Socrate, Erasmus ș.a.m.d., și sociologii români au identificat oportunități de afirmare și de implicare în cercetarea și producția editorială de specialitate într-un climat de libertate academică.

După schimbarea paradigmei ideologice de gestionare a problemelor României din Decembrie 1989, pe noua frecvență de timp istoric, s-au declanșat efervescente preocupări de valorificare a tradițiilor autohtone în toate domeniile, inclusiv în domeniul învățământului; astfel, în Timișoara, plecând de la tradiția filialei Timiș a Institutului Banat-Crișana, s-a pus problema înființării unei specializări de sociologie, inexistentă în regimul comunist, alături cu reînființarea specialităților de chimie, biologie, geografie, muzică ș.a.m.d, care fuseseră desființate în perioada anterioară. În acest context, noua specializare, prin plecarea profesorului Dabu Romulus la Parlament ca deputat, care a inițiat anul I de studii, s-a pus problema găsirii unui profesor care să înceapă construcția instituțională și care să fie mai puțin tributar guvernării comuniste, căutare care s-a finalizat cu numirea lectorului univ. dr. Ștefan Buzărnescu, titular la catedra de specialitate de la Institutul politehnic timișorean, pe motivul că era singurul din tot Centrul universitar care avea doctoratul obținut după 1989, deci fără să poată fi culpabilizat de obediența citării documentelor de partid comunist în teza de doctorat! (În atmosfera de atunci, acest amănunt era foarte important...). Construcția instituțională a început în condiții precare sub raport material și al resurselor umane de profil, iar pe parcursul celor trei autorizări, necesare în perspectiva trecerii examenului acreditării, am beneficiat de o precizare care m-a marcat: profesorul univ. dr. Cătălin Zamfir mi-a replicat concis, la inevitabilele mele lamentări privitoare la lipsa unor facilități: domnule prodecan, *construcția instituțională este o construcție curriculară*, singura care conferă profil identitar ofertei educative. Logistica este absolut necesară, dar nu este scopul și nici nu rezolvă problemele! Nu trebuie să confundăm marfa cu ambalajul!

Această precizare a marcat toate eforturile mele ca prodecan și în tot timpul celor două mandate ca decan. Am întâlnit, deci, omul potrivit la momentul potrivit, cuvântul recunoștință definește numai foarte puțin din ce a însemnat, cu adevărat, pentru mine, acest episod.

În grantul următor, obținut pentru universitatea din Strasbourg, centrat pe management academic, am procesat cu multă responsabilitate această consiliere calificată...

După acreditarea specializării și facultății, împreună cu doamna prof. univ. dr. Elena Zamfir, a venit „în provincie” pentru a consolida recent înființata Școală doctorală timișoreană, fără să invoce vreun efort de sacrificare a condiției de profesor „de la centru”, simptom vizibil la mulți profesori care vin de la București, „în provincie”! Am beneficiat de sprijin nu doar pe perioada formării ofertei universitare, ci și pe cea postuniversitară...

După scurta, dar consistenta prestație ministerială la Ministerul Muncii, unde a surprins prin clarificarea că omul nu poate fi doar o simplă cifră statistică și nici simplă resursă printre altele, adică nu doar un element de recuzită în procesul dezvoltării, ci un actor social cu demnitate, cu personalitate și cu potențial de inovație care se cuvine plasat în altă poziție în ecuația dezvoltării, a revenit ca Decan (General manager) al Facultății de Sociologie și Asistență Socială din București, pentru a-și continua vocația.

Dar vocația de ctitor a continuat cu înființarea ICCV, oportunitate pentru a demonstra că știe să fie *un bun european în România și bun român în Europa*, pentru a oferi o probă de adevărat patriotism prin fapte exemplare, respectiv prin afirmarea unui colectiv de tineri cercetători deveniți, foarte curând, parteneri valabili de dialog cu institute similare din întreaga lume; în acest mod, și România a devenit comparabilă în clasamentele internaționale de profil. Scoaterea din mediocritate a țării, pe această componentă, a fost și rămâne un act de curaj epistemologic, deoarece s-a făcut fără protecție politică, doar prin recurs la tot ceea ce poate oferi cercetarea sociologică de top.

Ceea ce poate fi o valoare de patrimoniu asociată comportamentului profesional al actualului Membru al Academiei Române, prof. univ. dr. Cătălin Zamfir, este și potențialul de dubitație carteziană : *un cercetător științific nu trebuie să aibă certitudin!* Un adevărat cercetător trebuie să știe să identifice problemele, să formuleze întrebări și dubitații, și să le pună în ecuația explorării soluțiilor alternative care sunt, de fiecare dată, relative la nivelul de cunoaștere al vremii.

Din multiplele nestemate de înțelepciune ale Academicianului Cătălin Zamfir, mai evoc doar una, de importanță generică pentru profesia de sociolog, anume *nevoia de redefinire, periodică, a categoriilor și conceptelor sociologiei*.

Pe scurt problema se poate rezuma astfel: fiind o imagine epistemică a unei realități aflate în permanentă evoluție, sociologia se află într-o permanentă stare de tinerețe. Ca disciplină de studiu, este obligată să resemantizeze categoriile ale căror semanteme nu mai cuprind noutățile generate de schimbările obiective ale realității sociale, dar și să semantizeze acele segmente de realitate create de evoluția neîntreruptă ale spațiului social, care nu au beneficiat de semantizări până în prezent. Sociologia, ca doctrină/disciplină de studiu, are vocația șantierului, se află în *neconținută reconstrucție, pentru a-și calibra, permanent, aria semantică a conceptelor cu amplitudinea schimbărilor survenite în ontologia socială*. Din această cauză Profesorul a și inițiat revista electronică de *Inovație socială*, deschisă afirmării celor care pot contribui la creație conceptuală și resemantizarea conceptelor prin care Dicționarele clasice, publicate în vremurile colonialismului, nu mai pot explica noile imperative ale contemporaneității. A atrage atenția că Dicționarele au, și ele, limitele lor, poate părea o idee eretică, dar este realistă și se cuvine a i se da curs.

Această aniversare, cu obișnuita sa loialitate pentru deferența, deplin meritată, a unui Mare Senior al culturii naționale, nu are nimic din apetența pentru festivisme efemere; este un prilej pentru a arăta că România are valori prin care poate contribui la reconstrucția culturii contemporane ca partener valabil de dialog și contributor net.

Pentru tinerii cercetători și discipoli spirituali, doresc să amintesc un proverb: „*când îți astâmperi setea, să-ți amintești totdeauna cine a săpat fântâna!*”

Profesorilor care au rezerve față de gestul nostru, le amintim numai o vorbă a unui alt mare ctitor, Spiru Haret : „*țineți minte trei cuvinte: Școala merge înainte!*”.

Deschis, devotat, profesionist

De multe ori când suntem puși în situația de a vorbi despre cineva avem momente de reținere și ne întrebăm de ce? Poate pentru că nu știm exact ce vom spune și ce vom lua în calcul în prezentare și analiză sau poate că încă sunt elemente rămase insuficient exploatate sau chiar netranșate. Ne gândim la om sau la profesionist. Cred că e bine să luăm în considerare întregul pentru că în acest mod configurăm o perspectivă de ansamblu și poate mai corectă.

Sunt aproape 30 de ani de când în cunosc pe domnul profesor Zamfir și aproape 25 de ani de când lucrez la Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

Într-o ordine puțin nefirească, mai întâi l-am cunoscut pe cercetătorul Cătălin Zamfir, fiind student în anul I. În vara anului 1992 am participat în calitate de operator de tren la prima mare cercetare despre romii în România care s-a finalizat cu lucrarea „*Țigani: între ignorare și îngrijorare*” (Cătălin Zamfir, coautor, 1993). Întelegeam atunci puțin despre studiu național, eșantion, design de instrumente, culegere de date, analiza datelor. Am cules datele respectând regulile incluse în pachetul de instrucțiuni pentru operatori, făcând parte dintr-o echipă mare în care am avut rol marginal. Citind cartea am constatat că cercetarea socială este un fundament pentru a dezvolta o societate. Poate atunci am înțeles, pentru prima dată, că este un model pentru cei care vor să lucreze în cercetare.

Mai târziu, l-am cunoscut pe profesorul Zamfir la cursul de Politici sociale unde am învățat un anumit mod de a problematiza, de a explica și a proiecta politicile sociale în România. Lucrarea „Politici sociale. România în context european”, apărută în 1995 (Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coord.), Editura Alternative, București) este din punctul meu de vedere nu doar esențială pentru formarea cercetătorilor dar mai

¹ Cercetător științific I, director adjunct Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

ales indispensabilă pentru cei care doresc să contribuie la dezvoltarea socială. Rămân la părerea că este una din cele mai reușite lucrări în acest domeniu, mai ales, prin modul de structurare și de prezentare a informației care o face ușor accesibilă unui public larg de cititori. Dovada este că această lucrare are un număr mari de citări și se află și acum printre lecturile obligatorii pentru studenți și doctoranzi.

Doar insistența domnului profesor de a promova tinerii în cercetare m-a ajutat să lucrez la Institutul de Cercetare a Calității Vieții. Terminasem studiile aprofundate la specializarea Politici Sociale în cadrul Universității din București în 1996 și din 1 octombrie am fost angajat asistent de cercetare la ICCV. Institutul nostru rămâne și după 30 de activitate unul din institutele Academiei Române cu o vârstă medie a cercetătorilor situată în jurul a 35-40 de ani.

Am lucrat într-o echipă formată din mai mulți cercetători din ICCV la cercetarea privind situația romilor în România inițiată în 1998 și finalizată prin cartea *Romii în România* apărută la Editura Expert în 2002. Am văzut atunci ce înseamnă calitățile de coordonator, să te concentrezi pe procesul de elaborare a unei lucrări lăsând în așteptare rezultatul. Modul filosofic în care punea problema domnul profesor Zamfir era, de cele mai multe ori, provocator. Atunci am înțeles pe deplin că este un reper în analiza societății, în ansamblu, și a domeniilor sectoriale, în particular. Activitatea în grupuri tematice ne-a format o gândire structurată și adaptată la corelații integratoare. Era nevoie, uneori de discuții prelungite pentru refrazări și reformulări, pentru argumentări și contraargumentări. Cartea s-a finalizat greu tocmai pentru că a fost nevoie de multe dezbateri care au dus târziu la consens.

În ultimi ani am lucrat la multe proiecte comune și s-a confirmat că omul de știință Cătălin Zamfir poate performa continuu. De multe ori am admirat calitățile de a explica o situație sau alta dar cred că ține de modul în care s-a format și a preferat să fie mai puțin sintetic dovedind o concentrare puternică pe ideile de mare anvergură.

Profesor, cercetător, manager, lider, academician, dar mai ales prieten, cu cei care au înțeles prietenia ca bază constructivă pentru dezvoltare proprie și a celorlalți este un exemplu al colaborărilor de succes.

Ca om, Cătălin Zamfir este un norocos și pentru că așa a fost dat să fie dar și pentru că a construit contexte norocoase, de multe ori singur, dar și de mai multe ori alături de ceilalți. Academicianul din 2021 este același om ca cel din anii 1990 când era conferențiar. Sigur, înțelepciunea este diferită acum.

La mulți ani!

Vocația de cercetător și de coordonator al echipelor de cercetare științifică

Dictonul „Până la 40 de ani cercetează, după, coordonează!” nu se adeverește în cazul domnului academician Cătălin Zamfir. Domnia sa și-a dovedit vocația de coordonator al echipelor de cercetare înainte de a ajunge la jumătatea vârstei pe care o împlinește în acest an și continuă să fie și astăzi cercetătorul științific pe care l-am cunoscut în urmă cu o jumătate de secol. Am făcut parte din primul grup de cadre didactice pe care Cătălin l-a antrenat în cercetarea concretă. Pe atunci, la sfârșitul anilor 1980, domnia sa era Cătălin. Voi continua să folosesc vechiul apelativ. Sper să nu fiu interpretat greșit: vechea prietenie și prețuirea sinceră au rămas nealterate de diferențele de status social de acum.

Cum s-a legat prietenia noastră? Este o poveste veche, pe care am relatat-o pe larg în *Așa a fost? Așa îmi aduc aminte. 1945-2015* (Chelcea, 2017, pp. 152-153). Ce s-a întâmplat? La puțin timp după ce a revenit în Universitate (în 1973-1974 a fost *visiting professor* la Institutul de Cercetări Sociale al Universității Michigan din Ann Arbor, USA), Cătălin a gândit o cercetare de sociologia organizațiilor pe baza chestionarului standardizat ISDO, larg utilizat în SUA, elaborat de profesorii J. C. Taylor și D. G. Bovers. Am fost cooptat în echipa de cercetători, alături de lector dr. Ioan Mărginean, cercet. șt. Ștefan Ștefănescu și lector dr. Mielu Zlate. O primă sarcină a echipei noastre a fost aceea de a modifica și adapta chestionarul pentru a corespunde caracteristicilor întreprinderilor industriale de tip socialist. L-am discutat cu studenții în cadrul seminarului de Metode și tehnici de cercetare sociologică, pe care îl conduceam. A aflat șeful Serviciului de personal și cadre, care a alertat

¹ Profesor onorific, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.

conducerea universității. Împreună cu Cătălin, am fost chemat la muștrulială de către tov. rector, profesor de matematică, despre care gurile rele spuneau că știe să evalueze mai rapid o sticlă de whisky decât o cercetare științifică. L-am admirat pe Cătălin pentru modul argumentat, curajos cu care l-a înfruntat pe tov. rector. M-a impresionat determinarea cu care lectorul Cătălin Zamfir și-a apărât proiectul de cercetare în fața rectorului Universității din București și m-a apărât și pe mine.

Nu insist în legătură cu cercetarea noastră asupra căreia a planat acuzația că deviază din punct de vedere ideologic. Aduug însă că datele cercetării au fost comentate în cartea *Dezvoltarea umană a întreprinderii* (Zamfir, 1980), pentru care coordonatorul și coautorii au primit Premiul „Petre S. Aurelian” al Academia RSR în anul 1981.

Dezvoltarea umană a întreprinderii anunța ceea ce voi numi „stilul Cătălin Zamfir de redactare a cărților coordonate sau realizate în calitate de coautor”. Acest stil se particularizează prin rescrierea de către coordonator a contribuțiilor autorilor, cu menționarea lor pe coperta cărții sau pe pagina de titlu. Se asigură astfel un parcurs unitar de conținut și formă de la prima până la ultima pagină a lucrării. Ca profesor, Cătălin a știut să corijeze stângăciile studenților și doctoranzilor fără să-i umilească, ba mai mult, laudând atât cât trebuie efortul și progresul lor. În calitate de coordonator, a netezit totdeauna cu discreție asperitățile din rapoartele de cercetare ale colaboratorilor. Sub acest aspect, Cătălin este un model de hărnicie, un exemplu de dăruire în îndrumarea și sprijinirea carierei academice a tinerilor sociologi care au avut șansa de a fi acceptați în preajma sa.

Cei care nu au citit *O istorie subiectivă în sociologia românească* (Zamfir, 2009) nu știu că interesul lui Cătălin pentru cercetarea sociologică empirică (de teren) premerge relansării „oficiale”, în 1965, a acestei științe, considerată după instaurarea regimului comunist „știință burgheză”. Prima „experiență de cercetare socială empirică” (de unul singur) a fost în 1962 în satul Ceaca din Transilvania, unul din primele sate colectivizate, și a fost prilejuită de pregătirea lucrării de licență pentru absolvirea Facultății de Filozofie, Universitatea București. Obiectivul acestei investigații: identificarea modificărilor comportamentale, ca efecte ale noii structuri sociale. Cătălin consideră că este o experiență eșuată (Zamfir, 2009, p. 34). În 1968, în satul Boldești din apropiere de Ploiești, s-a petrecut și prima experiență de cercetare propriu-zis sociologică (în echipă). „A fost o experiență științifică crucială” (Zamfir, 2009, p. 71). Echipa de cercetare era condusă de Traian Herseni, un strălucit colaborator al profesorului Dimitrie Gusti, la acea dată șef al Sectorului de psihologie socială din cadrul Institutului de Psihologie al Academiei RSR, în cadrul căruia

Cătălin era încadrat (1968-1970). Tema cercetată: Transformarea socială a satului ca urmare a procesului de industrializare (Herseni, 1970, p. 8).

Personal, consider că primele experiențe de cercetare concretă, ca și multe din cele care au urmat ale lui Cătălin, s-au desfășurat în perimetrul psihologiei sociale, deși cel pe care îl omagiem în acest volum se consideră nu psihosociolog, ci sociolog. De fapt, psihologia socială poate fi considerată o ramură a sociologiei.

Rămânând în cadrul specializării mele, mă voi referi la câteva din contribuțiile științifice ale lui Cătălin în domeniul psihosociologiei. Ele sunt mult mai multe! Într-o vreme, când drumul României spre Uniunea Europeană era neclar, Cătălin a analizat deciziile în condiții de incertitudine. Cartea sa *Incertitudinea. O perspectivă psiho-sociologică* (Zamfir, 1990) dă relief psihosociologiei din țara noastră. Sunt de amintit în acest context sistematizările teoretice ale fenomenelor și proceselor psihosociale. Spre exemplu, cooperarea: „Cooperarea reprezintă un proces prin care mai multe persoane, grupuri, instituții își organizează activitatea în vederea realizării unui obiectiv în comun. Sunt incluse aici trei elemente fundamentale: *agenții* care participă la respectiva activitate, obiectivul asumat și modalitatea de atingere a acestuia” (Zamfir, 1990, p. 135). Grupurile, stilul de conducere, leadershipul, decizia, egalitatea, satisfacția, îmbogățirea muncii, valoarea socială – concepte centrale în domeniul psihologiei sociale – au fost clar definite de Cătălin în *Dicționar de sociologie* (Zamfir, 1993).

Și în alte scrieri, Cătălin arată exemplar cât de importantă este psihosociologia în identificarea și mai ales în soluționarea unor probleme sociale actuale: identitatea etnică, sărăcia, criza politică, socială și medicală accentuată de pandemia COVID-19. Prin lucrările publicate și prin întreaga sa activitate, Cătălin Zamfir este o personalitate de primă mărime și în domeniul psihosociologiei din România.

Bibliografie:

1. Chelcea, Septimiu, (2017), *Așa a fost? Așa îmi aduc aminte. 1945-2015*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
2. Herseni, Traian (sub redacția), (1970), *Industrializare și urbanizare. Cercetări de psihosociologie concretă la Boldești*, București, Editura Academiei RSR.
3. Taylor, J.C., Bowers, D.G., (1972), *Survey of organizations: A machine-scored standardized questionnaire instrument*, Ann-Arbor, University of Michigan.
4. Zamfir, Cătălin, (1972), *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, București, Editura Științifică.
5. Zamfir, Cătălin (coord.), (1980), *Dezvoltarea umană a întreprinderii*, București, Editura Academiei RSR.
6. Zamfir, Cătălin, (1990), „Cooperare și incertitudine” în S. Chelcea (coord.). *Psihosociologia cooperării și înțrăjutorării umane*, pp. 135-160, București, Editura Militară.
7. Zamfir, Cătălin, (1990), *Incertitudinea. O perspectivă psiho-sociologică*, București, Editura Științifică.

8. Zamfir, Cătălin și Vlăsceanu, Lazăr (coord.), (1993), *Dicționar de sociologie*, București, Editura Babel.
9. Zamfir, Cătălin, (2009), *O istorie subiectivă în sociologia românească: din 1944 până în prezent*, Iași, Editura Polirom.
10. Zamfir, Cătălin, (2020), Opțiuni politice în fața alegerilor din decembrie, *România Socială*, 5 noiembrie 2020.

Cătălin Zamfir – sociolog și constructor de Școală Sociologică Românească

Am primit cu bucurie și cu mare emoție invitația de a mă alătura colegilor sociologi de la Institutul pentru Calitatea Vieții, într-un demers de evocare a unor gânduri, impresii, amintiri, ca gest simbolic de recunoaștere și omagiere a personalității unui Om - Academician - Sociolog - Cătălin Zamfir - care trăiește și profesează sociologia în proximitatea noastră spațială și temporală.

Am constatat, însă, că demersul de a te raporta la o personalitate atât de complexă prin realizări, mod de a fi, de a relaționa cu oamenii, de a se implica în construcția socialului, nu este deloc simplu. De unde să începi, ce idei sau lucrări să alegi ca fiind mai reprezentative, pentru că în acest caz ai o arie extinsă de opțiuni: (19 cărți de autor, 23 volume coordonate, o carte tradusă în străinătate, 20 de publicații în străinătate, din care cele mai multe cărți colective, 89 de studii apărute în reviste de specialitate). Este autor al unui Dicționar de sociologie și coordonator al unei Enciclopedii a dezvoltării sociale. Este membru al Academiei Române și Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timișoara, al Universităților din Craiova, Constanța, Oradea și Târgu Jiu).

În altă ordine de idei, în prezentarea unui sociolog, nu te poți desprinde de contextul social în care a trăit și a activat, ceea ce complică și mai mult proiectul, pentru că așa cum spune domnul profesor, sociologia este „expresia, în limbajul științei, a nemulțumirilor și aspirațiilor sociologului într-un context social-personal” (Zamfir, 2009, p. 10).

¹ Profesor Universitar Doctor, Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea.

Am realizat că oricum aş proceda, perspectiva mea va rămâne incompletă, una individuală şi, în mod fatal, subiectivă. Sesizând în întreaga operă a profesorului, preferinţa sa pentru redarea oricărui conţinut de idei într-o formă organizată şi structurată logic, am optat pentru sintetizarea gândurilor mele în două dimensiuni logice.

Oportunitatea întâlnirilor profesionale cu distinsul profesor şi academician

Am avut oportunitatea să-l cunosc şi să-l admir pe domnul Profesor Cătălin Zamfir, în calitate de studentă, la un curs de sociologie generală, susţinut de domnia sa la specializarea Sociologie, anul IV, la Universitatea din Bucureşti, în anul universitar 1975-1976. Îmi amintesc cu câtă fascinaţie şi curiozitate urmăream ideile prezentate, informaţiile cele mai noi pe care le-a dobândit cu prilejul unei burse de studiu în America, despre sociologii cu care a comunicat, despre operele, conceptele noi şi metodele utilizate în special în studiul organizaţiilor. Cred că am asimilat acele informaţii cu mult interes şi am fost impresionaţi de metoda de predare deschisă, stimulativă, aplicativă, cu atât mai mult cu cât eram studenţi în an terminal, aveam relativ multe cunoştinţe sociologice, iar cele noi se integrau armonios şi benefic în cultura noastră profesională, furnizându-ne idei incitante privind finalizarea tezelor noastre de licenţă.

Ulterior, ca majoritatea colegilor mei, dat fiind statul sociologiei şi al sociologilor, m-am îndepărtat de sociologie, dar am continuat să urmăresc şi să citesc cu multă plăcere tot ceea ce dumnealui şi alţi foşti profesori ai noştri au scris în perioada 1976-1989 (lucrări de autor, dar şi articole pe teme de sociologie publicate în special în Viitorul Social şi Revista de filosofie).

Ne-am reîntâlnit, în anul 1990, în contextul unor relaţii oficiale, în calitatea mea de sociolog la Oficiul Forţei de Muncă Bihor, în perioada în care profesorul a ocupat funcţia de Ministru al Muncii, în primul cabinet postdecembrist, cu speranţe mari privind aportul sociologiei la reconstrucţia instituţională a relaţiilor de muncă şi cu bucuria că, în fruntea ministerului se afla de această dată o persoană cu o înaltă competenţă în domeniu. A fost elaborată prima Lege a şomajului, Legea privind salarizarea, Legea privind contractele colective de muncă, privind sindicatele.

Însă, perioada 1996-2015 a reprezentat pentru mine momentul în care am revenit la sociologie, am înţeles că sociologia trebuie să fie construită sau reconstruită instituţional şi în Oradea (dacă este să luăm în considerare că E. Speranţia a difuzat,

cu magistrală competență, ideile și perspectiva sociologiei în lumea intelectualilor locului, ca profesor la Academia de Drept din Oradea, încă în perioada interbelică). Dacă reconstitui acum acest proiect, realizez că întâlnirea mea și a colegilor mei cu „marea sociologie” românească prin intermediul familiei Zamfir, nu a fost deloc întâmplătoare. Domnul profesor Zamfir, prin poziția socială dobândită, a relansat învățământul superior de sociologie în România, imediat după 1990. Am avut șansa de a fi incluși de domnul profesor în planul dumnealui de a difuza și dezvolta spiritul sociologic în toată România, inclusiv în zonele periferice și din punct de vedere geografic ale României. Numai așa ne explicăm acum asumarea cu bunăvoință și, după câte am constatat noi, chiar cu plăcere, a rolului de a sprijini proiectul nostru prin acțiuni directe de tipul: susținerii unor cursuri de bază la programele de sociologie și asistență socială, implicarea în formarea resursei umane tinere a școlii și perfecționarea acestora prin studii doctorale la Universitatea din București, antrenarea membrilor colectivului nostru în cercetări de anvergură națională și proiecte de implicare directă în construcția sistemului social din regiune și nu numai. Dincolo de influențele benefice asupra formării noastre ca sociologi, acceptarea noastră în cercul restrâns de prieteni ai familiei Zamfir, recunosc că a reprezentat o mare onoare, un sentiment de satisfacție și împlinire personală pentru fiecare în parte. Am avut astfel prilejul să cunoaștem, în mod direct, maniera personală de transmitere a cunoștințelor sociologice - firesc, deschis, prin raportare permanentă la realitățile sociale, de îndrumare a cercetărilor, în aceeași atmosferă de promovare a dialogului, în care distinsul profesor îți dă impresia că ești special, că ai idei originale, care merită a fi preluate și dezvoltate, te stimulează să le aprofundezi și să găsești soluții, care de cele mai multe ori sunt acceptate, chiar dacă, la un moment dat poți auzi un politicos și încurajator, *însă...*

Prin integrarea oarecum firească în colectivul nostru, ne-a dat posibilitatea să-l însoțim la majoritatea evenimentelor științifice din domeniul sociologiei românești, să organizăm și să participăm în alte centre universitare la conferințe, simpozioane, schimburi de idei..., să ne asumăm roluri de conducere în cadrul unor organisme naționale și unii dintre noi, chiar internaționale, în domeniu, să publicăm în volumele coordonate de domnul sau doamna profesor Zamfir. Cu alte cuvinte, am reușit să ne implicăm real în comunitatea sociologilor din România, interacționând în aceeași atmosferă de colaborare cu aproape toți sociologii din România, cu sentimentul apartenenței depline la rețelele profesionale create.

Idei și atitudini care m-au marcat și au contribuit la formarea mea ca sociolog

O primă constatare, care m-a impresionat în demersul de cunoaștere a sociologului Cătălin Zamfir se referă la preocuparea organizată și constantă a dânsului pentru a-și construi o cultură solidă în domeniul științelor sociale, preocupare pe care am constatat-o și în cazul marilor sociologi ai lumii, dar și a celor români (vezi D. Gusti). A studiat cu pasiune filosofia și, mai ales filosofia socială, a continuat cu etica, antropologia socială și culturală, psihologia, psihologia socială și sociologia. De remarcat rămâne faptul că, după cum mărturisește frecvent profesorul, pasiunea pentru studiu și motivul alegerii lecturilor nu au fost orientate de visul dobândirii unei înalte erudiții în domeniu, ci de năzuința de a înțelege comportamentul uman și viața socială.

Chiar dacă lucrările studiate nu au răspuns în totalitate întrebărilor pe care și le-a formulat, din fiecare a selectat anumite idei sau atitudini științifice care i-au marcat opera: toleranța pozitivă față de producția științifică, în general (o democrație a gândirii); preocuparea pentru a reține doar ceea ce i se părea interesant și util din punct de vedere intelectual, în scopul conturării unui punct de vedere propriu; adoptarea unei metode, păstrată în întreaga activitate științifică, de a prelucra logic materialul intelectual și a realiza pe baza lui și a cercetărilor proprii *construcții teoretice proprii*, relevante pentru domeniul studiat.

A avut șansa de a se forma în jurul unor personalități remarcabile, care i-au marcat evoluția ulterioară. În primul rând, tatăl domnului profesor, care era un intelectual remarcabil, a făcut parte din echipele lui D. Gusti, a scris mai multe lucrări pe problematica socială a școlii și a satului, discuta frecvent în familie împreună cu prietenii săi, din domenii similare, probleme legate de sociologie. În ordine cronologică sunt menționați mereu: profesorul Bellu, sub coordonarea cărui a realizat primele cercetări empirice, profesorul de filosofie Alexandru Valentin, Tudor Bugnariu (catedra de filosofie), T. Herseni (liderul spiritual al grupului de la facultate), Miron Constantinescu (de numele căruia s-a legat relansarea sociologiei), Vasile Caramelea, antropolog. A colaborat cu sociologi ai generației sale de la catedra de sociologie, filosofie, Institutele de Sociologie, Antropologie, Psihologie. Spirit deschis, tolerant, curios, prietenos, profesorul a întemeiat legături trainice și cu sociologii români din celelalte centre universitare, fiind menționați mai frecvent colegii de la universitățile din Cluj, Iași, iar după 1990, cei din Petroșani, Timișoara, Craiova, Brașov, Sibiu, Pitești, Oradea, Arad, Constanța. Din discuțiile informale cu

profesorul am reținut că întotdeauna s-a manifestat o puternică solidaritate profesională între sociologi, poate pornind și de la statutul ambiguu al disciplinei. După desființarea sociologiei (1978), majoritatea sociologilor au supraviețuit în universități, în centre de cercetare, continuând să scrie și chiar să desfășoare cercetări empirice, iar alții, practicând o sociologie implicită, la locurile de muncă la care fuseseră repartizați. Din acest punct de vedere, este de remarcat faptul că profesorul Zamfir a reprezentat elementul catalizator al solidarității profesionale a sociologilor, prin valoarea sa profesională și umană, prin implicarea totală în beneficiul sociologiei, fiind numele în jurul căruia s-a construit Asociația Sociologilor, imediat după revoluție, Institutul Social Român, după modelul Școlii sociologice de la București, prin autorizarea și acreditarea specializărilor de sociologie din țară, după modelul celei de la București, pe care le-a vegheat cu multă atenție și implicare directă (participare la evenimentele științifice organizate, cooptarea sociologilor din țară în proiecte de cercetare, în editarea unor volume sociologice de anvergură, facilitând vizibilitatea acestora). Personal consider că, prin acțiunile întreprinse în beneficiul sociologiei, profesorul Zamfir poate fi considerat un întemeietor și constructor de Școală românească de sociologie.

A avut, de asemenea, oportunitatea de a lucra direct, cu prilejul obținerii unei burse în SUA, cu specialiștii americani de notorietate ai domeniului (Arnold Taunnenbaum, Bob Zajonc, Cris Argyris). Cred că merită a fi subliniată, pentru atestarea valorii operei sociologice a profesorului, cel puțin, atitudinea lui Argyris, care, la congresul de sociologie de la Toronto, a prezentat un program propriu de îmbunătățire a organizațiilor în sprijinul căruia a invocat ideile susținute de profesorul Zamfir privind jocul care există între structura organizațională (care este dată) și sistemul social al organizațiilor (care poate fi modificat în sensul îmbunătățirii comunicării interpersonale, acceptării celorlalți, a suportului personal...).

S-a implicat în multe cercetări sociologice empirice, începând cu elaborarea lucrării de licență privind modificarea comportamentului indivizilor după procesul de cooperativizare; alte cercetări realizate în perioada 1962-1964, care au vizat din nou comportamentul indivizilor, dar de data aceasta în sfera muncii și a familiei în întreprinderile socialiste; o cercetare realizată pe cont propriu, dar și un experiment de laborator, care l-au orientat spre studiul aprofundat al statisticii, atât de necesară pentru prelucrarea datelor de cercetare. A continuat cu cercetări pe teme de mare anvergură în care s-a implicat cu mare interes: organizarea întreprinderilor, calitatea vieții și stiluri alternative de viață, problemele romilor, problema sărăciei, probleme ale familiei și copilului etc.

După mai multe cercetări la care a luat parte, în special în prima perioadă a activității domniei sale, centrate pe probleme mici în detrimentul problemelor majore ale societății, simte că este necesar să se depășească empirismul limitat și să formuleze enunțuri teoretice, ceea ce îi va marca toată activitatea. Dintre **construcțiile teoretice** care mi-au atras atenția, voi aminti în acest context, doar câteva exemple, fără intenția de a le analiza sau a le dezvolta:

- Prin prelucrarea datelor rezultate din monografia unui sat (Boldești) formulează o teorie pe care o intitulează „căderea nivelurilor ierarhice”, referindu-se la faptul că sistemele foarte centralizate generează preluarea responsabilităților „în sus” de la nivelele ierarhice inferioare de către cele superioare, efectul concretizându-se într-o difuzare a responsabilității, o scoatere din funcție a nivelurilor inferioare.

- Prin analizarea datelor următorului proiect realizat în echipa lui T. Herseni la Institutul de Psihologie formulează o altă teorie a *structurii stării de satisfacție/insatisfacție*, publicată în 1972 în *Viitorul social* și dezvoltată în lucrările ulterioare.

- În teza de doctorat, introduce în sociologie conceptul de *activitate normativă ca fapt social*. Pe baza analizei unui imens material bibliografic din domeniul filosofiei, eticii, psihologiei, sociologiei, construcția logică a demersului ajunge la concluzia potrivit căreia *nu există sisteme sociale complet normale, adică în conformitate completă cu propriile sale norme*. Pentru buna funcționare, este necesar să se realizeze un *echilibru între normalitate și anormalitate*, să tolereze un anumit grad de anormalitate. (Metoda normativă în psihosociologia organizării, 1972). Contribuții interesante sunt publicate ca prelungire a tezei de doctorat în revista de Filosofie și *Viitorul social*, mai ales privind discursul normativ și discursul explicativ, despre complementaritate în științele sociale.

- În lucrarea *Psihosociologia organizării și conducerii*, apărută în anul 1974, care în cea mai mare parte viza o difuzare a literaturii americane în domeniul organizațiilor, autorul descoperă un pattern empiric al unor relații cauzale între variabilele - *capacitatea profesională și centrarea pe oameni*, pe de o parte și *stilurile de conducere*, pe de altă parte. Rezultatele cercetărilor empirice au arătat că incompetența creează stilul autoritar, ca un mecanism defensiv al șefului incompetent. De asemenea, liderii competenți, centrați pe propriile interese dezvoltă un stil autoritar iar cei competenți centrați pe oameni, tind să dezvolte un stil democratic (idee dezvoltată și în articolele publicate în revista *Viitorul social* din 1977 și 1979).

- Un alt proiect a pornit de la lucrările lui Simon și March privind relația dintre *stiluri de conducere și decizie în condiții variabile de certitudine/incertitudine*, pe baza cărora a dezvoltat o teorie explicativă mai detaliată, reformulând ipotezele autorilor

americani, de la care a pornit. Profesorul distinge două tipuri de incertitudine (ireductibilă și reductibilă). Primul tip de incertitudine - *ireductibilă* (prin efort individual și colectiv de cunoaștere nu se ajunge la clarificarea condițiilor deciziei și nici la construirea consensului) generează un tip de conducere autoritar iar al doilea tip – incertitudinea *reductibilă* (efortul de cunoaștere produce o reducere substanțială a incertitudinii) generează un stil de conducere democrat iar situațiile de *certitudine completă*, un stil consensual sau cvasiautoritar.

- Tema incertitudinii a fost dezvoltată în lucrarea apărută în anul 1990, pe care autorul o consideră „cea mai bună carte a mea” (Zamfir, 2009, p. 135). Ea oferă o teorie complexă a deciziei privită ca proces în care se încearcă identificarea relațiilor dintre procesele decizionale și procesele social-psihologice (Zamfir, 2005).

- Unul din proiectele majore, care are în centrul său ideea construcției teoretice, se referă la *structurile gândirii sociologice*, o temă de metodologie sociologică, centrându-se pe identificarea strategiilor de explicare a fenomenelor sociale. Aspirația pentru construcții teoretice proprii, profunde și originale, este poate mai prezentă și mai bine realizată aici decât cu alte ocazii. Autorul încearcă o îmbinare a paradigmatelor cauzală și funcțională *într-o schemă cauzală lărgită*, (o descoperire epistemologică importantă), prin intermediul căreia încearcă să explice modul în care factorii externi ai sistemelor („mediul sistemelor”) determină dinamica sistemelor sociale (Zamfir, 2005).

- Autorul a încercat, în mod constant, să răspundă întrebării privind rolul sociologiei și al sociologului în schimbarea societății în care trăiește, militând pentru implicarea în „construcția socială, în organizarea/reorganizarea sistemelor sociale”. Conștientizând limitele implicării sociologului într-un proces de schimbare a sistemului în perioada socialistă, și-a concentrat atenția pe difuzarea cunoștințelor științifice pe tema organizării sociale și a strategiilor de schimbare socială, militând pentru îmbunătățirea relațiilor umane. Noi cei care am activat în diverse domenii în perioada respectivă putem depune mărturie că i-a reușit. Sociologii, psihologii, economiștii, inginerii care au intrat în contact cu noua cultură a organizațiilor promovată în lumea științifică, vehiculau în discursul profesional și cel public sintagme precum: climat organizațional bazat pe relații umane, stil de conducere democratic, permisiv, cooperare, în detrimentul înfruntării, conducere științifică a producției și a muncii. (Zamfir, 1978; 1980). Îmi amintesc că eram fascinați de interpretările avansate de domnul profesor Zamfir pentru datele statistice privind estimarea și satisfacția în raport cu viața (Zamfir, coord., 1984) dar și de teoria

formulată privind „modul de viață colectiv” și „stiluri de viață alternative” (Zamfir, coord. volume colective, 1982 și 1989).

- Nu sunt mai puțin relevante, dimpotrivă, ideile, conceptualizările, teoriile formulate de domnul profesor privind procesul de tranziție, exprimate în diferite publicații valoroase, inclusiv în Rapoartele ICCV, consider că merită o atenție și o analiză specială, care nu poate fi exprimată, nici măcar sintetic, aici.

Cunoscând mare parte din lucrările scrise de domnul profesor, ascultându-l, urmărind evoluția dânsului ca sociolog și conducător de Școală sociologică în România postrevoluționară, dar și ca „om al cetății”, implicat direct și cu expertiza necesară, în activitatea de construcție instituțională și de soluționare a problemelor sociale, (în principal prin rolul de ministru al muncii și cel de consilier pe probleme sociale al primului ministru - perioada 2000-2004), am fost tentată să-l compar cu marii sociologi străini și români despre care, personal, am cules unele informații, în special prin lecturi. Mărturisesc că în urma unui astfel de demers, concluzia desprinsă de mine îl plasează pe domnul profesor Cătălin Zamfir ca o personalitate de primă mărime în sociologia românească, un sociolog reprezentativ pentru perioada în care și-a desfășurat activitatea. Preluând o idee a sociologului Traian Brăileanu (Brăileanu,1941), potrivit căreia în orice domeniu al științei și al creației pot fi identificate două tipuri de actori sociali: *artiștii* (cei care creează, aduc idei noi, valoroase) și *artizanii* (care aplică ideile și metodele create în scopul dezvoltării), l-am considerat întotdeauna și îl consider pe domnul profesor Cătălin Zamfir ***un artist în sociologie***.

Bibliografie:

1. Zamfir, Cătălin., (1972), Satisfacția participării ca problemă socială, *Viitorul Social*, vol. I, nr. 4, pp. 1131-1141;
2. Zamfir, Cătălin, (1972), *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, București, Editura Științifică;
3. Zamfir, Cătălin, (1974), *Psihosociologia organizării și conducerii: teorii și orientări contemporane*, Editura Politică, București;
4. Zamfir, Cătălin și Ștefănescu Ștefan, (1977), Structura stilului de conducere, *Viitorul Social*, anul VI, nr. 4/1977, pp. 683-690;
5. Zamfir, Cătălin, (1978), *Un sociolog despre muncă și satisfacție*, Editura Politică, București;
6. Zamfir, Cătălin și Ștefănescu Ștefan, (1979), Perfecționarea stilului de conducere și factorii săi determinanți, *Viitorul Social*, anul III, nr. 1/1979, pp. 101-105;
7. Zamfir, Cătălin, (1980), *Dezvoltarea umană a întreprinderii*, Editura Academiei, București;
8. Rebedeu, Ion și Zamfir, Cătălin, (1982), (coord.) *Modul de viață și calitatea vieții*, Editura Politică, București;

9. Zamfir, Cătălin, (1984) (coord.), *Indicatori și factori de variație a calității vieții*, Editura Academiei, București;
10. Zamfir, Cătălin și Rebedeu, Ion, (1989), (coord.) *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*, Editura Academiei, București;
11. Zamfir, Cătălin, 1990, (2005), *Incertitudinea. O perspectivă psihosociologică*, București, Editura Științifică;
12. Zamfir, Cătălin, (2005), *Spre o paradigmă a gândirii sociologice*, Iași, Editura Polirom;
13. Zamfir, Cătălin, (2009), *O istorie subiectivă în sociologia românească. Din 1944 până în prezent*, Iași, Editura Polirom;
14. Brăileanu, Traian, (1941), *Teoria comunității omenești*, (ediția I), Editura Georgescu Delafras, București.

Academicianul Cătălin Zamfir, un veritabil ambasador al sociologiei românești

Într-un volum aniversar, fiecare dintre cei care ne transmitem gândurile, ar trebui să completăm un puzzle al personalității aniversate, cu fapte și evenimente numai de noi știute. În cazul academicianului Cătălin Zamfir, dificultatea unui asemenea demers rezidă din faptul că foarte multe din realizările domniei sale, din cei 30 de ani de când îl cunosc, sunt arhicunoscute.

Înființarea Institutului de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) al Academiei Române, în primele zile ale anului 1990, lansarea și coordonarea, pe parcursul a trei decenii, a programului fundamental al Academiei Române ESSOR – Evaluarea Stării Sociale a României, în cadrul căruia au fost elaborate sute de studii pe teme de actualitate pentru societatea românească, lansarea rapoartelor anuale privind calitatea vieții (devenite referințe pentru cercetătorii și practicienii domeniului și nu numai), coordonarea elaborării unei istorii a sociologiei românești (perioada 1900-2010), coordonarea componentei sociale și a calității vieții în cadrul „Strategiei de dezvoltare a României – orizont 2038” (Academia Română), crearea unei baze de date cu publicistica românească de sociologie, accesibilă publicului larg (reunind peste 5.400 cărți și peste 24.000 studii) etc. sunt numai câteva exemple care atestă diversitatea și complexitatea acestor realizări.

Și numai cine nu a înființat și/sau coordonat un institut de cercetare în perioada de tranziție, numai cine nu a lansat și coordonat un program fundamental de cercetare, cine nu a elaborat sau coordonat un studiu și/sau o strategie, nu a

¹ Cercetător științific I, director general al Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română.

realizat o bază de date publicistică, etc. nu înțelege eforturile și dăruirea necesare pentru ca astfel de demersuri să izbândească.

Abordările teoretice au fost combinate, cu succes, cu abilitățile și capacitatea de răspuns rapid la probleme reale ale societății, prin contactul cvasipermanent cu realitățile economice și sociale și în virtutea pozițiilor ocupate în conducerea și/sau coordonarea unor instituții: Ministrul Muncii și Protecției Sociale (1990-1991), membru al Comisiei consultative pe probleme sociale și economice a Președintelui României (1993-1996); membru al Comisiei prezidențiale combaterea sărăciei (1997-1999); coordonator al comisiei interministeriale de concepere a sistemului de servicii de asistență socială (2002); coordonator tehnic al Comisiei Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (2001-2004), coordonator pentru elaborarea Planului Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (2002) și Memorandumului comun de promovare a incluziunii sociale (2005), negociat din partea Guvernului României cu Comisia Europeană.

Calitățile sale de dascăl (vreme de aproape trei decenii, în învățământul universitar) s-au întrepătruns cu devotamentul și implicarea pentru dezvoltarea școlii românești de sociologie. Vom aminti aici, cu titlu de exemplu, rolul important avut în reînființarea învățământului universitar de asistență socială în România și profesiei de asistent social (Universitatea București), calitatea de președinte al Consiliului Național al Cercetării Științifice și măsurile promovate din această calitate pentru cercetarea științifică românească, implicarea în formarea/coordonarea a zeci de tineri cercetători din ICCV și, mai recent, primul proiect de cercetări doctorale și postdoctorale în sociologie din România finanțat din fonduri nerambursabile și acreditarea specializării sociologie în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române (SCOSAAR).

Preocupările pentru creșterea vizibilității rezultatelor cercetărilor s-au reflectat în publicarea unui număr important de cărți (peste 50) și studii (peste 120), înființarea și coordonarea de publicații (Calitatea Vieții, Inovație Socială, Sociologie Românească și Platforma România Socială etc.), dezvoltarea Bibliotecii Virtuale de Sociologie (cu acces on-line, gratuit) și Bibliotecii ICCV, dar și prin organizarea unor evenimente științifice internaționale și naționale de anvergură.

Cu greu întâlnim în literatura domeniului, studii care să nu citeze lucrări de referință ale profesorului Cătălin Zamfir, care se întind pe o paletă largă de subiecte, de la teoria tranziției societății românești (reperete etapei reparatorii a politicii sociale, a construirii de urgență a noului cadru legal-instituțional, cea reactivă, de tranziție efectivă din primul deceniu și mix-urile de furnizare a bunăstării din perioadele

ulterioare), la teoria problemelor sociale, la efortul de a identifica structurile fundamentale ale gândirii sociologice (respectiv paradigma explicativă și paradigma sociologiei constructive), la abordarea mecanismelor și efectelor psihologice și sociale ale deciziei în incertitudine ireductibilă sau aspectele ce țin de utilizarea metodei normative în soluționarea problemelor sociale, la analiza surselor structurale ale diversității în științele sociale (complementaritatea), la reflecțiile privind paradigma factorului timp în analiza proceselor sociale (analiza evenimentțială versus analiza proceselor de dezvoltare), la structura stărilor colective de satisfacție (indicatorii de satisfacție) sau reflecțiile privind dezvoltarea paradigmei schimbării sociale proiectate.

Prin insistența și perseverența cu care și-a promovat și își promovează ideile, proiectele, prin bogăția argumentelor aduse în susținerea acestora, prin convingerea și sinceritatea cu care le prezintă, prin eleganța dialogului purtat cu domnia sa, academicianul Cătălin Zamfir este o personalitate marcantă a vieții științifice și academice, un veritabil ambasador al sociologiei românești.

La mulți, mulți ani cu sănătate și realizări!

Magicianul caleidoscopului: Academicianul Cătălin Zamfir

Întâlnirile mele cu Academicianul Cătălin Zamfir au fost mereu surse de inspirație pentru a-mi schimba perspectiva. Înzestrat cu un fler sociologic deosebit, mi-a stimulat întotdeauna curiozitatea și dorința de a vedea lucrurile și din altă perspectivă. În timpul studenției învățam din cărțile scrise de Academicianul Cătălin Zamfir ca și cum ar fi fost profesorul meu, deși eu eram student la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Mă fascina modul în care schimba permanent perspectiva, cum rotea caleidoscopul și mă stimula să gândesc, prezentând informațiile într-un mod fluid și extrem de dinamic; mai mult, îmi plăcea ceea ce învățam din materialele publicate de *Magician* și pentru că modul de prezentare era pentru a-i ajuta pe ceilalți să înțeleagă, să intre în caleidoscop. Și lucru cel mai important, pe care l-am transformat într-o habitudine, a fost să învăț să rotesc caleidoscopul, adică să interoghez mereu ce este în jurul meu și să înțeleg sau să interpretez realitățile. După finalizarea studiilor, am avut oportunitatea de a-l întâlni și de a lucra împreună, iar pentru mine a fost o oportunitate de a-l descoperi pe *Magician* și de a învăța că orice subiect poate fi abordat riguros din perspectivă sociologică; o simplă informație sau un comentariu era exploatat de Academicianul Cătălin Zamfir din multiple perspective, argumentate, explicate și amplificate. De fiecare dată era o încântare să discutăm, iar de cele mai multe ori discuțiile se finalizau cu câteva sarcini practice. *Magicianul* nu era un visător sau doar un interpret riguros al realităților, ci găsea întotdeauna modalități de dezvoltare în practică a ideilor.

¹ Profesor Universitar Doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Tinerețea mă făcea să am tendințe de a fi radical, de a considera că știu și înțeleg adevărul; mă lăsa să explic cu pasiune ceea ce credeam, după care cu blândețe mă încuraja să gândesc și din alte puncte de vedere, fără a critica perspectiva mea. De asta l-am văzut ca un magician, pentru că îmi oferea oportunități de a descoperi perspective noi și de a pune în conexiune lucruri care, la prima vedere, păreau că nu au nicio legătură; era magic să descopăr lucruri care erau lângă mine, dar le vedeam dintr-un alt punct de vedere, proaspăt și revigorant. Am avut odată o discuție despre așteptări față de ceilalți și m-a încurajat să-mi reduc aceste așteptări: „*Dacă nu ai așteptări de la ceilalți, nu poți fi dezamăgit*”, mi-a spus atunci, cu un zâmbet larg. I-am dat dreptate, pentru că dezamăgirea înseamnă să renunți la amăgirile tale, iar lucrurile pe care nu le poți schimba nu merită niciun efort din partea ta, cu atât mai mult cu cât este vorba despre oameni. A fost o lecție frumoasă pe care mi-am asumat-o și care m-a ajutat să fiu detașat de lucrurile care nu contează, ele devin importante prin atenția pe care le-o acordăm.

Astfel, am tot rotit caleidoscopul până am găsit perspectiva apreciativă, pe care m-am concentrat începând cu lucrarea de doctorat; era o perspectivă interesantă, inovatoare, mai ales că toate politicile publice și retorica din spațiul public se concentrau pe „paradigma deficienței”, pe ce nu merge, ce lipsește, ce disfuncții există. Academicianul Cătălin Zamfir m-a încurajat să explorez cât mai profund această perspectivă, să generez practici în domeniul social și să cercetez efectele aplicării acestei perspective; asta m-a ajutat să intru în sfera alchimiei apreciative care mi-a oferit neașteptate satisfacții; îi mulțumesc și îi rămân recunoscător pentru asta.

Dar dincolo de toate lucrurile învățate de la Magician, cred că cel mai important este faptul că m-a ajutat să am încredere în mine, pentru că întotdeauna când ne întâlneam aveam senzația că intru într-o cameră cu oglinzi sau într-un labirint, în care subiectele dezbătute aveau imagini diferite, multiplicat, amplificate; mă ajuta cu blândețe și înțelepciune să văd dincolo de aparențe și iluzii și mă ghida ușor spre ieșire, având în spate un bagaj mult mai mare decât cel cu care intrasem. Mereu a fost așa și e o senzație extraordinară!

Mă simt un privilegiat că am avut aceste experiențe cu Academicianul Cătălin Zamfir și îi sunt recunoscător pentru asta!

La mulți ani!

Crize, spaime și remedii. Variațiuni pe tema realului și posibilului în viziunea lui Cătălin Zamfir

Orice sociolog care se respectă este preocupat de realitățile sociale. Unele sunt vizibile, măsurabile, iar altele sălășluiesc camuflate în ungherele obscure ale vieții, în negativul ei. În acest caleidoscop social de lumini și umbre, de realități și aparențe, același sociolog dorește să deslușească explicații, înțelesuri, semnificații sau pattern-uri ale funcționării lumii. Există, însă, unii care merg dincolo de expresiile fruste sau de nuanțele subtile ale realului, având curajul să se lanseze în universul posibilului și al interpretării. Ne gândim aici la ceea ce ar putea exista ca potență sau ceea ce ar putea să ființeze în universul nostru temporal mai apropiat sau mai îndepărtat. Este vorba nu doar de ceea ce *este*, ci și de ceea ce *ar putea să fie*.

Adevărat, această temă a realului și a posibilului este frecventată în special de filosofi. Ea a fost admirabil tratată în spațiul românesc de Mircea Vulcănescu în *Dimensiunea românească a existenței*. Urmărind variațiunile verbului *a fi* în spațiul românesc, Vulcănescu compune un impresionant și convingător tablou al spiritului românesc. Concluziile plasează omul acestui spațiu sub semnul unei metafizici a realului și a posibilului.

Pentru un sociolog, un asemenea demers ar putea părea imposibil, riscant și de-a dreptul speculativ. Totuși, unii dintre noi reușesc să deschidă uși către universul posibilului, răzbind prin noianul de cifre sau realități contabilizate și camuflate statistic. Reușesc, parcă, o evadare din datele convenționale ale științei și din chingile sufocante ale realității cotidiene.

¹ Profesor Universitar Doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Acesta este sentimentul pe care l-am trăit eu citind cele *75 de eseuri despre starea socială actuală a României: 2015-2020*, semnate de Cătălin Zamfir și publicate pe platforma *România socială*. Am avut senzația că mă aflu în fața unei sociologii a realului și a posibilului făcută la modul cel mai sincer cu putință, dezbrăcată de sofisticate și pretențioase zorzoane academice, având în spate o serioasă fundamentare și argumentare sociologică. Subiectele atacă probleme economice, politice și sociale de tot felul. Într-un fel, realitatea fierbinte și stringentă a momentului devine un pre-text de analiză și interpretare pentru cunoscutul sociolog. Realitatea românească actuală se deschide astfel unor interesante posibilități de interpretare, înțelegere și interogare. Ele pot stârni creativitatea și pot genera proiecții și soluții interesante cu privire la un viitor posibil, mai pozitiv.

Aflăm, de pildă, că realitățile românești sunt marcate de veritabile crize: economice, politice, sanitare, demografice, morale, de sistem sau de viziune. Ele anunță o proastă așezare a lumii și a lucrurilor într-un spațiu în care domnește arbitrariul, provizoriul sau eterna tranziție, compromisul și ierarhiile strâmbe. Totuși, pentru Cătălin Zamfir, răul din această lume, indiferent de expresiile sale, de fricile și îngrijorările pe care le produce, are au tîlc al său. Lasă deschise posibilități de reaşezare a lumii într-o mai bună rânduială, în expresia aceluiași Mircea Vulcănescu.

De exemplu, întrebându-se dacă „După ieșirea din criză societatea Românească va mai fi la fel ca înainte?”, Cătălin Zamfir arată că actuala *criză sanitară* produsă de pandemia Covid-19 nu generează doar nenumărate spaime și îngrijorări. Ea produce o serie întreagă de schimbări în ceea ce privește relaționarea cu Celălalt, schimbă atitudinile, readuce în prim plan problematica moralei, stimulează responsabilitatea socială, schimbă percepțiile și așteptările oamenilor în relația cu statul. „Din problemă, statul devine soluție”, afirmă Cătălin Zamfir. Așadar, această criză a fost în măsură să recalibreze societatea, solicitând un alt mod de a gândi, acționa și înțelege lumea. Ea este privită ca o lecție care, cel puțin ne deschide reflecția și așteptările către schimbări durabile, profunde și pozitive. „A existat și un beneficiu al actualei crize medicale. De abia în actuala criză realizăm că avem nevoie de morala dependenței reciproce, de solidaritate socială. Boala va trece. Vom uita solidaritatea obținută? Poate că mulți o vor uita. Dar nimeni nu o poate șterge din istoria noastră.”² Dintr-o experiență negativă, criza devine o experiență transformatoare. Ea poate fi asemeni unui ritual inițiativ prin care oamenii și lumea se primenesc.

² România Socială, online: <https://www.romaniasociala.ro/dupa-iesirea-din-criza-covid-19-societatea-romaneasca-va-fi-la-fel-ca-cea-dinainte/>

O astfel de perspectivă optimistă și luminoasă este completată cu alte analize și interpretări. Desigur, momentul crizei sanitare nu este unul singular, o manifestare atomizată. Efectele sale sunt precum undele seismice. Se propagă la nivel economic și social. Ne afectează pe fiecare în parte. Pentru societatea românească acest fapt adâncește crizele deja existente, iar acestea, la rândul lor, sunt consecința „strategiei procesului de tranziție”³, așa cum afirma Cătălin Zamfir într-un interviu realizat de *Agerpress*. Această realitate face trimitere, firește, la abordări și perspective complexe, la marile proiecte și strategii de țară, din nefericire absente în spațiul românesc. „De ce România nu are un proiect de țară?”⁴ este titlul unui eseu care lămurește construcția politică și poziția statului în această chestiune. O Românie cu o clasă politică care funcționează asemeni unor echipe mediocre de fotbal, după o logică competițională sportivă, cu un stat minimal care-și asumă ca principal rol doar asigurarea și funcționarea statului de drept, „un proiect de țară nu are sens”⁵, afirmă sociologul român.

Lucrurile par să funcționeze așa din inerție și dintr-o firească și inevitabilă apartenență la un spațiu european și global. Acest scenariu, golit de zvâcul voinței și al acțiunii, stă parcă sub semnul lui *acel așa a fost să fie*. El traduce o anume acceptare a sortii, o împăcare cu defectele, nedreptățile și simulacrele acestei lumi. Această perspectivă aduce cu sine o imagine deformată în raport cu noi și cu lumea. Ne percepem adesea ca un spațiu marginal (situat la porțile Orientului, nu?) și împărtășim din plin condiția periferiei. Avem tot timpul senzația că istoria s-a făcut cumva peste capul nostru, că vocea noastră contează prea puțin în concertul lumii. Un astfel de scenariu, chiar dacă poate primi înțelesuri salvatoare în plan metafizic, în economia concretului nu (prea) dă rezultate. Generează frustrare și dezamăgire. Luminița de la capătul tunelului pâlpâie încet. Pare că se stinge.

Există și un alt scenariu, mai optimist și mult mai ofertant, pe care Cătălin Zamfir îl enunță în scrierile sale. Este vorba de o opțiune echilibrată între economie și societate. Este nevoie de o regândire a priorităților și de o asumare de către întreaga clasă politică a unui proiect de țară. Faptul acesta ar transforma, în viziunea lui Cătălin Zamfir, întreaga competiție politică. Ea nu ar mai fi o simplă vânatoare a puterii, ci ar fi o veritabilă luptă de idei și strategii pentru un proiect comun.

³ România Socială, online: <https://www.romaniasociala.ro/catalin-zamfir-criza-actuala-a-societatii-provine-din-viziunea-strategica-a-tranzitiei/>

⁴ România Socială, online: www.romaniasociala.ro/de-ce-romania-nu-are-un-proiect-de-tara/

⁵ România Socială, online: <https://www.romaniasociala.ro/de-ce-romania-nu-are-un-proiect-de-tara/>

Un asemenea scenariu *ar fi să fie* unul benefic pentru întreaga societate românească. Ar fi un semn de însănătoșire a întregii clase politice. Ar arăta că realitatea se așează pe un făgaș normal, firesc. *Ar fi să fie* nu înseamnă că este imposibil. Indică o posibilitate de materializare, un act de voință și, firește, acțiune. În plus, cooperarea reală a politicului cu mediul academic și cu cercetarea - afirmă în nenumărate rânduri profesorul Cătălin Zamfir - ar putea genera soluții valoroase. Ar face cu putință transformarea posibilității în realitate. Visele și ideile valoroase ar putea prinde contur și viață.

Chiar dacă crizele economice și politice sunt cele mai vizibile, există și alte tipuri de crize care solicită la fel de mare atenție și soluții specifice. Pentru Cătălin Zamfir, de pildă, *criza demografică* nu indică doar o scădere a natalității, ci și o îmbătrânire a populației prin creșterea speranței de viață. Matematizată, formulată și dramatizată în interiorul unei grile economice de lectură, această criză poate primi soluții cinice, greu acceptabile. Așa cum sugerează Cătălin Zamfir, omul este asimilat unui obiect, a cărui valoare de întrebuințare a expirat odată cu îmbătrânirea. Devine neutilizabil, inutil, o povară. În joc este o gândire reduționistă, total inadecvată realității, una în care omul este un instrument economic sau o mașină. El este evaluat și tratat ca atare. Ori, în realitate, lucrurile stau cu totul altfel. Omul și viața reprezintă mult mai mult decât „obsesia performanței economice”. Pentru noi, echilibrul, liniștea și bucuria de a fi prețuit la bătrânețe de semenii și societate contează infinit mai mult decât nivelul de împovărare al sistemului de asigurări cu cheltuielile pentru asistarea vârstnicilor.

Există, așadar, domenii în care logica economică a eficienței este practic inoperabilă. Este și cazul sănătății, al educației sau cercetării. Cătălin Zamfir crede că în aceste situații este nevoie de o schimbare de paradigmă. Fiecare problemă sau criză socială solicită modalități particulare de abordare și nu toate se pot supune unei tiranice logici economice. „Trebuie să gândim dintr-o altă perspectivă, să concepem o societate în care noi, oamenii să ne simțim bine, în limita resurselor existente să nu ne oprim doar la o economie eficientă care este doar parte a vieții noastre”⁶.

Analizele și interpretările pe care le face sociologul român asupra diferitelor crize și frici care străbat societatea contemporană indică un singur remediu: o *resetare profundă a societății*, o schimbare de paradigmă, o regândire a lumii cu măsură, echilbru și bună-cuviință.

⁶ România Socială, online: www.romanasociala.ro/avem-o-problema-ce-facem-cu-crestereaperioadei-de-viata

Am încheiat lectura celor 75 de eseuri în onoarea celor 80 de ani ai profesorului Cătălin Zamfir. Gândul continuă să mi se plimbe între realitățile gri și posibilitățile luminoase, între *ceea ce este* și *ceea ce ar fi să fie...* Așa cum hermeneutica limbii realizată de Mircea Vulcănescu evidențiază condiția metafizică a românului, hermeneutica socială practică de Cătălin Zamfir salvează trista realitate și speranța din noi. E mult, e puțin? Nu știu, dar este extrem de reconfortant să știi că există oameni care au curajul ideii proprii și noblețea gândului liber. Înseamnă că nu e totul pierdut.

Faptul că *a fost să fie* să-l cunosc personal pe domnul academician Cătălin Zamfir și să-i citesc scrierile nu poate fi doar o simplă întâmplare. Cert *este* însă că prilejul de a scrie câteva rânduri despre Domnia Sa, la ceas aniversar, reprezintă pentru mine o mare onoare și reconfortantă bucurie.

La mulți ani, domnule academician Cătălin Zamfir!

Cătălin Zamfir – omul deplin al sociologiei românești

Academicianul român Cătălin Zamfir s-a orientat dintru început spre trei mari direcții profesionale: *cercetare științifică, activitate universitară și viață instituțională*. A fost întemeietor și decan al Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București. A creat Institutul de Cercetare a Calității Vieții, al cărui director este din 1990 până în prezent. A fost membru al comisiei guvernamentale cu privire la aplicarea strategiei de trecere la economia de piață. Apoi, în calitate de ministru al Muncii și Protecției Sociale, sociologul Cătălin Zamfir s-a ocupat efectiv de redactarea unui pachet de legi specifice acelu moment din istoria socială a României. După 1990, domnul Cătălin Zamfir a reînființat învățământul românesc de asistență socială și profesia de asistent social. A fost și este președinte al Asociației Române de Sociologie. Este membru titular al Academiei Române. A creat și coordonat reviste sociologice românești (*Calitatea Vieții, Sociologie românească, România socială, Inovația socială*). A făcut parte din Consiliul Național al Cercetării Științifice și din comisia consultativă pe probleme sociale și economice a Președintelui României (în perioada 1993-1996). A elaborat strategii naționale și a fost mult timp consultant de specialitate pe problemele sociale ale tranziției României la economia de piață. A creat o Bibliotecă Virtuală de Sociologie, unică în spațiul social românesc, având în momentul de față sute de cărți, mii de articole și zeci de mii de cititori. În mod cert, domnul Cătălin Zamfir are rara vocație a cititorii de instituții și pe cea paideică a formării oamenilor de caracter și a sociologilor de calitate. La „Judecata de Apoi”

¹ Profesor Universitar Doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

a sociologilor, domnul academician Cătălin Zamfir are cu ce să-și justifice din plin viețuirea pe acest pământ!

Cu certitudine, una din pasiunile teoretice (constante) ale profesorului Cătălin Zamfir a fost și este *incertitudinea*. A scris o carte de referință în 1990 pe această temă (*Incetitudinea. O perspectivă psihosociologică*), reeditată apoi în 2005. Întrebările cheie din acest volum sunt următoarele: Care sunt mecanismele psihosociale ale luării unei decizii în condiții de incertitudine ireductibilă? Ce efecte are o asemenea decizie? Cu privire la ultima întrebare, eu cred că ne poate reține și chiar fascina dozajul histrionic al raționalului și iraționalului în luarea deciziilor atunci când apar situațiile de limită ale vieții. Aș spune că, uneori, în cazul vieții religioase, deciziile sunt cele care ne „aleg” pe noi în sensul că suntem stăpâniți de anumite imagini, reprezentări și fantasme mitologice. Subiectul este realmente provocator și se cere a fi permanent înțeles și (re)interpretat.

O altă temă preferată de domnul Cătălin Zamfir este una kantiană în esența ei (având în vedere și formația inițial filosofică a autorului): *condițiile de posibilitate ale normativității comportamentului social*. Răspunsul oferit de sociologul bucureștean este unul complex, profund și realist. Sistemele sociale conțin în ele însele o doză semnificativă de normalitate asumată, aflată într-o stranie combinație cu anormalitatea și devianța. Realmente seducătoare sunt paginile domnului Cătălin Zamfir despre „normalitatea anormalității” – o realitate absolut necesară pentru eficienta funcționare a unui sistem social în limite diferite de tolerabilitate.

În varii texte, domnul Cătălin Zamfir se ocupă și de modesta *cumulativeitate regăsită în științele sociale*, comparativ cu cele exacte. Faptul acesta este compensat de gradul mai ridicat al complementarității între paradigmele științelor sociale. Insistând pe structurile fundamentale ale gândirii sociologice, Cătălin Zamfir reușește o ingenioasă *schemă integrativă* a explicațiilor cauzale și funcționale din sociologie. Formația originară de tip filosofic îl ajută pe sociologul Cătălin Zamfir să ne ofere și o admirabilă analiză epistemologică a modului în care factorul *timp* poate reconfigura patternul explicativ al evenimențialului și structuralului în decursul istoriei.

Stările sociale de satisfacție l-au preocupat pe domnul Cătălin Zamfir încă din perioada în care a fost profesor invitat la Universitatea Ann Arbor, Michigan, SUA (1973-1974). Aici a creat 1000 de indicatori de satisfacție, descoperind că acești indicatori au o distribuție de tip Gauss cu o semnificativă deplasare pe panta pozitivă a scalelor. Așa se menține și echilibrul social. Toate sistemele sociale pot fi evaluate după indicatorii de tip SEDA, propuși de academicianul Cătălin Zamfir. Aceste sisteme se pot integra și schimba în *paradigma dezvoltării proiectate*, propusă în mai

multe lucrări de Cătălin Zamfir. Inclusiv eterna și fascinantă *tranzizie românească* se poate circumscrie fericit unei asemenea paradigme, fapt care ar scoate din criză și o parte din metodologia sociologică actuală demonstrată a fi inadecvată realității. Cătălin Zamfir propune și o *teorie a dinamicii problemelor sociale* (sărăcie, delincvență, conflicte, situația romilor, nevoia de protecție a copiilor, politici sociale și alte crize), parte a dinamicii sistemelor sociale în general. Toate acestea se răsfrâng în ceea ce academicianul Cătălin Zamfir numește a fi *calitatea vieții* românești actuale.

În eseuri relativ recente, academicianul Cătălin Zamfir discută și despre *condiția actuală a sociologiei românești*. Într-un text sugestiv intitulat *Sociologia românească și sociologia occidentală*, Cătălin Zamfir invocă inspirat decalajul de câteva secole dintre sociologia românească și cea occidentală. Ea reproduce la scară mai mică decalajul societății românești față de cea occidentală. Startul sociologiei românești a fost bun, în sensul că mulți sociologi români ai aceluia moment s-au școlit în Occident. Și-au asumat teoria și metodologia occidentale ale aceluia timp. Prin urmare, sociologii români ai începutului nu au suferit de celebrul „complex al inferiorității”, unul care marchează semnificativ culturile mici și țările subdezvoltate. Totuși, sociologia românească a stat și stă sub semnul acelei *conciidenția oppositorum*: este europeană și universală prin vocație și românească prin obiectul ei propriu de cercetare. Asumându-și cercetările occidentale recente și foarte recente, sociologia românească aduce un binevenit plus de cunoaștere în măsura în care reușește să integreze realitățile românești în contextul celor universale.

Cătălin Zamfir punctează inspirat secvențe din odiseea sociologiei românești. Invocă subtil destinul maniheist al disciplinei noastre în istorie: nefericita ei metamorfoză în ideologie procomunistă vs. cercetarea științifică autentică a realităților sociale românești. Cu toate acestea, scrie Cătălin Zamfir, relansarea sociologiei românești s-a făcut pe baze nemarxiste. În acest sens, Cătălin Zamfir recurge la argumentul autorității amintind inspirat de Școala Sociologică de la București creată de Dimitrie Gusti.

În timp, sociologia occidentală a devenit sursă și instanță de legitimare științifică pentru sociologia românească, scrie Cătălin Zamfir. Faptul acesta pozitiv în esența lui are și regretabile efecte perverse. Uneori, la limită, noi am eludat dialogul real de idei cu sociologia occidentală. Am ales să o invocăm superficial, doar ca argument de autoritate. Efectul pervers a fost cel al „degradării valorii literaturii românești” (Cătălin Zamfir). Literatura sociologică românească nu apare ca partener real de dialog științific ci, mai curând, ca un necesar ornament cultural care semnifică relația de colegialitate sau prietenie pe care o avem cu respectivii autori. Concluzia

este că într-o cercetare sociologică românească trebuie să fie prezent dialogul viu de idei cu colegii români, dar și cu sociologii occidentali, clasici și moderni. În fond, eu cred că nu contează timpul în care au trăit sociologii. Contează cu adevărat valoarea și relevanța operei lor (mă gândesc la moftul snob al unor colegi universitari de a valoriza *doar* articolele apărute în ultimii ani în reviste internaționale).

Eu aș merge mai departe și aș susține că citările din textele sociologilor români și străini ar trebuie să depășească simpla mecanică a calculelor sociometrice. Firesc ar fi ca aceste citări să fie folosite chiar într-un dialog viu de idei. Aceasta înseamnă că eu, sociolog român, chiar trebuie să citesc „cu creionul în mână” și să reflectez serios la conținutul textului citit. Nu este normal să-l caut pe internet, grație „salvatoarelor” motoare de căutare (gen Google), „maestre” îmi a confecționa bibliografia recentă internațională. Nu este normal nici să-l citez pe un sociolog sau altul (român sau străin) doar ca un necesar ornament de adormit vigilența evaluatorilor și de stimulat frenetic admirația discipolilor.

Ajungem astfel la un mare și vechi păcat al sociologiei românești: *ignorarea politicoasă a Celuilalt*. A scris și el despre tema mea? Foarte bine. Nu mă interesează pentru că nu are cum să scrie el mai bine decât mine. Întotdeauna eu sunt mai *deștept* decât el. Îmi pierd timpul să-l citesc și nu îmi iese nimic din afacerea acesta. Mai mult, risc să-i cresc lui factorul Hirsch. Eu public (doar) afară. Nu îmi bat capul cu „provincialismul” românesc.

Stimulat fiind de eseul domnului Cătălin Zamfir, eu am încercat să descriu, cu bună-credință și (sper) luciditate, o boală mai veche a unor sociologi români. La limită, o asemenea mentalitate se poate psihanaliza. Voi crede toată viața mea că ceea ce contează cu adevărat este *valoarea* textelor tale, indiferent unde au apărut (în țară sau străinătate). Evident, dacă un studiu apare „în afară” și asigură o *reală* vizibilitate internațională este un mare și onorant câștig pentru tine și instituția pe care o reprezinți. Însă nu cred că poți excela publicând (doar) în străinătate, dacă nu convingi, înainte de toate, prin publicațiile tale din țară. Pentru mine, prima probă decisivă a unui intelectual român știutor de carte și bun specialist în domeniul lui este validarea de către comunitatea științifică românească. Altfel spus, nu cred că poți fi un bun sociolog occidental dacă nu ești, în același timp, și un bun sociolog român. Cele două merg *doar* împreună. Realmente ar fi interesant de văzut ce ar răspunde colegii noștri de breaslă la o interogare destinală de genul: Cu ce texte personale te vei prezenta la „Judecata de Apoi” a sociologilor? Cu articolele publicate în străinătate? Cu cărțile apărute în țară? Cu ambele? Cu niciunele? Imaginația ne ajută pe fiecare să construim o ipoteză de lucru. Rămâne de văzut cum o vom proba.

În concluzie, profesorul, cercetătorul, universitarul, academicianul și creatorul de instituții Cătălin Zamfir ilustrează cu brio figura exemplară a omului deplin al sociologiei românești. Fiind unul dintre ultimii mohicani din tribul sociologilor cu temeinică pregătire filosofică, Cătălin Zamfir are viziune teoretică, profunzime de gândire și strategie de anvergură. El chiar *știe* ce și *cum* trebuie făcut în România noastră socială. Fie ca bunul Dumnezeu să-i dea sănătate, putere de muncă, ani mulți, rodnici și fericiți!

La mulți ani, Maestre Cătălin Zamfir!

Dublu clic: despre învățare pe parcursul vieții și construcție instituțională

Societatea românească are un reflex al căilor bătătorite. Să faci lucrurile la timpul lor, școală, copii, meserie. Probabil un efect al conservatorismului care preferă statu-quo-ul, schimbarea nu este agreată sau este impusă dificil la nivel comunitar. O latură privită de-a dreptul suspect este învățarea de-a lungul vieții. Componenta formală este în prezent contaminată de evoluția glorioasă a indivizilor cu multe doctorate în perioada post-comunistă și de slaba capacitate a educației de a facilita predictibil o mobilitate socială ascendentă, cea informală de valorile de supraviețuire prevalente în societate. În acest material voi descrie experiența personală a întâlnirii cu profesorul Cătălin Zamfir în cadrul unui proces de învățare personală și instituțională în conturarea și dezvoltarea proiectului Biblioteca Virtuală de Sociologie în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

Am făcut facultatea târziu după standardele societății, după ce în primii ani ai tranziției am rătăcit între neînțelegerea proceselor sociale, bridge și drumeții. Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București nu a fost o perioadă comodă, prea adesea „certându-mă” cu autorii materialelor pe care le aveam de studiat sau cu profesorii de seminar, pe baza opiniilor mele. Am găsit însă în Decanul facultății, prof. Cătălin Zamfir, un sprijin decisiv pentru ceea ce avea să devină proiectul „Barometrul de Opinie Studentească - Team Work”. Realizat alături de un grup extraordinar de colegi de an, acest studiu sociologic m-a învățat nu numai să parcurg toate etapele unui proces de cercetare, dar și să-l finalizez printr-un rezultat concret.

¹ Cercetător științific III, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

După terminarea facultății, angajat la Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, mi-am pus în practică cunoștințele de informatică și am actualizat website-ul institutului. A avut o viață relativ scurtă, era prea galben sau gri pentru colegi. Interacționând însă cu Directorul Cătălin Zamfir în realizarea site-ului și a altor materiale care necesitau cunoștințe informatice, am fost impresionat de disponibilitatea acestuia de a afla informații și a învăța modalități de realizare specifice digitale.

Adaptarea la schimbările tehnologice este o constantă a societăților umane de la inventarea uneltelor. Sistemele sociale și cele tehnologice nu se dezvoltă independent, ci în cadrul unei relații de feedback care constrânge sau accelerează schimbarea în fiecare dintre componente. Uneori, acest proces necesită un efort de învățare din partea indivizilor și comunităților sociale și profesionale care să depășească perturbările funcționale, geografice sau culturale. Cea mai recentă tehnologie care influențează societățile contemporane este cea informatică. Schimbările rapide produse de internet sau telefonie mobilă și aplicațiile acestora pot genera panică sau pot deveni un instrument de dezvoltare. În cheia capacității de adaptare la noile tehnologii și de elaborare a unor instrumente utile la nivelul comunității profesionale voi prezenta în acest material contribuția determinantă a acad. Cătălin Zamfir la înființarea și dezvoltarea proiectului Biblioteca Virtuală de Sociologie (www.bibliotecadesociologie.ro).

Platforma Biblioteca Virtuală de Sociologie (BVS) este o inițiativă instituțională a Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, înființată în anul 2013. Conturarea necesității acestui demers la nivelul comunității sociologice românești a fost intuită de acad. Cătălin Zamfir, a cărui carieră academică este jalonată cu demersuri de întărire și coagulare a câmpului profesional sociologic românesc. Dintre multiplele realizări în această direcție vom aminti doar reînființarea Revistei Sociologie Românească pe bazele elaborate de Dimitrie Gusti în perioada interbelică, reînființarea Facultății de Sociologie în cadrul Universității din București și a Asociației Române de Sociologie. Ca demers profesional însă, BVS este caracterizată de actualitatea tehnologiilor necesare pentru construirea acesteia. În timp ce principiile de bază sunt similare cu cele ale unei biblioteci clasice, construcția unei platforme digitale reclamă înțelegerea dinamică a oportunităților oferite de tehnologiile informatice. Pe lângă noutatea demersului instituțional, BVS reprezintă la momentul elaborării acestui material o inițiativă singulară la nivelul comunității sociologice românești prin volumul de materiale și acoperirea tematică a acestora.

În cadrul procesului de proiectare a platformei BVS acad. Cătălin Zamfir a enunțat principalele caracteristici ale acesteia: digitalizarea materialelor identificate și

centralizate în cadrul proiectului Publicistica sociologică românească, din 1944 până în prezent și continua actualizare a acestora, vizibilitatea maximă a demersului, o robustă modalitate de raportare a utilizării platformei și gratuitatea acesteia. Voi prezenta în continuare modalitățile prin care aceste linii directoare au fost transpuse în practică.

Activitățile BVS se concentrează pe colecționarea, digitalizarea, organizarea și oferirea accesului structurat și gratuit la materiale de specialitate din domeniul sociologiei și specializărilor conexe. Baza de date la sfârșitul anului 2020 cuprindea un număr de 1.495 de publicații în format digital: 262 cărți, 1.177 articole, 24 rapoarte de cercetare, 13 baze de date, 8 manuscrise și 11 alte tipuri de publicații care pot fi accesate în mod liber. BVS utilizează o structură logică de catalogare descriptivă, reținând informații distincte și individualizate pentru fiecare unitate bibliografică (descărcări, mărime fișier, dată adăugare, cuvinte cheie etc.). Categoriile academice profesionale care beneficiază de aceste materiale sunt, în principal, studenții, cadrele didactice, profesioniștii și mass media. Pe lângă materialele digitalizate, BVS publică informații și un newsletter despre evenimente relevante pentru comunitatea sociologică românească.

Statisticile de utilizare ale BVS monitorizează diferiți parametri pentru a optimiza oferta de publicații și alocă resursele tehnice necesare. Mărturisesc că aveam rezerve asupra elaborării unei proceduri publice de utilizare a platformei. Acad. Cătălin Zamfir a subliniat însă importanța unor informații solide care să ghideze dezvoltarea platformei și să măsoare utilitatea. În anul 2020 BVS a fost vizitată de aproximativ patruzeci și două mii de utilizatori care au descărcat un număr dublu de materiale. Dincolo de aspectul cantitativ, important pentru o platformă de diseminare a publicisticii sociologice, trebuie menționat și faptul că accesibilitatea și gratuitatea acesteia creează oportunități la nivel global. Un mesaj primit pe email stă mărturie importanței pe care o are BVS: *„Vă mulțumesc foarte mult, din partea mea și din partea colegilor mei că existați. Noi am avut nevoie de câteva resurse bibliografice, care ne-au fost greu să le găsim, iar pe site-ul Dvs. am găsit tot de ce am avut nevoie. Salutări de la studenții anului III de la specialitatea Sociologie din cadrul Universității de Stat din Moldova!”*

La momentul scrierii acestui material direcția de dezvoltare a BVS este clară. Pandemia COVID-19 a reliefat necesitatea existenței unei oferte digitale solide și gratuite a publicațiilor sociologice românești. Sper ca procesul de învățare să continue prin colaborarea cu Acad. Cătălin Zamfir pentru extinderea Bibliotecii Virtuale de Sociologie și introducerea celor mai recente tehnologii informatice.

La mulți ani, academician Cătălin Zamfir!

Cătăline, cu ocazia aniversării a 80 de ani, îți doresc „Mulți ani cu sănătate și bucurii în viață”!

În cele ce urmează am să aduc în atenție, mai ales pentru generația tânără ca și pentru generațiile viitoare, unele activități de cercetare științifică din trecut, inițiate și coordonate de domnul Cătălin Zamfir, la care am participat și eu și deci știu contextele în care s-au desfășurat. Ele se constituie în realizări științifice dintre cele mai valoroase.

Înainte de a intra în expunerile respective, să consemnez faptul că am ajuns să ne cunoaștem departe de țară, mai exact în SUA. În iarna anului 1974 am obținut, la recomandarea șefei colectivului în care lucram (Centrul de Cercetări Sociologice din București), doamna Honorina Cazacu, o bursă IREX de 6 luni. La sosirea în Institutul de Cercetări Sociale, Ann Arbor, Michigan, în hol era afișat enunțul „Visiting researcher” Ioan Mărginean, Bucharest University.

Tot în hol i-am întâlnit pe soții Elena și Cătălin Zamfir, pe care îi văzusem anterior în țară, dar nu am comunicat direct. Domniile lor voiau să afle cine sunt, pentru că nu știau de mine a fi la Universitatea din București. Și într-adevăr, veneam de la altă instituție.

În Biblioteca Institutului aveam birouri alăturate și am interacționat timp de patru luni, după care am plecat în locuri diferite pentru continuarea documentării.

Cătălin era în SUA din toamna anului 1973 și i s-a alăturat și soția. Între noi diferența de vârstă este de numai 3 ani, dar din punct de vedere profesional distanța ajunge la opt ani, dânsul a terminat Facultatea de Filozofie în anul 1962, iar eu în 1970.

¹ Profesor Universitar Doctor, cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

După revenirea în țară, Cătălin a pregătit cercetarea axată pe dezvoltarea umană a organizațiilor, temă abordată într-o lucrare din 1972. Baza de plecare pentru noul proiect a fost Instrumentul standard de diagnoză a organizațiilor, ISDO, J.C. Tylor și D.G. Bowers: „Survey of Organisation: A Machinescored standardized questionnaire instrument”, Ann Arbor, Michigan, IRS, 1972.

Un efort deosebit a trebuit depus pentru adaptarea instrumentului de cercetare la condițiile din România și a convinge că o astfel de cercetare este adecvată și utilă în țară. În sfera de cuprindere a investigației de teren au intrat 7 întreprinderi din industria chimică. Eu am participat la culegerea datelor la Combinatul de Îngrășăminte chimice din Turnul Măgurele. Cinci ani mai târziu - 1980 - a fost publicat volumul „Dezvoltarea umană a întreprinderilor”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, coordonator și autor Cătălin Zamfir, alți autori: Septimiu Chelcea, Ioan Mărginean, Ștefan Ștefănescu (prelucrarea datelor), Mielu Zlate.

Apreciindu-se calitatea lucrării, autorilor le-a fost acordat premiul Academiei. În cuprinsul ei se regăsesc texte elaborate de Cătălin Zamfir, privind contribuția sociologiei și a psihologiei sociale la dezvoltarea umană a întreprinderilor, pornind de la argumentarea că avem de-a face cu un sistem social și nu doar cu unul tehnic.

De asemenea, domnia sa detaliază dimensiunile sistemului social al întreprinderii: Profilul colectivului de muncă (stil de muncă și procesele de grup); Stilul de conducere al șefului direct (centrarea pe om, capacitate profesională, atitudine suportivă, promovarea de standarde înalte de performanță, sprijin în muncă, participare colectivă); climatul organizațional (condiții tehnice, circuit informațional, practici participative de conducere, centrarea pe om, calitatea organizării, motivare în organizație); satisfacția muncii (în legătură cu opt aspecte, prin care se fac trimiteri la relațiile în colectivul de muncă, profesie, salarizare etc.).

Toate elementele sunt tratate în volum cu date din cercetarea de teren.

Consider că, ar fi de mare utilitate replicarea acestei cercetări, astfel încât să se poată face comparații în legătură cu evoluțiile dezvoltării umane a întreprinderilor, a organizațiilor în general în România.

Al doilea demers științific pe care îl aduc în atenție, la care de asemenea am fost implicat, este „Dicționarul de sociologie”, Editura Babel, 1993, republicat în 1998, coordonator Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, responsabil cu secretariatul colectivului fiind Alfred Bulai.

În legătură cu această lucrare s-au organizat multe întâlniri și este de consemnat un fapt aparte, și anume că, spre sfârșitul anului 1989 ea era aproape de finalizare pentru publicare. A avut loc Revoluția prin care s-a înlăturat regimul

comunist, iar conținutul textului a fost revăzut și refăcut acolo unde s-a considerat necesar, și mă refer la eventualele trimiteri formale la documentele de partid. În orice caz textul actual, care se întinde pe aproape 800 de pagini, este unul fără astfel de inserări, și poate fi considerat a alcătui un produs științific dintre cele mai valoroase din literatura de specialitate. Nu în ultimul rând, trebuie specificat că la elaborarea lui au participat 32 de autori.

În fine, ultima referire mai detaliată o fac la cercetarea de calitate a vieții tip diagnoză, dezvoltată și realizată în noua instituție înființată în ianuarie 1990, și anume Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), director Cătălin Zamfir, din cadrul Institutului de Cercetări Economice (INCE), director Tudorel Postolache. Acest mare Institut național s-a constituit prin reorganizarea Institutului Central de Cercetări Economice, cu înființarea și a unor entități noi, cum a fost și cazul cu ICCV.

Mai întâi INCE era în subordinea guvernului, iar din luna mai 1990 a fost trecut la Academia Română.

După întoarcerea din SUA, Cătălin a fost preocupat și de tema calității vieții. În anul 1976, în Revista Viitorul Social nr.3, îi apare articolul „Indicatori sociali de stare și indicatori de satisfacție”, urmat la scurt timp de o serie de alte lucrări pe tema calității vieții.

Spre sfârșitul deceniului opt încep demersurile pentru o cercetare de teren. Pornind de la experiența dobândită prin studiile elaborate, Cătălin pregătește instrumentul de cercetare, constituirea colectivului de lucru și se culeg informațiile pe bază de chestionar. În anul 1984 apare lucrarea de sinteză, cu accent pe metodologia de cercetare și semnificația rezultatelor, „Indicatori și surse de variație a calității vieții”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, coordonator și autor Cătălin Zamfir, alți autori: Ion Andrei Popescu, Ștefan Ștefănescu, Alin Teodorescu, Lazăr Vlăsceanu, Elena Zamfir.

Am făcut trimiterea de mai sus ca o introducere la ceea ce avea să dezvolte Cătălin Zamfir începând cu anul 1990, în cadrul programului de cercetare în ICCV, diagnoza calității vieții.

În coordonarea directorului și pornindu-se de la cercetarea din urmă cu 10 ani și de la studiile publicate între timp, s-a elaborat un nou instrument, având în vedere schimbările intervenite în societatea românească.

În ceea ce mă privește, am venit în ICCV, prin concurs la începutul lunii februarie 1990 și am participat și eu la pregătirile respective. Pe lângă cercetarea de tip diagnoză au fost incluse în program și teme diferențiate pe domenii ale calității vieții, de la nivelul de trai, la muncă și timp liber.

Un demers aparte din primele luni de activitate a fost pregătirea revistei editate de ICCV și anume „Calitatea Vieții” (redactor șef Cătălin Zamfir; redactor șef adjunct Ioan Mărgineam și Hildegart Puwak, director adjunct și respectiv secretar științific; secretar de redacție Veronica Popescu).

La sfârșitul lunii mai 1990 revista, cu articole pe temele calității vieții și politicile sociale, a fost trimisă la tipar (apărută la Întreprinderea Poligrafică Galați).

În Preambulul din revistă, dl. Zamfir dezvoltă misiunea ICCV și sunt încredințat că aceasta se realizează și rămâne valabilă în continuare. Este vorba de a contribui la obținerea unei vieți de calitate. Cercetările desfășurate să devină „un instrument științific al constituirii unei vieți de calitate, într-o societate prosperă economic, liberă și democratică politic”.

Prin activitățile desfășurate în Institut s-a urmărit continuu îndeplinirea misiunii respective.

Revista Calitatea Vieții este pregătită în continuare în cadrul ICCV, cu patru numere pe an în format hârtie și online, cu autori din țară și străinătate, fiind indexată în Baze de date internaționale.

Revenind la cercetarea de tip diagnoză, activitatea de teren a demarat în luna iunie și au fost implicați cea mai mare parte a personalului din institut, cercetători și asistenți.

În instrumentul de cercetare au fost incluse opt mari domenii ale calității vieții, cu dimensiuni, indicatori și întrebările pentru culegerea informațiilor: 1. Standardul economic al gospodăriei (venituri, locuință, înzestrarea gospodăriei cu bunuri de folosință îndelungată, proprietățile/averea); 2. Calitatea percepută a vieții (condițiile de viață-persoana, familia, habitatul, evaluarea resurselor economice, condițiile de muncă, mediul social, serviciile economice și sociale, participarea politică); 3. Percepția schimbărilor din societate; 4. Munca; 5. Comportamentul de timp liber; 6. relațiile cu cei din jur; 7. Orientări de valoare; 8. Satisfacția vieții.

De-a lungul timpului această schemă de cercetare a mai fost completată și cu alte domenii, dimensiuni, respectiv indicatori.

Între timp, dl. Cătălin Zamfir a participat la alegerile parlamentare din mai 1990, iar din luna următoare a intrat în guvernul condus de dl. Petre Roman ca ministru al muncii. În perioada cât a deținut această funcție (până în aprilie anul următor) a promovat un set de legi în domeniul muncii și protecției sociale. Totodată, a ținut legătura cu ICCV, în una dintre cele mai semnificative acțiuni a fost sesiune științifică a ICCV din luna decembrie 1990, la care s-au susținut 51 de comunicări de către 73 de autori din Institut, dar și specialiști din afară, fiind un semn al prestigiului

pe care instituția îl avea deja. Comunicările au fost publicate în volumul „Calitatea vieții. Teorie și practică socială”, CIDE, 1991, îngrijirea ediției Veronica Popescu.

Primele rezultate ale Diagnozei calității vieții au fost publicate în colecția „Studii și Cercetări economice” nr. 10/1990, CIDE, iar varianta extinsă a apărut în aceeași publicație, nr. 2/1991, coordonatori și autori Ioan Mărginean și Gheorghe Socol, alți autori: Elena Beca, Silvia Iftimie, Georgeta Mitrea, Ilie Sandu.

De-a lungul timpului s-au realizat 13 valuri anuale de diagnoză a calității vieții (1990-2010). Din păcate, începând cu anul 2007 nu s-au mai alocat resurse bugetare pentru cercetări de teren. O suplimentare parțială a opririi, cel puțin până în prezent, a cercetărilor de diagnoză a calității vieții se realizează prin studiile pe eșantioane naționale realizate în cadrul UE, din patru în patru ani, începând cu anul 2003.

Desigur, activitatea științifică a dl. Academician Cătălin Zamfir este mult mai bogată, obiectivul meu a fost să relev doar unele activități din trecut la care am participat și eu.

Dacă ar fi să enumăr aici și alte contribuții valoroase, atunci menționez abordarea structurilor gândirii sociologice (paradigma), istoria socială a sociologiei românești, mod și stiluri de viață, sociologie industrială, politicile sociale, dezvoltarea socială, minoritatea romă, incertitudinea, sărăcia și lista poate mult continua.

O realizare cu totul deosebită este seria de Rapoarte sociale. Nu în ultimul rând, este de avut în vedere dezvoltarea relațiilor științifice la nivel internațional, cu vizite reciproce, participări la manifestări științifice, stagii de documentare, programe de cercetare, cu o atenție deosebită pentru Republica Moldova.

În acest context a avut loc invitația de a lua parte la Conferința Mondială pe tema Calitatea vieții, care s-a desfășurat în Canada, în anul 1996 (participanți cu comunicări diferențiate: Cătălin Zamfir, Elena Zamfir și Ioan Mărginean).

De asemenea, am fost solicitați să elaborăm termeni pentru „Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research”, Dordrecht, 2014, ed. Alex C. Michalos (autori români, tot cu contribuții diferențiate, Cătălin Zamfir, Ioan Mărginean, iar de la Universitatea Oradea Sergiu Bălțătescu și Adrian Hatos).

Prin acordarea titlului de academician, timp de 30 de ani a fost membru corespondent al Academiei Române, se recunosc meritele științifice deosebit de valoroase ale lui Cătălin Zamfir.

În ceea ce mă privește, consider că, am interacționat bine cu omul, cercetătorul, profesorul Cătălin Zamfir, chiar dacă uneori ne-am diferențiat prin punctele noastre de vedere în legătură cu anumite situații. Cooperarea a privit deopotrivă activitățile de cercetare și elaborarea de lucrări științifice, pe care domnia

sa le-a coordonat, precum și exercitarea funcțiilor de director ICCV și decan al Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București și diferite alte situații.

Închei aceste rânduri, reluând urarea adresată lui Cătălin Zamfir la început „La mulți ani, cu sănătate și bucurii în viață”!

Gând retrospectiv: morala sociologului

A scrie într-o asemenea ocazie despre cineva care intră în categoria vârstei sapiențiale depline, după toate criteriile doctrinelor morale relevante, nu-i lucru ușor din multe perspective. Întâi de toate, se cuvine să nu omiți dimensiunea sensului vieții individuale și pe cea a rostului transindividual în istorie. În istoria umanității ca întreg. Unul în care valoarea fiecărei individualități ar trebui să fie infinită și unică. Apoi, fiindcă este vorba de o personalitate deosebită, una identificată în cea mai mare parte a vieții sale cu un destin de intelectual, nu poate lipsi judecata asupra valorii operei celui intrat în conul de lumină al analizei.

Ajungem astfel, inevitabil să vedem dacă sunt înfrățite sau nu, între ele, faptele de viață cu actele gândirii, cu rezonanța publică, în tot cuprinsul unei vieți de intelectual. Și într-un caz și în celălalt însă, marele reper, obligatoriul referențial este Istoria cea mare și valorile ei fundamentale. Iar, când cineva se înscrie la 16 ani pentru a deveni student la Filosofie, într-un an așa de important cum era anul '56 (al Congresului al XX lea al PCUS al mișcărilor contestatate din Polonia dar, mai ales al Revoluției Ungare din octombrie-noiembrie) acest fapt individual poate primi și o semnificație mai înaltă.

Cum ar fi aceea de a fi, la vârsta adolescenței iscoditoare, interesat de întrebări precum acestea: Ce sens au toate evenimentele dincolo de ceea ce „se vede”, „se aude”, „se spune” în mod public sau în spațiul privat? Care este rolul personalității în istorie după demascarea cultului personalității lui Stalin? Ce relație se instituie, între, pe de o parte, „adevărul istoriei” și pe de alta parte, „adevărurile” încercărilor de după o conflagrație mondială devastatoare, asupra destinelor tuturor oamenilor din cele „două Lagăre”? Ce se poate petrece într-o țară ca România pentru

¹ Profesor Universitar Doctor Emerit, Facultatea de Filosofie, Universitatea București.

felul în care vor trăi oamenii sub impactul tuturor deciziilor politice, resimțite ca fiind radicale, neobișnuite, „revoluționare”, după limbajul propagandei curente? Și care este fundamentul vieții sociale și cum este această viață socială și comunitară, acum, aici, pentru această generație de români?

Cu siguranță, aceste feluri de interogații l-au frământat atunci pe tânărul absolvent de 10 clase de liceu, apoi în facultate, în anii „micii liberalizări” din ’62-’71, și nu mai puțin în toate etapele ulterioare, pe care Cătălin Zamfir le-a trăit cu intensitatea și responsabilitatea intelectualului devotat menirii sale.

Se poate afirma, acum, retrospectiv, că a avut noroc, chiar în sensul definiției aristoteliene: „norocul înseamnă întâlnirea fericită”. În acest caz, și „întâlnirea” dintre Mama sa (am cunoscut-o ca toți cei apropiați ca blândă, discretă și înțeleaptă, plină de modestie superioară - Mica), de după dispariția prematură a tatălui natural, cu Profesorul Stanciu Stoian - imensă personalitate a pedagogiei sociale românești.

Cu certitudine, putem spune - după ce au trecut nouă decenii - că Stanciu Stoian a fost un democrat autentic, cât timp acesta nu a avut nici un derapaj spre întunecatele forțe politice din involburății ani ’30-’40. Iar, după aceea, ca Ministru al Culturii și Cultelor în Guvernul Dr. Petru Groza (după cum apreciază un istoric de talia lui Dennis Deletant, adânc cunoscător al istoriei românești ai ultimilor ani de război și ai începutului Războiului Rece), Stanciu Stoian a dovedit moderație, cumpătare și respect pentru trecutul și prezentul cu adevărat valoros al culturii naționale. Chiar dacă, și în pofida a ceea ce începea atunci să fie „obsedantul deceniu”. Nu avem mari îndoieli asupra faptului că, după furia maniheistă actuală, poate veni și o judecată mai obiectivă, mai încărcată de imparțialitate și de răspundere față de adevărul istoric, în cuprinsul căreia, de pildă, despre personalități precum Stanciu Stoian, se va vorbi mai mult și de bine; nu, deloc sau aproape deloc și obligatoriu, de rău. Altminteri, va fi greu de explicat, cota de raționalitate din istoria României dintr-o substanțială perioadă de timp, determinată și de personalități ca Stanciu Stoian. Dovada pentru aceasta stau cărțile și cursurile Șefului Catedrei de Pedagogie din Facultatea de Filosofie și funcția sa de Reprezentant Parlamentar, ani de zile, pentru Țările Africii, Asiei și Americii Latine. Acesta este planul public relativ ușor de descifrat, acum, despre viața și activitatea Tatălui Stanciu Stoian care a avut, sigur, influență asupra fiului.

Orizontul familiei formatoare s-a dovedit a fi unul perfect compatibil cu educația fiului în spiritul valorilor fundamentale ale umanității și cu respectul profund, puternic, constant, pentru valorile poporului roman. Oricine-l cunoaște pe Cătălin Zamfir, cât de cât, nu poate să nu constate că există, și în purtarea lui zilnică,

și în atitudinile sau convingerile manifestate public, față de colaboratori sau concetățeni, această frățietate dintre idealurile universale și aspirațiile particulare. Dar, desigur, profilul lui intelectual și moral s-a decantat și printr-un alt șir de întâlniri norocoase, cu personalități din aceeași fibră spirituală: filosoful Mihail Ralea și logicianul Athanase Joja.

Primul, cu doctoratul la Paris cu teza *Ideea de revoluție*, cu celebrul studiu sociologico-moral, Fenomenul românesc din 1927 sau cu explicarea omului din 1945 dar, de asemenea, cu un trecut politic nepătat de democrat, deși a traversat trei dictaturi.

Cel de-al doilea, un redutabil cunoscător al logicii formale aristoteliene (a susținut cursuri în acest domeniu inclusiv la Universitatea din Atena, ca fin cunoscător al limbii Stagiritului), în timpul în care Cătălin Zamfir era student, preocupat de logica dialectică - domeniu sub care s-a și impus, în plan universal în anii următori. Oricum, în acest context, semnificativ ni se pare și acest detaliu biografic al celor doi intelectuali de prestigiu: ca profesioniști incontestabili ei au satisfăcut și criteriul comportamentului democratic solicitat -după înființarea Organizației Națiunilor Unite și Încheierea Tratatului de pace de la Paris -membrilor corpului diplomatic acreditați în Occident.

Astfel, Mihail Ralea a fost primul ambasador plin al României după 1947 în Statele Unite ale Americii iar Athanase Joja a fost, aidoma, întâiul Ambasador al țării noastre acreditat la ONU. Sunt fapte certe, cu valoare imposibil de negat. Relevante pentru istoria noastră. Relevante, de asemenea, și pentru a înțelege nuanțat dar și în profunzime, chipul în care, cu mare grad de probabilitate, ele au avut influență asupra viitorului gânditor Cătălin Zamfir. De altfel, în câteva ocazii, între timp, el însuși autoreflexiv, cum îl știm acum toți cei care i-am fost în preajma, Cătălin Zamfir avea să evoce cele două conștiințe cu emoție și recunoștința. Întâi de toate pentru caracterul lor integru și pentru ca erau într-adevăr, gânditori cu răspundere, adică, erau ființe ce împărtășeau în modul cel mai firesc cu putință, sensul gravității etice a faptelor lor de intelectuali publici. Nu este cu totul exclus ca, uneori, originea deciziile din convingeri ale lui Cătălin Zamfir, să trebuiască să o căutam în influența precipitată, în conștiința sa de aceste personalități formatoare.

În fapt, în chip firesc, când Lulu și Cătălin, încă studenți și îndrăgostiți au hotărât să-și însoțească destinele printr-o căsătorie, cele două personalități ale culturii filosofice românești au acceptat statutul străvechi și mereu nou de nași de cununie. Era o consfințire a unui act de prețuire și încredere. Un semn și un simbol al necesității de a trece în ritual și prețuirea și mai ales, încrederea în continuități

obligatorii. Căci, finii, se cuvine să-și cinstească „părinții spirituali” prin aceleași valori pe care acestea le-au dovedit cu prisosință. Debutul profesional prielnic s-a alăturat astfel, celui familial favorabil. Totul, printr-o altă potrivire: anii '62-'64 au fost, probabil, începutul destul de promițător al unei deschideri și liberalizări cu multă speranță așteptată de majoritatea oamenilor. Cătălin și Lulu, ca și acea serie de absolvenți de Filosofie, în care erau și colegii Vasile Tonoiu și Gheorghe Vlăduțescu, au terminat studiile și au început o carieră în Universitate și în cercetare, chiar în acel climat care prevestea o normalizare. Inclusiv, una făcută posibilă printr-o lege juridică care statua ca, șefii de promoție și următorii clasați sunt „repartizați în învățământul superior și în cercetare științifică”. Cu asemenea modele n-a fost deloc o întâmplare alegerea tânărului asistent de a se orienta spre prima lui pasiune intelectuală: Etica. Nicolae Bellu era cel care, începând din '59 era titularul cursului, iar Cătălin, Lulu, Vasile Tonoiu și Gheorghe Vlăduțescu au fost printre primii care au urmat o asemenea disciplină, reintrodusă în facultate, după o suspendare de 10 ani. Bellu era un hegelian kantianizant în acel moment, unul care încerca o reconstrucție marxistă a eticii, plecând în principal de la acest fundament teoretic. De altfel, Bellu era tot mai convins că, etica viitorului în orice societate matură nu poate fi decât gândirea lui Kant - din Critica Rațiunii Practice, din Întemeierea Metafizicii Moravurilor și din Metafizica Moravurilor - pusă în acțiune. Tânărul asistent și a dat destul de repede „seama și de punctele” care-l unesc cu Profesorul său, dar tot atât de repede și de „contrapunctele” care-l separă de acesta. Am convingerea, statornicită prin cunoașterea ambelor personalități, că „întâlnirea” cu Bellu și „despărțirea” de Bellu a fost destinată din multe puncte de vedere pentru viitorul sociolog Cătălin Zamfir. Îi separau 25 de ani de viață și multe experiențe cruciale pe care, pur și simplu, tânărul nu le putea avea, nu le putea înțelege întrutotul, sau nu le știa atunci. Neînțelegerea s-a dovedit a fi benefică, pentru că l-a obligat pe mai tânărul învățăcel în curs de maturizare să-și limpezească preferințele intelectuale și să aleagă în cunoștința de cauza și de efecte, pe ce drum să apuce. Morala îl interesa și ca fenomen teoretic, dar realiza că îl preocupa mai mult componenta psiho-socială a normativității decât formalismul și rigorismul normativ al eticii kantiene. Apoi, morala îl fascina și pentru că putea fi explicată prin intermediul cercetărilor sociologiei moralei și cele ale psihologiei morale. Mai precis, pe Cătălin Zamfir îl atrăgea să înțeleagă mecanismele psiho-sociale prin care morala se naște, funcționează în societate și ajunge să influențeze, până la urmă și fenomenele politice și cele economice și cele organizatorice din orice tip de societate. Prin urmare, absolut firesc i s-a clarificat în decurs de doar câțiva ani, dominantă

preocupării sale. A avut și șansa de a găsi în Bellu omul care a înțeles și acceptat contrapunctul lor. Nu dintr-o dată și nu fără ușoară supărare a mai vârstnicului.

Se poate spune că a fost o autentică relație morală rezolvată etic între cei doi. Cătălin Zamfir și-a continuat doctoratul cu Profesorul Tudor Bugnariu, Bellu a fost în Comisia de susținere și fiecare a fost fidel domeniilor îmbrățișate. Bellu va ține prelegeri despre Kant și va publica monumentală sa carte *Etica lui Kant*, în 1974. Cătălin Zamfir va publica referatul doctoral sub influența lui Bellu, *Discursul normativ și discursul explicativ*, în Revista de Filozofie nr. 6, din 1971, iar în anul următor îi apare teza publicată cu titlul *Metoda normativă în psiho-sociologia organizării*, sub influența altei personalități modelatoare din viața sa, Traian Herseni. Viitorul sociolog a avut parte - în acel deceniu de formare, atât ca asistent, cât și în calitate de cercetător de teren, cu un fost preferat al lui Dimitrie Gusti - de experiențe intelectuale revelatoare, după cum am arătat deja, dar și de întâmplări de viață, spunem din nou, cu efect destinal. Eticianul din Cătălin Zamfir le-a înțeles, desigur, mai târziu, semnificația morală, iar sociologul din el, fascinat, mai târziu, de tema incertitudinii și deciziei în condiții de risc, a încercat să le descifreze componentele empirice, dar, mai ales, consecințele pentru destinul individual sau cel colectiv. Tocmai de aceea, considerăm că, o asemenea întâmplare din categoria menționată, ar trebui să fie spusă, acum, cu acest prilej.

Știu întâmplarea din discuțiile cu protagoniștii ei: Nicolae Bellu și Cătălin Zamfir. De la primul am frânturi de amintiri, iar de la al doilea, o poveste în toată regula. O voi mărturisi recompunând-o în datele esențiale: era anul 1965 și la Facultatea de Filosofie, la trei luni de la instalarea noului Secretar General, întâmplător/neîntâmplător s-a iscat un eveniment: câțiva studenți de la Cămin, inclusiv unii din cei mai merituoși dintre ei „au adus critici orientării politice asociind direcția națională actuală a partidului nostru, cu național -socialismul german de trista amintire” (așa a sunat acuzația din timpul „procesului” desfășurat în toamnă după redeschiderea cursurilor). Decanul de atunci, Tudor Bugnariu a încercat să nu dea amploare evenimentului insistând public pe „pălăvrăgeala unor tineri”, deloc periculoasă ci, cel mult, semn de imaturitate „cum se mai întâmplă în tinerețe”. Cert este că, atmosfera a degenerat prin manipulări grosolane, prin instigatori „bine pregătiți” pentru asemenea ocazii.

Două ședințe în facultate și cea finală „de înfierare”, în fapt de pedepsire prin „exmatriculări” din toate facultățile din țară „desfășurată în Aula Universității”, s-au răsfrânt dramatic și asupra lui Cătălin Zamfir. Despre ce este vorba? Asistentul de Etică stătea în Aula lângă profesorul său, Nicolae Bellu. La un moment dat, când era evident că, acuzațiile aduse erau total nefondate iar studenții incriminați erau

intimidați prin țipete injurioase și calomnii sfruntate, toate într-o atmosferă plină de tensiune psihică copleșitoare, Cătălin Zamfir îi spune indignat și plin de furie lui Bellu: „dar sunt minciuni ...și totul e o porcărie ...trebuie sa iau cuvântul”. Profesorul pune mana pe umărul lui pentru a-l potoli și după un moment îi zice -„Hai să ne plimbăm puțin pe culoare, e greu de respirat aici”. Ceea ce au și făcut apoi timp de cam jumătate de oră.

După ce asistentul de Etică a mai continuat pe tonul dinainte, Bellu i-a spus clar și răspicat: „Ce spui este foarte adevărat și te onorează că gândești așa”. Cătălin a revenit și a adus argumente pentru indignarea lui „că se poate petrece așa ceva într-o Facultate de Filosofie și aproape nimeni să nu se ridice și să protesteze”. Timpul trecea, ei încercuiau Aula și auzeau, din când în când, vocile acuzatoare pline de calificative care se repetau pentru a da, probabil, senzația că așa vorbele aruncate devin și adevărate. Bellu a spart tăcerea care îi cuprinsese pe amândoi și i-a vorbit rar și apăsător: „Ne aflăm la un început ...Lumea are încredere ...Acum, el vrea să arate cine este stăpânul ...îl cunosc ...Acum, oricine se ridică nu are nici o șansă de izbândă. Nu că n-ar avea dreptate, ci pentru că oamenii vor să creadă în speranțele lor”. Nu i-a zis explicit profesorul de Etică asistentului său ce să facă, sau să nu facă. I-a descris o situație de viață în datele unei dileme morale în care regretul că nu ești într-un tot moral nu poate fi suprimat, totuși. Întorși în Aulă, lucrurile erau deja tranșate: doar doi vorbitori au îndrăznit să încerce să-i disculpe pe studenți și să se înscrie în „linia de apărare” promovată de Decanul Bugnariu. Urmarea: studenții respectivi au fost loviți la ieșire de studenți de la Drept, se presupune viitori judecători și procurori, iar Decanul Bugnariu a fost schimbat din funcție după doar câteva zile. Desigur că, un asemenea eveniment din viață petrecut la 24 de ani, spune de la sine foarte mult și despre tânărul etician brusc maturizat, dar și despre cercetătorul și teoreticianul integru care a devenit cu timpul sociolog. Unul uimit tot timpul de realitatea socială, unul dornic să o cunoască cât mai adecvat, unul incapabil să instrumentalizeze cinic datele cercetării sale.

Anul din America (1973-1974), Deceniul de la Politehnica bucureșteană (1980-1989) au fost momente de reflecție și analiză serioasă asupra a ce merita să faci în viață dacă ești intelectual autentic și ți la demnitatea statutului de cercetător care caută adevărul social, gândind, în același timp cu răspundere. Nu mă voi opri la atâtea câte a făcut Cătălin Zamfir, pentru a conferi demnitate disciplinei pe care a ridicat-o unde-i era, într-adevăr locul.

Sigur, mulți din cei care și-au împărtășit opiniile între aceste coperti au făcut-o așa cum se cuvine. Personal, mă bucur pentru că am această ocazie de a evidenția

frățietatea dintre preocupările etice ale lui Cătălin Zamfir și cele sociologice. Etica cercetării, în cazul lui, vine în prelungirea firească a moralei din viața lui. Cu blândețea firii pe care i-o cunoaștem cu toții, putem să înțelegem de ce a optat să nu se dedice doar eticii rigorige kantiene și să fie fidel apărător, o viață întreagă, eticii virtuților dovedite și a griji manifestate față de semenii: când trebuie și cum trebuie.

Morala sociologului a fost, astfel, întotdeauna și morala caldă, înțelegătoare a eticianului autentic. Pot, cred, îndrăznesc să fac publice aceste judecăți, după 53 de ani de când l-am cunoscut pe Cătălin Zamfir în Facultatea de Filosofie.

Gânduri sau de la Sfinxul Politicilor Sociale în România la Omul Cătălin Zamfir

La punerea în pagină a acestor gânduri am stat să cuget destul de mult la ce să pun prima dată în titlu, Sfinxul sau Omul. Dacă alăturarea celor doi termeni mi se pare absolut firească când vine vorba despre Academicianul Cătălin Zamfir, cu atât mai grea îmi este prioritizarea acestora și să îmi răspund la întrebarea: ce primează, Sfinxul sau Omul? Mărturisesc că am ales să pun în prim-plan Sfinxul după lungi momente de cugetare, și mărturisesc că m-a ajutat foarte mult încărcătura profesională a Curriculumului Vitae, dar și pentru că, la cei optzeci de ani, Omul Cătălin Zamfir este un Sfinx pentru oricine din lumea aceasta, din orice perspectivă: profesională sau umană.

Al doilea motiv pentru care am ales să pun în prim-plan Sfinxul, este faptul că începi să îl cunoști, să îl apreciezi și să îl simți pe Omul Cătălin Zamfir întâi de toate ca Sfinx al Politicilor Sociale din România, un munte de cunoștințe, de idei, de strategii care pentru început nu poate decât să te cutremure, iar după ce te-a cutremurat, să stai să admiri ce face și ce spune, ca în fața unui Sfinx încărcat de istorie și de experiență, dar și de valurile uneori neprietenoase ale istoriei trăite cu maximum de intensitate. O să vă întrebați cu siguranță de ce acum, la ceas aniversar, îl asemăn pe Domnul Academician Cătălin Zamfir cu un Sfinx. Nimic mai simplu. Una din definițiile Sfinxului face vorbire despre personajul (în definiție personajul este istoric, mitologic, iar Cătălin Zamfir a făcut și va face cu siguranță istorie) ce întruchipează puterea și valențele regale. Nu mă poate contrazice nimeni că Academicianul Cătălin Zamfir nu ar fi un aristocrat al științelor prosoziale și

¹ Lector Universitar Doctor, Directorul Departamentului de Sociologie-Asistență Socială, Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea.

umaniste, un nobil în implicare și organizare și un cavaler al dreptății, meritocrației și omeniei. Este cineva oare, care după interacțiunea cu Cătălin Zamfir să nu fi fost atins deloc de modul lui regal de a trata știința cu condescendență și înțelepciune, de modul aristocrat de socializare, de cavalerismul organizării, de modestia dusă până la smerenie în relațiile interumane profesionale sau de camaraderie. Pe mine m-a atins și m-a influențat profund, nu doar pe mine dar și pe mulți dintre colegii mei.

Puntea dintre Sfinx și Om la Cătălin Zamfir este una ca în filele unei povești realiste, fără echivoc, pe care o treci ținându-te de mână el, Omul Cătălin Zamfir, cu un căuș al palmei enorm și protectiv, deschis și paternal, profesional și prietenesc, unde găsești tot timpul răspunsul la orice problemă într-un mod în care firescul e aproape rupt din file de poveste. Despre Omul Cătălin Zamfir aș putea povesti zile întregi pentru că orice întâlnire cu el, de câteva ore chiar, se transformă în poveste de viață cu nenumărate capitole.

Am aflat că se pune la cale tipărirea unui mănunchi de gânduri la aniversare. Nu puteam să nu răspund unei astfel de invitații la regalul dineu aniversar, căruia nu îi ședea bine decât în formă scrisă, mai ales acum în plină pandemie. Scrisoarea mea este scurtă și simplă. Așa am învățat de la Cătălin Zamfir, să nu lungesc aiurea cu vorbărie lemnoasă și să las lucrurile simple pentru că așa pot fi lesne înțelese. Am mai învățat că atunci când greșești sau nu ești pe calea cea bună, să nu jignești și să nu tulburi învățacelul. Cum am învățat asta? Simplu, pe propria-mi piele. Nu mi-a spus niciodată că demersul meu este greșit, deși era evident greșit, se vedea de la distanță. Elegant, regal, aristocrat îmi spunea: tu ai gândit așa, foarte bine, foarte interesant, eu aș gândi în felul acesta..., iar felul lui de a mă corecta cum vi se pare?

Omul Cătălin Zamfir poate să facă dintr-o simplă plimbare pe cărări de vacanță, un capitol profund științific, iar toamna să te trezești citat într-un volum științific pentru că i-ai răspuns simplu și onest la o întrebare, pe care la momentul respectiv ai perceput-o ca o simplă curiozitate de viață, ca apoi să îți dai seama ca era vorba despre un demers empiric, elaborat și bine gândit. De multe ori m-am întrebat de ce nu se odihnește deloc, iar răspunsul l-am aflat atunci când am deslușit enigma Sfinxului, că o face din simțul profund regal, aristocrat al datoriei.

Departamentul de Sociologie-Asistență Socială a Universității din Oradea îi datorează domnului academician Cătălin Zamfir devenirea, la fel și cei din acest departament. Nu o să înșir aici tot ce a făcut pentru noi, pentru că știu că nu îi place. O spun doar simplu, îi datorăm devenirea. Știu că detestă să fie lăudat, adulat sau să i se facă laudatio.

Nu l-am văzut niciodată ieșindu-și din fire, nu l-am auzit niciodată vorbind urât, nu l-am auzit niciodată jignind pe nimeni, deși pricini și prilejuri ar fi avut gârlă, iar asta îmi spune că nu greșesc când îl vad scoborât dintr-un arbore genealogic boieresc prin sânge, educație, experiență și trăire.

Eu demult nu am mai putut percepe granița dintre Sfinxul și Omul Cătălin Zamfir. Sunt marcat profund de simbioza perfectă dintre profesionalismul și omenitatea ce îl caracterizează pe Cătălin Zamfir și nu pot decât să mă înclin și să îi mulțumesc cu profundă recunoștință, bâiguind oarecum cu emoție: „La mulți și fericiți ani, Cătălin Zamfir!”

Un profil uman de vocație – academician Cătălin Zamfir

Prof. Cătălin Zamfir este un lider remarcabil și incontestabil al sociologiei românești din ultimele 3 decenii, care, prin valorile și imperativele asumate de-a lungul timpului și-a pus amprenta în mod inovativ asupra direcțiilor și rezultatelor de evoluție ale mișcării sociologice din România. Ca importanță și finalitate a jucat, în multe privințe, un rol la fel de fecund în viața sociologică națională ca și cel pe care l-a avut Dimitrie Gusti în perioada interbelică. Valoarea operei sale, care cuprinde peste 53 de cărți și mai mult de 125 de studii și articole, este certificată și de numărul impresionant de citări – peste 2372 pe Google Scholar, până în 6 ian 2021, precum și de Indicele Hirsch – 24, aflat la un nivel foarte ridicat până acum pe plan național. S-a afirmat și a performat admirabil în domeniul învățământului superior, al cercetării științifice și al fondării de structuri instituționale vitale pentru cursul democratic al societății românești de după 1990.

După acumularea unei culturi filosofice sistematic însușite și încheierea studiilor de doctorat în sociologie la Universitatea din București (1969), prof. Cătălin Zamfir a desfășurat o intensă și prolifică activitate pe tărâmul publicisticii sociologice, ca autor de articole și cărți, ca inițiator de cercetări empirice și coordonator de volume etc., într-o vreme când șansa de a publica era aproape un act de eroism. În condițiile de atunci, l-am cunoscut, mai întâi, ca autor, înainte de 1989, apoi, după 1990, când a condus destinele sociologiei românești, prin alegerea în fruntea unor instituții și comisii de specialitate reprezentative, de prim rang în țara noastră.

¹ Profesor Universitar Doctor, Departamentul de Sociologie, Filosofie și Asistență Socială, Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova.

Dacă l-am privi pe prof. Cătălin Zamfir prin prisma teoriei vocației, elaborată de C. Rădulescu-Motru, o teorie psihosociologică de rezonanță europeană și de indubitabilă actualitate, atunci am putea afirma, fără teama de a exagera, că este primul sociolog de vocație pe care l-a zămislit cunoașterea sociologică din România în ultima jumătate de secol, așa cum despre Petre Andrei, fostul asistent universitar al lui Dimitrie Gusti, Traian Herseni s-a exprimat admirativ că este primul sociolog format la noi în țară, într-o universitate specific românească.

Omul de vocație este în viziunea lui Rădulescu-Motru cel care lucrează dezinteresat și pasionat în beneficiul științei și al semenilor, înzestrat cu energie creatoare, spre deosebire de profesionist, care muncește din datorie și are scopuri efemere în viață. Cu atât mai mult, în acest context putem spune că profesorul Cătălin Zamfir este o personalitate de vocație, întrucât, deși a absolvit Facultatea de Filosofie a Universității din București, a fost pasionat de registrul de idei al sociologiei. Astfel, perfecționarea profesională a venit printr-un doctorat în sociologie, dedicându-se acestei științe în învățământul superior, cu rezultate semnificative, recunoscute în comunitatea științifică de profil. Se știe că, după 1990, sociologia românească a evoluat pe 3 coordonate principale: universitară, academică și comercială, iar prof. Cătălin Zamfir a rămas fidel primelor două direcții de activitate profesională, pe care le-a slujit cu responsabilitate.

Profesia, viața și provocările istoriei m-au ajutat să particip la întreg procesul de renaștere a sociologiei în epoca fostei orânduiri comuniste, apoi să mă implic activ și entuziast în procesul de înființare a învățământului sociologic la Universitatea din Craiova, unde din 1995 am reușit să inaugurem un program de licență, cu dublă specializare, în sociologie și filosofie, continuat, mai târziu, prin înființarea a 3 programe de master în sociologie și întemeierea unei Școli Doctorale de Sociologie, în anul 2009.

În anul 1969, anul când prof. Cătălin Zamfir și-a susținut teza de doctorat în sociologie, cu titlul *Metoda normativă în psihosociologia organizării* (publicată în 1972), am promovat examenul de admitere la Secția de Sociologie a Facultății de Filosofie, Universitatea din București, singura din România, înființată în 1966, prin străduințele prof.univ. Miron Constantinescu, și apoi desființată în 1977 de autoritățile comuniste. Dacă destinul instituțional al sociologiei în România a fost unul ingrat, în schimb destinul personal s-a dovedit generos cu mine, întrucât după absolvire, în 1973, am fost repartizat în cercetarea științifică (Institutul de Cercetări Socio-umane al Academiei Române din Craiova), am activat simultan și în învățământul superior (Universitatea din Craiova), apoi și în munca editorială, ca redactor principal de carte

social-politică la Editura Scrisul Românesc din Craiova. Am făcut aceste precizări pentru a se înțelege că știu din interior atât ceea ce s-a întâmplat în mișcarea sociologică națională, cât și pe cei care au contribuit substanțial și durabil, ocazional și efemer, din vocație sau din datorie profesională la evoluția unei științe și a unor instituții care au funcționat fie permanent, fie meteoric.

Perspectiva teoretică, viziunea integralistă, de ansamblu și reperele axiologice dobândite de prof. Cătălin Zamfir, ca urmare a lecturilor filosofice, l-au ajutat să performeze în sociologie prin asumarea realizării unor lucrări fundamentale, de mare valoare teoretico-metodologică. Sub coordonarea sa și a prof. L. Vlăsceanu, a apărut, în 1993, primul *Dicționar de sociologie*, realizat de un colectiv de specialiști din România și publicat la Editura Babel din București. Mai înainte s-a ocupat, ca autor unic, de teme sociologice de interes general, cum ar fi cartea *Strategii ale dezvoltării sociale* (1977), temă reluată apoi, după 3 decenii, în calitate de coordonator și coautor, în cartea *Enciclopedia dezvoltării sociale* (1007). Ideile schimbării sistemelor sociale și cele ale reformării societății omenești, în contexte istorice determinate, l-au preocupat permanent, atât înainte de 1990, cât și, mai ales, după această dată. De asemenea, sintezele teoretice și analizele dedicate modurilor de gândire și explicație în cunoașterea sociologică, prin lucrarea *Spre o paradigmă a gândirii sociologice*, demonstrează virtuțile creative și valoarea puterii de sinteză a autorului. Îmi amintesc cu încântare și gratitudine că, datorită lucrării coordonate de prof. Cătălin Zamfir, intitulată *Dezvoltarea umană a întreprinderii* (1980), am reușit să asigur materialul didactic necesar pentru pregătirea studenților de la Electrotehnică și Electromecanică, la disciplina de sociologia industriei, de care mă ocupam. Alte cărți publicate, în calitate de autor unic, coautor și coordonator, au constituit surse primordiale de informare și pregătire sociologică pentru generații de studenți, de doctoranzi și de cercetători științifici, dar și pentru sociologii din unitățile economice și de învățământ preuniversitar ori din domeniul sănătății.

Este necesar să mai amintesc un amănunt, anume că absolvenții promoțiilor de la secția de Sociologie a Facultății de Filosofie, Universitatea din București, au fost repartizați, începând cu prima promoție, cea din 1970, și apoi cu următoarele, atât în învățământul liceal și universitar, în cercetarea științifică, dar mai ales în diverse întreprinderi economice și unități ale administrației publice locale (A.P.L.), îndeosebi la serviciul de resurse umane. Diverse cărți ale prof. Cătălin Zamfir, precum *Calitatea vieții și modul de viață* (1982), *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană* (1989) ș.a. erau nu doar surse singulare de documentare și cunoaștere în

domeniu, ci și veritabile ghiduri de întocmire a metodologiei de cercetare a vieții și activității lucrătorilor din fabrici și din A.P.L..

Un rol notabil în dezvoltarea culturii sociologice din România l-au avut și diversele rapoarte de cercetare și lucrări publicate sub egida I.C.C.V., înființat în 1990 în cadrul Academiei Române și condus și acum de prof. Cătălin Zamfir, cu colective ambițioase de specialiști și pe teme ale căror rezultate au constituit obiect de studiu pentru formarea în domeniul sociologiei și asistenței sociale. Am în vedere cercetările și cărțile despre problemele sociale și politicile sociale în România și în context european, despre comunitatea rromilor și dimensiunile fenomenului de sărăcie în țara noastră, despre tranziția societății noastre spre capitalism și opțiunile de viitor ale dezvoltării României, despre consecințele social-economice recente ale manifestării pandemiei în societatea românească.

Teoria sociologică, sociologia organizațiilor, politicile sociale, calitatea vieții și istoria sociologiei românești reprezintă principalele domenii de cercetare științifică în care profesorul Cătălin Zamfir a excelat și ne-a lăsat lucrări fundamentale, de referință. Meritele sale științifice au fost recunoscute de Academia Română – care i-a premiat două cărți și, apoi, în 1992, i-a conferit titlul de membru corespondent, după care, în 2019, pe acela de membru titular. Grație aceluiași merite, un număr de 5 universități din țară (Timișoara, Oradea, Craiova, Târgu-Jiu și Constanța) i-au conferit titlul de doctor honoris causa, alte instituții de învățământ superior și cercetare științifică de peste hotare i-au acordat numeroase diplome și distincții, fiind, totodată, invitat să publice și să conferențieze, în universități de top din Europa și SUA.

O calitate umană evidentă a prof. Cătălin Zamfir este aceea de a comunica în mod călduros și apropiat: în viața de familie, în relațiile profesionale și în colectivele de muncă pe care le-a condus și le conduce, în relațiile cu studenții și doctoranzii, cu oficialitățile și personalitățile reprezentative ale vremii. Mâna deschisă și zâmbetul afabil, privirea blândă și tonul calm, rigoarea profesională și bunătatea lesne observabilă sunt caracteristici sau virtuți care îl însoțesc la întâlnirile de lucru, la evenimentele științifice ori în spațiul public. A fost o onoare și o bucurie să îl cunosc îndeaproape, ca proaspăt conducător științific de doctorat, la Școala Doctorală de Sociologie a Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București, unde am fost afiliat în perioada 2003-2009, având o colaborare rodnică și de durată. Apoi, cu ocazia unor întâlniri oficiale frecvente, am dezvoltat, pe lângă legătura profesională, și o relație firească, de natură afectivă, care durează de peste 2 decenii. Domnia Sa a fost decanul Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București între 2000 și 2008, iar eu am fost prodecan și decan al Facultății de Științe

Sociale a Universității din Craiova între 2004 și 2012, perioadă în care drumurile noastre au interferat și am activat împreună pentru evaluarea programelor de învățământ și dezvoltare a sociologiei și a asistenței sociale în mediul universitar. Mai mult, am avut onoarea și marea bucurie de a manageria evenimentul științific prilejuit de faptul că i s-a conferit titlului de doctor honoris causa al Universității din Craiova, moment care a însemnat o revigorare a spiritului academic și a proiectelor de cercetare din instituția noastră universitară. Atât dânsul, cât și distinsa doamnă prof.univ.dr. Elena Zamfir, care a ocupat înalte funcții de conducere în Ministerul Educației Naționale și s-a ocupat de dezvoltarea asistenței sociale în sistemul universitar din România, au manifestat o atitudine colegială, deschisă și încurajatoare pentru extinderea și funcționarea programelor de studii în sociologiei și asistenței sociale în mai multe centre universitare ale țării, inclusiv la Craiova.

Ca dascăl și cercetător științific, prof. C. Zamfir avea întotdeauna ce spune, idei noi și curajoase, care captivau studenții și auditoriul, iar, la evaluarea doctoranzilor ori cu ocazia susținerii tezelor de doctorat, unde, în calitate de decan, era și președinte de comisie, a dovedit un tact încurajator și o toleranță generoasă, care izvorau dintr-o practică pedagogică sănătoasă.

Deși a fost ministru al Muncii în primul guvern democratic, instalat în România după revoluția anticomunistă din Decembrie 1989, apoi președinte ales al Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și al Asociației Române de Sociologie, deși a fost prof.univ. și decan al Facultății de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București, fondator al Asistenței Sociale și întemeietor al unor reviste, inițiator al unor legi juridice despre muncă și protecție socială în special, deși este fondator și director din 1990 al ICCV, dar și unicul membru titular al Academiei Române, care reprezintă interesele sociologiei în cel mai important for științific al țării etc., distinsul profesor Cătălin Zamfir a rămas un om modest, apropiat, deschis comunicării colegiale și sincer atașat valorilor umaniste.

În pragul aniversării a 8 decenii de viață și a 58 de ani de activitate universitară și academică neîntreruptă, comunitatea sociologilor din Craiova îi doresc să aibă parte de viață lungă și sănătoasă și să își păstreze resursele de creativitate și energia necesară lansării unor noi proiecte, de care au nevoie cunoașterea științifică și societatea românească actuală.

Acordarea titlului de Doctor Honoris Causa
Acad. prof. univ. dr. Cătălin Zamfir
(2 martie 2009)

Cătălin Zamfir și obsesia dezvoltării sociale

Spre deosebire de Ianus (zeul roman al tranzițiilor) care are două fețe – una ce privește trecutul și una care privește viitorul – și a salvat Roma de invazie, Cătălin Zamfir are trei înfățișări și nu a reușit să salveze România de subdezvoltare. Deși întreaga sa viață a încercat asta din răputeri, luând-o mereu de la început cu o voință de fier și un optimism pe care nu l-au zdruncinat nici lipsa de mijloace (el fiind doar om și nu zeu), nici lunga istorie a eșecurilor și nici vârsta – mai încearcă și acum, în pragul împlinirii a 80 de ani.

Prima înfățișare a lui Cătălin Zamfir este cea de lider oficial și oficios al comunității sociologice românești. Este, de departe, cel mai titrat, decorat și premiat membru al acesteia și cu cea mai lungă colecție de titluri, demnități și poziții de conducere atât în știință, în lumea academică a sociologiei și în politică. Academician (titular și activ), profesor universitar, coordonator de doctorate, directorul unui Institut al Academiei Române, fost deputat, fost ministru, fost consilier al primului ministru, întemeietor și director de publicații, întemeietor și conducător de instituții universitare și școli de sociologie, întemeietor și conducător al Asociației Sociologilor din România, expert, raportor și coordonator strategic de programe politice etc. Această vastă panoplie de blazoane purtate temporar sau permanent au fost și sunt pentru Cătălin Zamfir un mijloc de a-și promova cea de a treia și cea mai importantă înfățișare a lui – cea de sociolog.

L-am întâlnit pe Cătălin Zamfir prima dată către sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut când el era deja profesor universitar la Institutul Politehnic București, iar eu cercetător III – cel mai mic rang din cercetare – la CCPT și mi-a

¹ Profesor Universitar Doctor, Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

oferit posibilitatea de a ține seminariile cursului său de Sociologie industrială. Pe vremea aceea mă specializasem în studierea sociologică a muncii industriale și beneficiaam de vreo 7-8 ani de cercetări proprii făcute atât în întreprinderea industrială în care lucram – o fabrică de țesături de bumbac –, cât și în industria bucureșteană în ansamblul ei și vreo trei sau patru cercetări făcute în întreaga țară în scurta perioadă ('85-'89) petrecută ca cercetător la Centrul de cercetări pentru problemele tineretului – unul dintre cele doar trei grupuri de cercetare sociologică care existau în capitală și care făceau cercetări la nivel național. Începusem să-mi construiesc și propriile mele teorii cu privire la munca industrială pornind de la ceea ce mie mi se părea a fi, atunci ca și acum, un paradox al combinării unei forțe de muncă provenită din activități non-industriale (preponderent ale agriculturii de subzistență) și dintr-un context socialisto-comunist cu o tehnologie și o organizare a muncii importate direct din cele mai dezvoltate industrii capitaliste europene sau/și americane. I-am explicat noului meu șef universitar ce anume intenționez să fac la seminarii și a aprobat imediat fără nicio ezitare un proiect pe care eu îl consideram a fi la limita legalității și, cu siguranță, mult dincolo de orice cerință de politică universitară. De altfel și cursurile sale erau cât se poate de ne-ortodoxe și tocmai acest lucru i-a făcut pe studenți să fie și interesați și participativi și la curs și – spre marea mea satisfacție – și la seminar.

De fapt, încă din primul moment și în ciuda diferenței de vârstă (de un deceniu) și de status oficial Cătălin Zamfir m-a primit și m-a tratat ca pe un coleg de breaslă, iar atunci când a fost cazul, de cercetare, cu drepturi egale și depline cu ale lui. Și așa i-a tratat, pe câte știu eu, pe toți colaboratorii, subordonații și chiar și șefii săi. Nu s-a considerat niciodată un inferior al nimănui și, ceea ce este mult mai rar, nu a considerat niciodată că este superior nimănui. Indiferent cine și ce funcții, statusuri și privilegii deținea. La fel am fost tratat și în calitate de cercetător al Institutului de Cercetare a Calității Vieții, institut la care m-a invitat să particip imediat după ce l-a înființat. Am petrecut un timp prea scurt în institut – între timp am fost, ca și el, angrenat în viața politică și în înființarea SNSPA – dar în acest timp am ajuns să ne împrietenim. Ca oameni și ca sociologi.

În această perioadă am descoperit și eu, și probabil și el, că suntem colegi nu doar de breaslă, dar în mare măsură și de idei. Când este vorba de idei, Cătălin Zamfir are acea rară calitate întâlnită la atât de puțini oameni ce constă în respectul față de orice idee cu care se întâlnește. Indiferent cine o emite – un târgoveț sau un academician. Sigur, toate aceste idei sunt cântărite, analizate, confruntate cu idei contradictorii, cu date empirice și apoi evaluate, criticate și în final acceptate sau

respinse. Este, cred eu, principala abordare definitorie a unui om de știință. Iar Cătălin Zamfir este, fără îndoială, unul dintre cei mai autentici oameni de știință pe care i-am cunoscut. Nu sunt mulți.

Ceea ce ne aduce spre cea de a treia înfățișare a lui Cătălin Zamfir – cea de sociolog. Este categoric înfățișarea principală. Înainte de orice Cătălin Zamfir este un sociolog. Înfațișarea de sociolog nu numai că le domină pe celelalte două în viața publică, dar ea le și subordonează. Am trăit destul de mult ca să întâlnesc în viața mea o mulțime de oameni de toate felurile, profesiile, calitățile etc. Cercetările pe care le-am întreprins precum și lunga mea carieră didactică au multiplicat și diversificat această mulțime. În interiorul ei există un grup de oameni pentru care munca lor este cel mai bun mijloc prin care se pot exprima, iar produsele acestei munci realizările care le ordonează întreaga viață. Cătălin Zamfir face parte din acest grup. Munca lui este sociologia teoretică și aplicată. Marea realizare la care aspiră este să facă din sociologie un instrument care să așeze societatea românească pe drumul spre dezvoltare și să o mențină pe acest traseu. Mă refer desigur la dezvoltarea socială.

Mai toți românii vor ca România să ajungă una dintre cele mai dezvoltate societăți ale lumii, ceva cam de tipul Danemarcei, Austriei, Finlandei. Și mai toți românii, și pe urma lor și politicienii care o guvernează, au crezut și cred și acum că “economia salvează România” și că dezvoltarea este un proces secundar care rezultă automat dintr-o creștere economică continuă, într-un ritm ridicat. Dimpotrivă, Cătălin Zamfir a știut dintotdeauna că o societate este așa cum oamenii săi sunt în stare să o construiască, iar ce sunt oamenii în stare să construiască depinde de nivelul de dezvoltare socială al acelei societăți. Cătălin Zamfir știe toate acestea și în plus împărtășește convingerile lui Gusti cu privire la rolul sociologiei și al sociologilor în societate, sintetizate în formula „*sociologia militans*”. Propriile cercetări l-au condus foarte repede, încă din perioada comunistă la concluzia că elementul esențial al dezvoltării este dezvoltarea socială. Postcomunismul i-a confirmat cu brio aceste două concluzii – nevoia de cunoaștere a societății din perspectiva dezvoltării sale și nevoia de întemeiere științifică a politicilor guvernării și orientarea lor către dezvoltarea socială. Toată viața și activitatea sa Cătălin Zamfir s-a concentrat pe această cunoaștere și pe efortul de a susține instituirea unei astfel de practici politice. A scris prima carte despre dezvoltarea socială acum aproape jumătate de secol, cu titlul extrem de sugestiv „*Strategii ale dezvoltării sociale*”, și a continuat să bată șaua ca să priceapă iapa de atunci și până acum. Așa cum îl cunosc sunt sigur că va mai continua.

Mărturisesc că la începutul relației dintre noi am fost depășit și nedumerit de unele dintre opțiunile sale. În ultimii ani ai comunismului românesc Cătălin Zamfir era preocupat de inocenta și puțin revoluționara problemă a deciziilor în condiții de incertitudine părând că se refugiază într-un domeniu apolitic evitând fierberea socială care a condus până la urmă la sfârșitul comunismului românesc. În realitate, pregătea teoretic terenul pentru condițiile noului management politico-social postcomunist. A înființat, încă din ianuarie 1990, în subordinea directă a guvernării, cel mai original institut de cercetări sociologice din lume – Institutul pentru cercetarea calității vieții – pe care îl conduce și azi. Am fost destul de uimit pentru că în contextul incendiar de atunci aș fi preferat un institut al revoluției, sau al tranziției, sau al oricui legat de nevoile imediate și presante ale societății românești, dar a avut dreptate. Rostul ICCV în proiectul inițial era de a încerca, prin studiile și rapoartele sale adresate deopotrivă guvernanților, cât și comunității sociologice, să orienteze viitoarele politici ale tranziției spre dezvoltare în general și spre dezvoltare socială în mod special. Și, în același timp, să colecteze un număr cât mai mare de sociologi activi existenți și viitori, ca o componentă centrală într-un proiect de unificare a eforturilor de cercetare socială spre construcția unor strategii ale dezvoltării. Mai mult, a încercat chiar să dea un exemplu de practică politică întemeiată în cunoașterea sociologică și, păstrându-și conducerea ICCV a intrat în guvern ca ministru al muncii. N-a mers! Pentru multe lucruri s-a pregătit Cătălin Zamfir, dar pentru intrigăria politico-administrativă nu. A abandonat funcția de guvernare după numai 10 luni de ministeriat. A reușit să mențină ICCV pe care l-a pus până la urmă la adăpostul Academiei Române. Și-a schimbat strategia și, în loc să încerce să modeleze guvernarea din interiorul ei, a ales tehnica picăturii chinezești curgând peste politică și ideologii din pașnicul spațiu securizat al cercetării academice.

Frământările politico-sociale ale societății, încâlcitele relații internaționale ale comunității științifice românești și mai ales noua economie de piață în variantă românească au fărâmițat și comunitatea sociologică pe care Cătălin Zamfir își propusese să o mobilizeze în jurul unui proiect de dezvoltare socială. A rezistat la toate aceste provocări menținând ICCV ce pe o rețută ce nu a putut fi cucerită. A cercetat, a proiectat politici și strategii, a scris nenumărate cărți, studii și articole și a mobilizat noua școală de sociologie pe care a construit-o în jurul institutului și al publicațiilor sale în proiecte uriașe – de la dezvoltarea socială și analiza eșecurilor tranziției postcomuniste, la istoria sociologiei românești și la istoria socială a României.

Și-a câștigat dușmani, așa cum și-a câștigat susținători și admiratori. Eu personal fac parte din acest ultim grup. Pentru două motive pe care le consider marile

sale realizări: în primul rând pentru că a menținut în viață ideea sociologiei ca instrument de cunoaștere dedicat dezvoltării societății românești, iar în al doilea rând pentru că a menținut în viață ideea dezvoltării sociale ca motor al tranziției spre dezvoltare a societății românești, aflate actualmente în impas. Dacă îl întrebi pe Cătălin Zamfir de unde provine acest impas sunt sigur cu privire la răspuns: pentru că politicienii nu-i citesc pe sociologi. Dacă insiști, îți va spune și cauza acestei ignorări.

O mână întinsă

L-am cunoscut pe domnul profesor Cătălin Zamfir în urmă cu 27 de ani. Pe atunci eram director adjunct al Direcției de Statistică Socială din cadrul Institutului Național de Statistică.

Am participat împreună la primul proiect, lansat de UNICEF Florența, de urmărire a efectelor sociale ale tranziției de la economia centralizată, de tip totalitar, la o economie, ce se dorea a fi de piață, în țările din Europa Centrală și de Est. Am colaborat la acest proiect al UNICEF, ulterior preluat de Banca Mondială, pentru trei ani, după care din motive, care nu depindeau de persoana mea, am fost nevoit să mă retrag.

Am rămas însă în bune relații atât cu domnul profesor Cătălin Zamfir, cât și cu doamna Elena Zamfir, soția acestuia, persoane de o calitate morală deosebită.

Anii au trecut, iar valurile vieții, care la un moment dat mă ridicaseră în funcții înalte, mi-au devenit potrivnice. Atunci am înțeles natura speciei umane. Persoane pe care le consideram prieteni apropiați, cărora le făcusem în timp, o serie de servicii, nu știau cum să se delimiteze de mine și cum să-mi întoarcă mai repede spatele. Probabil că este o rămășiță atavică a speciei umane: când vezi un om căzut la pământ să-l lovești și tu. Și așa nu se mai poate apăra.

În aceste condiții triste pentru mine, în care cei pe care îi considerasem prieteni se întorseseră împotriva mea, singurul care, în loc să mă lovească, mi-a întins prieteneste o mână, a fost domnul profesor Cătălin Zamfir. Cum aş putea să uit această atitudine, sau ce să evoc dacă ar trebui să-l caracterizez? Pot spune un singur lucru: este un Om cu O mare, un adevărat om de caracter.

¹ Doctor, Director, secretariatul tehnic, Consiliul Național al Organizațiilor de Pensionari și al Persoanelor Vârstnice.

Pentru mine nu este profesorul Cătălin Zamfir, nu este fostul decan al Facultății de Sociologie, nu este actualul academician, ci este pur și simplu singurul prieten adevărat pe care l-am avut și îl am în continuare: Cătălin.

Cătălin Zamfir – În căutarea fericirii

Cea mai frumoasă și tulburătoare întrebare - *ce este fericirea?* - are un răspuns complicat și sofisticat atunci când alegem să o clarificăm cu mijloacele științei sociale și să depășim abordarea pur filozofică. La această întrebare a ales profesorul Zamfir să răspundă, asumându-și drumul pionieratului în introducerea domeniului științific al calității vieții în România la sfârșitul anilor '70, începutul anilor '80 ai secolului trecut. Sigur, aceasta a fost numai o întrebare între multiplele interese științifice sociologice ale lui Cătălin Zamfir, evidente în lunga sa listă de publicații. Dar preocuparea sa pentru fericire și abordarea calității vieții a reprezentat o contribuție care a dat substanță sociologiei românești, a devenit o direcție de cercetare care a marcat o etapă esențială în dezvoltarea acestei științe în România și a orientat semnificativ cercetarea de teren în anii 1990-2000. De aceea am ales să discut aici despre abordarea calității vieții așa cum a fost dezvoltată de profesorul Zamfir, despre ce este fericirea și cum poate fi ea atinsă în concepția sociologului român.

Indicatori și surse de variație a calității vieții (Zamfir, 1984) rămâne, până astăzi, cea mai semnificativă lucrare de calitate a vieții scrisă în România. Volumul a pus bazele cadrului teoretic general al calității vieții, a analizat semnificația indicatorilor sociali pentru domeniile vieții, a descris și explicat configurația calității vieții în România într-un context social și politic dificil, a construit o explicație centrată pe factori și surse de variație a calității vieții, descoperind pattern-uri în date ce au devenit referința domeniului. Toate pe baza unei cercetări empirice care constituie singura cercetare cantitativă de amploare realizată în timpul regimului comunist în România. Abordările ulterioare (Mărginean și Precupețu 2011) s-au construit pe fundamentele create de acest prim volum al domeniului.

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

1. *Fericirea este o măsură a progresului social.* Indicatorii subiectivi ai calității vieții, în special cei de satisfacție cu domeniile vieții, satisfacție cu viața și fericirea, au rolul de a reda experiența umană a condițiilor concrete în care trăiesc oamenii și sunt o măsură a performanței globale a procesului de dezvoltare a unei societăți. O populație mulțumită, fericită este scopul ultim al dezvoltării. Profesorul Zamfir articula o astfel de viziune și argumenta importanța indicatorilor subiectivi în înțelegerea dezvoltării sociale la începutul anilor '80 ai secolului trecut, chiar în condițiile în care România se afla în plin regim comunist. Au trecut câteva decenii până la momentul în care un grup de economiști (Sitglitz și alții 2010) a recomandat în mod explicit utilizarea indicatorilor de calitate a vieții pentru măsurarea progresului social. Aceasta se întâmpla abia în condițiile în care devenise evident că indicatorii economici de tipul PIB nu pot surprinde bunăstarea societăților și a oamenilor în toată complexitatea acesteia, iar aspectele sociale și de mediu fuseseră ignorate până atunci. Era nevoie de indicatori care să exprime experiența umană a dezvoltării și numai în decada a doua a anilor 2000 Eurostat începea să dezvolte un sistem de astfel de indicatori de calitate a vieții.
2. *Fericirea este rezultatul condițiilor în care trăiesc oamenii.* Modelul conceptual al calității vieții propus de Cătălin Zamfir accentuează importanța cadrelor macro și resurselor care structurează și marchează viața oamenilor. Astfel, cadrul natural, macro-economic, uman individual (caracteristici personale înnăscute), uman colectiv și cel cultural sunt condiții exterioare individului care determină *prin mii de fire viața fiecăruia, generând probleme, impunând limitări și restricții, deschizând oportunități* (Zamfir 1984, 18). La rândul lor, resursele economice, naturale, sociale, culturale, personale sunt bunuri pe care oamenii le identifică în mediul lor de viață și pe care le pot utiliza ca instrumente în construirea propriei vieți. Această taxonomie este cumva similară cu concepția asupra capabilităților și funcționărilor (Sen 1993) introdusă de către Amartya Sen, prin accentul pus pe resursele aflate la dispoziția oamenilor. Astfel, oamenii au libertatea ca, pornind de la anumite mijloace, să utilizeze un set de capabilități (*capabilities*), să îndeplinească un set de funcționări (*functionings*), pentru a obține în final utilitate (satisfacție, fericire).
3. *Fericirea este și rezultatul acțiunii individuale.* Cătălin Zamfir aduce în discuție rolul acțiunii individuale în structurarea vieții înainte ca ideea de *agency* să capete importanța pe care o are astăzi în știință. *Capacitatea fiecăruia de intervenție activă în utilizarea propriei sale vieți este înțelepciunea sa* (Zamfir, 1984, 19).

Modelul conceptual al calității vieții din știința actuală și cercetarea empirică a domeniului încă nu iau în considerare componenta acțiunii individuale în configurația calității vieții. Aceasta se întâmplă din cauza naturii apropiate de politicile sociale a cercetării de calitate vieții: scopul este acela de a identifica condițiile negative și modul în care oamenii le experimentează pentru a interveni și a le îmbunătăți. De asemenea, există și dificultăți concrete în operaționalizarea și înțelegerea inițiativelor personale pe parcursul vieții, dar și probleme care țin de asumarea responsabilității pentru calitatea vieții într-o societate. Cu toate acestea, acțiunea individuală este cea care face conexiunea între condițiile obiective și cele individuale, iar rolul ei în configurarea fericirii este major.

Lucrarea *Indicatori și surse de variație a calității vieții* se află printre puținele lucrări de calitate vieții care subliniază rolul de agent activ al persoanei în alegerea cursului vieții: opțiunile concrete în cadrele și condițiile date conduc la structurarea unui stil de viață. Dar... ne aflăm într-un cerc – virtuos, în condiții pozitive – deoarece inițiativele oamenilor se află ele însele sub constrângerea cadrelor și resurselor: *Capacitatea oamenilor de a-și organiza viața este într-o largă măsură un produs cultural cristalizat la nivelul colectivității și asimilat de individ* (Zamfir, 1984, 20). În societățile în care există stiluri de viață cristalizate, distincte, pe care oamenii le pot recunoaște și adopta, stilurile de viață pot constitui ele însele resurse pentru generațiile următoare.

4. *Fericirea variază în funcție de criteriile de evaluare.* Calitatea vieții și, implicit, fericirea, variază nu numai în funcție de starea vieții, ci și în funcție de nevoile, valorile, standardele, așteptările, idealurile și dorințele oamenilor. Acest lucru este general acceptat în știință, însă ceea ce deosebește abordarea profesorului Zamfir de celelalte în epocă este preocuparea pentru înțelegerea naturii umane care produce variația criteriilor de evaluare. Conform teoriei universaliste, există o unitate a naturii umane în timp, în toate tipurile de societăți, oamenii având aceleași necesități de bază care pot fi îndeplinite în grade diferite. Prin acoperirea nevoilor la niveluri tot mai înalte, se obține progresul în calitatea vieții, iar nivelul satisfacției, al fericirii crește. Comparția diferitelor societăți devine posibilă pe baza criteriilor de evaluare (nevoilor) comune. În schimb, teoria particularistă accentuează ideea naturii umane plastice, deschise, în care nevoile au conținut variabil și care se schimbă în timp. Astfel, nevoile fundamentale sunt satisfăcute cu conținuturi diferite, dar și evoluează pe măsură ce societatea se schimbă. În plus, apar noi necesități ce răspund condițiilor sociale moderne. Discuția este fascinantă și foarte actuală, iar lecturarea lucrării deschide apetitul pentru o

mai profundă înțelegere a ceea ce se întâmplă azi cu natura umană în era digitalizării. Au apărut noi nevoi și care sunt acelea? S-a schimbat conținutul relațiilor sociale? Au rămas prietenia și dragostea la fel? Există praguri de saturație pentru nevoi? Chiar dacă a lansat multe întrebări, lucrarea discutată aici a oferit, de asemenea, multe răspunsuri și repere solide care au orientat cercetarea ulterioară. *Calitatea vieții nu se definește prin raportare la orice nevoie empiric cuantificabilă (resimțită de o persoană la un moment dat) ci doar prin raportare la necesitățile autentice umane care asigură un cadru adecvat și armonios realizării umane* (Zamfir, 1984, 28).

Este opțiunea profesorului Zamfir de a vedea fericirea ca puternic dependentă de contextul social, dar aflată sub controlul oamenilor și posibilă în societăți care se construiesc conștient, cu efort colectiv și sub lentila permanentei reflecții sociologice.

Cătălin Zamfir nu s-a aflat singur în căutarea fericirii, ci împreună cu soția sa, Elena Zamfir care a fost coautor al volumului discutat aici și a scris, la rândul său, lucrări care au explorat aspectele psiho-sociologice ale fericirii (Zamfir 1989). Ce poate fi mai frumos decât acest drum al profesorului Zamfir în căutarea fericirii, alături de un partener în viață și în profesie? Doar să se fi întâlnit personal cu această emoție mereu palpătoare – care este fericirea. Senzația mea este că dânsul a cunoscut-o deplin.

Bibliografie

1. Mărginean, Ioan și Precupețu, Iuliana (coord.), (2011), *Paradigma calității vieții*, București, Editura Academiei Române.
2. Sen, Amartya, (1993), *The Quality of Life*, Oxford, Clarendon Press.
3. Stiglitz, E. Joseph and Members of a UN Comission of Financial Experts, 2010, *The Stiglitz report. Reforming the international monetary and financial systems in the wake of global crisis*, New York, Editura The New Press.
4. Zamfir, Cătălin, (coord.), (1984), *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
5. Zamfir, Elena, (1989), *Incursiune în universul uman*, București, Editura Albatros.

Cătălin Zamfir, profesor, director, coleg, mentor

Când am primit invitația de a scrie acest text mi-am amintit de prima întâlnire cu domnul profesor Cătălin Zamfir, în anul 1990. Eram în amfiteatrul Dimitrie Cantemir de la Universitatea București și unul dintre profesorii noștri l-a invitat să ne vorbească în timpul unui curs. Am văzut un om tânăr, foarte modern și am aflat că era ministrul muncii din vremea aceea. Nu a stat la catedra care era pe un podium ci a stat printre bănci împreună cu noi, studenții de atunci din anul întâi. După aproape 30 de ani, nu îmi amintesc discursul ci emoția și gândul că am întâlnit pentru prima dată un ministru. Iar pentru mine, la 18 ani un ministru era o instituție și m-am mirat că poate fi atât de apropiat de noi, un om care vorbea într-un limbaj sociologic și care se încadra perfect în mediul academic. Mai târziu, am povestit și colegilor mai tineri despre această întâlnire și despre cum un sociolog poate avea un rol important și în „*policy making*”. România trecea atunci printr-o perioadă foarte dificilă iar rolul celor din guvernare era de a propune strategii și soluții care să ajute la tranziția spre o economie de piață și să contrabalanseze efectele foarte dureroase pentru populație.

Mai târziu, în anii 2000, când am început să studiez pentru teza mea de doctorat, chiar am pornit de la abordarea sa constructivă a analizei politicilor sociale (Zamfir, 1999). Sunt convinsă că experiența sa de policy maker a fost cea care l-a condus către această orientare. Am să amintesc aici câteva elemente novatoare propuse de profesorul Zamfir în ceea ce privește analiza politicilor sociale. Practic, pledează pentru utilizarea științei, și a sociologiei, în mod particular, în proiectarea, implementarea și evaluarea politicilor sociale. Este un proces complex „*a cărui analiză trebuie făcută cu mijloace științifice și controlată de actorii sociali pentru a evita decalajele cronice*

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

dintre obiective și rezultate” (Zamfir, 1999, 18). În cadrul unei paradigme sociologice a analizei politicilor sociale, profesorul Zamfir propunea să se poată răspunde la câteva întrebări: *Cum se pot evalua politicile sociale? În ce măsură rezolvă sistemele problemele sociale? Cu ce costuri? Care sunt efectele lor secundare?*

Un element de noutate îl constituia analiza problemelor sociale, propusă complementar evaluării. Este insuficientă doar evaluarea fără o analiză a problemelor sociale care reprezintă „*punctul de pornire al schimbării sociale*” (Zamfir, 2006, 16) iar schimbarea socială adesea se realizează prin politici (Zamfir, 1999, 17). Însă, orice analiză riguroasă, științifică, a nevoii de politici sociale presupune dezvoltarea unei „*metodologii complexe de diagnoză a problemelor sociale și a dinamicii lor*” (Zamfir, 1999, 18). Abordarea pornește de la caracterul aplicativ al domeniului sociologiei și subliniază importanța dezvoltării metodologiei sociologice de la „*cea dominată de metodologia investigării conștiinței publice (chestionare, interviuri), spre metodologia analizei sistemelor și proceselor sociale în termeni obiectivi, cât și spre metodologia construcției sociale - prognoză, dezvoltare strategică și planificare, evaluare, monitorizare*”.

Ca să continui cu amintirile mele din studenție, din anul doi mi-a fost profesor la *Paradigmele gândirii sociologice*, în trei la *Sociologie organizațională* și mai târziu la master, la *Politici sociale comparate*. Modul de predare a fost unul foarte modern și care la vremea respectivă nu era unul obișnuit pentru noi. La *Sociologia organizațiilor* a avut invitat un profesor francez și seminarul a fost unul interactiv și extrem de captivant. În timp ce scriu, realizez că preocuparea mea pentru sociologia organizațiilor și a muncii de atunci a pornit. Se spune că nu îți place neapărat o materie, ci profesorul și modul său de predare este cel care îți trezește interesul pentru disciplina respectivă.

Viața a făcut ca, la doar câțiva ani de la terminarea facultății și imediat după masterul în Politici Sociale să mă angajez la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și să am ocazia de a lucra cu domnul profesor Zamfir și cu domnul profesor Mărginean. Veneam după două joburi, unul în mediul privat iar celălalt din domeniul serviciilor sociale. M-a surprins foarte mult atmosfera din institut, flexibilitatea dar și șansa de a participa la foarte multe proiecte de cercetare care ne-au ajutat pe toți cei angajați în anii 90 și nu numai, să ne dezvoltăm abilități în multe domenii ale cercetării sociologice.

Sunt peste 22 de ani de când lucrez împreună cu domnul profesor Zamfir, așa că îmi este dificil să descriu în doar câteva pagini experiența mea. În primul rând am învățat că sociologia este o știință aplicativă și că nu există limite pentru cunoaștere. Dar ceea ce se întâmplă zi de zi este că mă molipsesc de la energia

dumnealui și am învățat să am încredere că dacă ne propunem ceva ducem la bun sfârșit oricât de greu sau imposibil ar părea. Știu că ori de câte ori vorbim, fie la telefon, fie față în față, sigur găsim o soluție. Am organizat conferințe internaționale cu sute de participanți, având resurse extrem de limitate. Am pornit proiecte editoriale foarte ambițioase. Acum în timp ce scriu, realizez că asta face un mentor adevărat. A avut încredere în mine și m-a încurajat să fac lucruri excepționale: să organizez conferințe, să coordonez proiecte sau cel mai recent să fiu redactor șef al revistei Calitatea Vieții.

Vă mulțumesc! La mulți mulți ani domnule profesor!! Să vă păstrați energia și să ne fiți în continuare inspirație!!

Bibliografie

1. Zamfir Cătălin (coord.), (1999), *Politici sociale în România 1990-1998*, București, Editura Expert.
2. Zamfir, Cătălin, (2006), Dezvoltarea socială: câteva elemente teoretice în Zamfir, Cătălin și Stoica, Laura (coord.), *O nouă provocare: Dezvoltarea Socială*, Iași, Editura Polirom.

Câteva gânduri către și despre profesorul Cătălin Zamfir

Mă bucur mult să fiu parte din colectivul acestei cărți, anume să mă număr printre cei care au multe de spus despre influența profesorului academician Cătălin Zamfir în viața și profesiunea lor. Rândurile mele sunt un exercițiu de recunoștință și de asemenea de recunoaștere, deoarece amprenta personală și sociologică a prof. Zamfir este relevantă pentru mine la multe niveluri, unele la care poate încă nici nu m-am gândit.

De curând am citit Declarația de la Bonn privind libertatea cercetării, adoptată în Octombrie 2020, la care România este semnatară. Am fost surprinsă să-mi dau seama că, spre deosebire de alte declarații și principii care adesea mi se par idealuri greu realizabile, pentru care trebuie să luptăm din toate puterile, libertatea cercetării mi-a apărut instantaneu ca fiind firească și perfect fezabilă. Desigur, impresia mea nu este o diagnoză sistemică sau vreo analiză profundă. Totuși, cred că această senzație de totală normalitate a libertății, pe care am avut-o citind declarația de la Bonn, reflectă tocmai amprenta profesorului Cătălin Zamfir asupra sociologiei românești și organizațiilor pe care le-a format.

Câteva repere biografice vor servi pe post de clarificare. Academicianul Cătălin Zamfir mi-a fost profesor în perioada studenției la Facultatea de Sociologie a Universității din București, apoi a fost mentorul și directorul meu la Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), apoi mi-a fost conducător de doctorat, profesor coordonator pentru cursurile la care am fost asistentă în Facultatea de Sociologie, precum și decan al aceleiași facultăți în care începusem să lucrez. Pot spune cu mâna

¹ Profesor Universitar Doctor, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București.

pe inimă că mi-am început și construit cariera în sociologie cu ajutorul său și în spiritul său de cercetare și de coordonare. În toți acești ani, libertatea academică a fost reală și completă. Toate dimensiunile atât de bine articulate toamna aceasta de Declarația de la Bonn au fost acolo, chiar fără declarație. Ca mulți alți colegi și colege care au lucrat cu profesorul Zamfir, am avut libertatea de a formula întrebări de cercetare, de a-mi alege și dezvolta teoriile preferate, de a lucra la orice cercetări m-au interesat și de a alege între multe oferte de cercetare deschise în ICCV și facultate, de a colabora cu oricine am dorit, de a participa la cursuri, conferințe și asociații profesionale cu încurajarea și sprijinul total, personal și instituțional, al profesorului Zamfir, în calitatea sa de mentor și manager academic.

Libertatea despre care vorbesc aici nu este libertatea negativă a lipsei constrângerilor sau a indiferenței. Dimpotrivă - și cu atât mai remarcabil, este vorba de libertatea pozitivă a susținerii cercetării libere prin sfaturi, inițiative și prin propriile fronturi de explorare pe care profesorul Zamfir le-a deschis tot timpul cu generozitate pentru toți cei dornici să participe. Dintotdeauna profesorul Zamfir a creat în jurul său atmosfera științei reale, prin felul său de a pune problema, de a stârni curiozitatea, de a conceptualiza evenimentele zilei și procesele lumii. Atunci când lucram alături de el simțeam pe viu confruntarea sociologică cu realitatea.

Cele mai puternice exemple, probabil subiectiv alese prin prisma experienței mele, cred că sunt cărțile sale „Spre o paradigmă a cercetării sociologice” și „Țigani între ignorare și îngrijorare”. Prima lucrare este o teorie a explicației sociologice care mi-a oferit primul set operațional de lentile profesionale prin care să înțeleg lumea dincolo de cunoașterea comună și de bunul-simț al oricărui membru al societății. A doua lucrare a inițiat un program al studiilor sociologice privind romii/țigani în România, cu un impact structural asupra disciplinei. Ambele au fost esențiale pentru mine în inițierea mea în profesiunea și imaginația sociologică. Negreșit, aceste două lucrări rămân pentru mine și pentru atâția alții o invitație persistentă și o tentație într-ale cercetării.

Nu în ultimul rând, la fiecare întâlnire cu profesorul Cătălin Zamfir, umorul său și zâmbetul atât de caracteristic mă fac să fiu optimistă fără să-mi dau seama.

Întâlnire cu mentorul meu

Pentru mine, întâlnirea cu profesorul Cătălin Zamfir a reprezentat un reset profesional. Absolvisem Facultatea de Științe Politice la SNSPA și aveam și o licență în Sociologie tot acolo. Tocmai promovasem un concurs de consilier de integrare europeană la Ministerul muncii și fusesem repartizat la Comisia anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale condusă de domnul profesor Zamfir, pe atunci decan al Facultății de Sociologie de la Universitatea București și consilier de stat pe probleme sociale al Prim-ministrului. Fiind „junior”, chiar și colegii din secretariatul tehnic al comisiei ezitau să îmi dea responsabilitatea de a scrie chiar și un „draft” de policy paper.

Domnul academician a stat puțin de vorbă cu mine și aflând de preocupările mele în zona egalității de șanse între femei și bărbați și respectiv în promovarea incluziunii sociale a romilor, mi-a dat responsabilitatea de a scrie prima formă a acestor capitole din documentul Joint Inclusion Memorandum, raport de țară semnat în final de Guvernul României și Comisia Europeană. Experiența aceasta, la vârsta de 23 de ani, mi-a dat o încredere enormă în forțele mele. Dintr-un student în căutarea masteratului potrivit, domnul profesor mi-a dat încredere că pot. De fiecare dată când mă raportează la această experiență, realizez că nu am reușit să îl copiez întru totul și sunt încă prea înrâncenat în promovarea tinerilor din jurul meu. Scriind aceste rânduri, mă gândesc că aș putea să fiu mai aplecat spre încurajarea a ceea ce are fiecare bine. Îmi amintesc o altă conversație cu domnul profesor, când îl întrebam de ce nu este mai intransigent cu cei care greșesc documente sau activități alocate lor, de ce nu e autoritar. Mi-a răspuns că dincolo de o disciplină atât de necesară în management, nu poți construi totul în jurul autoritarismului ci mai

¹ CEO Public Affairs Solutions, fosta filială din România a grupului McGuire Woods.

degrabă în jurul încrederii. Oamenii buni pot scăpa de capcana autoritarismului. Autoritar la modul absolut e doar prostul, zicea.

Un alt moment pe care mi-l amintesc este când mă pregăteam să dau examen de admitere la doctorat la un an și jumătate de când încheiasem colaborarea la guvern. Ezitasem să îl contactez pentru că avusese o problemă de sănătate complexă. M-a uimit când m-a sunat și mi-a făcut o vizită la birou să îmi spună că mă așteaptă cu drag să îi propun structura temei. Întâlnirea cu domnul profesor a generat unul din cele mai importante momente profesionale din cariera mea, cea de sociolog asumat în zona opiniei publice, de analist social și politic și ulterior de secretar de stat în cadrul Ministerului Muncii, unde timp de doi ani și jumătate am coordonat și zona de incluziune și asistență socială dar și cea de ocupare, pensii, legislația muncii. În anul 2014 am propus ministrului și Prim-ministrului reînființarea a trei importante instituții: Autoritatea pentru protecția Copilului și Adopției, Autoritatea pentru Persoane cu Dizabilitate și Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați. Nu aș fi reușit să le înființez dacă la 23 de ani nu aș fi primit încrederea de a scrie acele capitole într-un document asumat cu Comisia Europeană.

Mi-aduc aminte și de momentul în care i-am mărturisit domnului profesor că în ciuda preocupărilor pe zona de politici sociale și incluziune, mă simt mult mai reprezentat de liberalismul românesc decât de zona social-democrată și înclin să activez politic în acea zonă. Mi-a răspuns dumnealui că mă încurajează și că din punctul său de vedere, a fi liberal nu înseamnă sub nici o formă să eludezi statul social ci dimpotrivă, că liberalismul românesc a încurajat mereu componenta socială a statului român dar nu a încurajat niciodată cinismul, orientarea abruptă a unor categorii sociale împotriva altora.

Dincolo de colaborarea profesională, de faptul că împreună cu profesorul Vasile Dâncu mi-a coordonat masteratul în management strategic în 2006 și apoi teza de doctorat pe tema Partidele politice românești 1990-2010. Studiu de caz PNL, finalizată în 2010 și susținută la Timișoara, unde ajunsese să conducă doctoratele după plecarea prea abruptă de la Universitatea București, ce știu că am învățat de la profesorul Cătălin Zamfir dar și de la doamna Elena Zamfir, este să încurajez tinerii fără să aștept în schimb recunoștință, ci pur și simplu ca misiune în viață, am învățat să înțeleg mai mult că fără a mă implica responsabil în viața mea și a cercului meu și apoi a societății, pot face mai mult rău decât dacă mă implic și greșesc din când în când, am învățat, mai presus de toate, că dacă pot fi orice în viața asta, cu siguranță pot încerca mereu să fiu mai bun cu cei din jur.

Domnului Profesor, cu adâncă recunoștință

Sentimente de caldă afecțiune și admirație, de o profunzime insondabilă și totuși desăvârșit înalte, îmi umplu sufletul în aceste momente de omagiu la adresa celui pe care îndrăznesc să-l consider mentorul meu profesional – domnul Profesor Cătălin Zamfir...

Deși ne-am cunoscut în urmă cu trei decenii, parcă totul a început ieri. În aprilie 1990, adică la scurt timp după episodul de istorie națională din decembrie '89, eram și eu între ceilalți tineri ai României, ușor exaltată, cu inima plină de speranțe și vise îndelung amânate în perioada comunistă ce tocmai se încheiase.

Venirea mea în Institutul de Cercetare a Calității Vieții se produsese ca un miracol, în urma unui concurs cu zeci de înscriși, ce concuraseră într-un amfiteatru, pentru numai patru posturi în cercetarea socială (cel puțin așa suna anunțul din ziarele timpului). Ca toți ceilalți nou intrați în cercetarea socială de atunci, priveam lumea cu ardoarea unui tânăr aflat în căutarea unei șanse extraordinare, de dezvoltare personală și manifestare în ale profesiei de cercetător, gata oricând să descopăr un model demn de urmat, ce nu putea fi decât un intelectual remarcabil și, de ce nu, un vizionar al destinului social al României. Căutam aceasta știind oarecum (orice premoniție fiind ușor vagă) ce aveam să descopăr. Și într-adevăr am descoperit un colectiv de cercetători care, majoritatea, veniseră de curând în cercetare ca și mine, cuprinzând și câțiva profesori de înalt prestigiu științific, în fața cărora mulți dintre noi poate își rețineau respirația când îi ascultau...

Dintre aceștia se distingea cu totul, însă, domnul Profesor Cătălin Zamfir.

Pentru mine, din perspectivă intelectuală și profesională, domnul Profesor Cătălin Zamfir a fost - din fericire, este încă - un model absolut, deși ieșit oarecum

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română

din tiparele clasice ale modelelor umane. Asta deoarece simpla dumnealui prezență are harul de a mă centra permanent pe conștientizarea libertății, originalității, conciziei și responsabilității mele, stimulându-mi forța interioară, exigența și neînduplecarea în fața oricărui compromis valoric.

Îndeosebi, în primii ani ai carierei mele, când reciteam un text pe care-l redactasem într-o împrejurare sau alta, înainte de a-i da drumul spre cititori, îl supuneam unui test. Îmi imaginam ecourile pe care le-ar fi produs textul respectiv în lectura domnului Profesor Cătălin Zamfir. Va rezista textul respectiv unui asemenea test? Astfel, multe dintre articolele mele și-au găsit meritatul sfârșit înainte de a vedea lumina tiparului.

Când, în sfârșit, ajungeam să supun efectiv atenției domnului profesor vreun studiu, așteptam cu mare emoție comentariul dânsului. Și, deși acum anii aceia par oarecum departe, pot spune că nu a fost chiar simplă viața mea de cercetător la începutul carierei, pornind de la statutul de tânăr economist între sociologi, destul de mulți, deja consacrați. Mai ales că mă plasam, cu bună știință, într-o permanentă lumină de contrast în raport cu modelul meu secret (de fapt, cred, al multora din institut și nu numai).

Așadar, domnul Profesor îmi evalua lucrările fără să știe, înainte chiar de a le vedea pe multe dintre ele, pentru că rigoarea lui cunoscută față de litera scrisă devenise, pe negândite, propria mea cenzură interioară. Și bineînțeles, deși făceam totul să fiu cumva în acord cu exigențele dânsului, reușeam în final să fiu eu însămi, orice va fi însemnat o asemenea devenire de-a lungul anilor.

Astăzi, privind în urmă, văd o destul de lungă listă de publicații de autor, dar și publicații colective, unele de foarte largă amploare, la care am lucrat alături de mulți dintre colegi sub coordonarea domnului profesor. Participând la asemenea proiecte știu că m-am format nu doar ca cercetător științific, ci și ca om, ori ca român cu conștiința deplină a mandatului său patriotic și asta deoarece domnul Profesor este, în cel mai propriu sens al cuvântului, un vizionar al destinului și misiunii sociale a României. Participând la asemenea proiecte de largă respirație intelectuală, am învățat că adevărul științific, de multe ori, impune un preț consistent înainte de a-l putea rosti și publica. Am învățat cum uneori poți fi fericit doar pentru că prin efortul tău, alăturat pe multe dimensiuni anonim efortului comun al colegilor, ai contribuit la promovarea unor valori ce trăiau neștiute în umbră de decenii sau chiar de secole (v. de exemplu, volumul „Istoria socială a României”, coordonat de Cătălin Zamfir, lansat la Editura Academiei Române în martie 2019).

Unele trăiri își consumă preaplinul vocației lor împlinite în tăcere... Nici nu s-ar putea altfel. De aceea nu voi rosti foarte multe cuvinte despre evenimentul întâlnirii mele, din viața aceasta, cu domnul Profesor Cătălin Zamfir. Cuvintele se dovedesc adesea prea dificil de utilizat, mai ales în serviciul unor conținuturi ce vizează universalul sau numerele mari ori, de ce nu, semnificația insondabilă în cosmos, dar mai ales în absolut, a anumitor întâlniri, relații și destine umane. Pentru că toate acestea par a avea ceva în comun, deși nu știm cu siguranță ce, pentru că altfel cosmosul nu ar cheltui atâtea resurse spre a aduce și menține alături persoane ce par atât de divergente și totuși, ele pot ajunge să comunice atât de esențial.

În acest punct, ar trebui, poate, să fie de ajuns câteva afirmații simple. Am cunoscut în viața mea un om, un intelectual rafinat care mi-a fost model pe plan profesional. Și virtutea cea mai de preț a acestui model a fost aceea că m-a învățat cum să fiu un om liber, în căutarea expresiei sale celei mai adevărate și mai concludente, dar mai presus de toate, cum să fiu un cercetător științific implicat autentic în serviciul societății.

Sociologia constructivă sau speranța ca sociologul să schimbe lumea în bine

L-am cunoscut pe Cătălin Zamfir în vara anului 2005. Absolvisem facultatea de științe politice a SNSPA și eram în căutarea unui program de master. Întâmplarea a făcut să cer un sfat de la Codrin Scutaru, care la acea vreme lucra la Guvernul României și susținea seminariile la cursul de politică socială de la SNSPA. Codrin mi-a recomandat un program de master de la Facultatea de Sociologie, pe care îl urmase și el, al profesorului Cătălin Zamfir, sub a cărui coordonare lucra la Guvern în cadrul CASPIS (Comisia Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale). Mi-a vorbit cu însuflețire despre profesorul Zamfir - ca om, profesor și intelectual.

Cred că argumentul care a înclinat balanța a provenit din întâlnirea intelectuală cu autorul Cătălin Zamfir. Căutam bibliografie pentru lucrarea mea de licență. Tratam tema politicilor fiscal-bugetare din perioada anilor 1990-2004 și aveam nevoie de date și analize privind deciziile majore de politici publice din perioada tranziției. Codrin mi-a recomandat *O analiză critică a tranziției* de Cătălin Zamfir, recent lansată. Cartea mi-a produs o puternică impresie. Spre deosebire de alte lecturi, oferea o analiză a realităților bazată pe indicatori economici și sociali, însoțită la final de un model explicativ original al eșecurilor tranziției. Stilul în care a fost scrisă cartea era, de asemenea, diferit de tot ce întâlnisem la autori români pe tema tranziției. Era un stil înalt original; exprimarea era limpede, clară; enunțuri scurte, care transmit multe idei și rămân în mintea cititorului. Pe scurt, un stil de autor clasic.

¹ Cercetător științific II, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

La finalul programului de master, profesorul Zamfir mi-a propus să colaborăm, mai întâi la pregătirea cursurilor sale de la facultate și, mai apoi, la Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV). Păstrez o amintire deosebită: i-am fost ultimul asistent în cariera sa universitară. Privind înapoi la mai bine de 15 ani de colaborare apropiată, pot oferi cititorului unele reflecții, imagini și considerații despre personalitatea complexă a lui Cătălin Zamfir.

În colaborarea cu profesorul Cătălin Zamfir, iese în evidență opțiunea sa profundă pentru stilul democratic de conducere. Spre deosebire de personaje din varii domenii care vorbesc despre libertate și democrație, Cătălin Zamfir practică ceea ce predică. Nu cred să existe în România un alt loc în care un cercetător să aibă parte de mai multă libertate intelectuală și deschidere spre dialog ca la ICCV. Mai târziu, când am citit despre relația sa tensionată cu Miron Constantinescu din perioada acestuia de *spiritus rector* al sociologiei românești, aveam să află și de ce. Cătălin Zamfir este un spirit liber din punct de vedere intelectual. Raportat la normele din societatea românească, tolerează într-un grad neobișnuit de ridicat alte idei, fie ele și diametral opuse. De altfel, a susținut pe mulți în dezvoltarea carierei, chiar dacă unii au avut alte opțiuni științifice și valorice, iar ulterior i-au produs și dezamăgiri.

Pentru cititorul atent al operei sale, iese în evidență formarea sa de filosof. La întrebarea mea dacă se simte mai aproape de Platon sau de Aristotel, preferința sa a fost către fondatorul școlii peripatetice. Capacitatea de a opera lejer cu idei, concepte și categorii, înclinația spre teoretizare, ușurința de a construi structuri, scheme, clasificări și tipologii se observă în lucrările sale. Acestea li se adaugă capacitatea de critică și de auto-critică. Cele două cărți - *Incertitudinea: o perspectivă sociopsihologică* și *Spre o paradigmă a gândirii sociologice* - sunt cele mai bune exemple în acest sens. Drumul lui Cătălin Zamfir de la filosofie la sociologie este povestit de el însuși în *O istorie subiectivă în sociologia românească*. Pe undeva, sociologia a fost o destinație naturală pentru întrebările la care nu găsea răspuns în etică (pe care o preda), pentru setea sa de cunoaștere. Pe de altă parte, a reprezentat alegerea unei căi originale, chiar dacă - și de această dată - în contra curentului.

Consacrarea lui Cătălin Zamfir provine, după mine, din caracterul inovator al operei sale, în special din faptul că a introdus noi teme în sociologia românească. *Structurile gândirii sociologice*, *Strategii ale dezvoltării sociale*, *Indicatori și surse de variație a calității vieții* - înainte de 1989. După Revoluție, a deschis noi câmpuri de cercetare, precum studiul sărăciei, a situației sociale a romilor/țigănilor, politicile sociale.

În plus față de originalitatea temelor, consacrarea lui Cătălin Zamfir, încununată cu decernarea titlului de academician, are la bază și stilul său de a scrie.

Captarea cititorului și forța argumentelor sale derivă, în cea mai mare parte, tocmai din stilul său. „Stilul este omul însuși” (Buffon) - aici se întrevade formarea de filosof, dar aș mai adăuga și altceva. Anii de colaborare apropiată mi-au oferit posibilitatea să observ stilul de a lucra la un text, foarte diferit de al multor alți sociologi. Cătălin Zamfir scrie la un material de cel puțin 5 ori, iar prima formă sau primele forme diferă foarte mult de produsul final. Uneori, prima formă apare doar ca un fel de material de documentare sau de referință. Profesorul Zamfir nu încearcă să scrie „din prima”. Peste ani, am aflat că și celebrul economist american John Kenneth Galbraith, de asemenea apreciat pentru stilul său, avea aceeași manieră de lucru.

Arc peste timp: doi sociologi, Dimitrie Gusti și Cătălin Zamfir, membri ai Academiei Române

Cătălin Zamfir este doar al treilea sociolog care a devenit membru plin al Academiei Române. Anumite particularități ale parcursului vieții ne conduc spre o paralelă cu Dimitrie Gusti. Și unul și altul, și-au desfășurat cariera integral în țară. Asemenea predecesorului său, Cătălin Zamfir a înțeles importanța construcției instituționale, fără de care sociologia românească nu se poate dezvolta. În această privință, Cătălin Zamfir este fondatorul ICCV, alături de acad. Tudorel Postolache. A avut o contribuție decisivă la transformarea catedrei de sociologie a Universității București în cea mai mare facultate a acesteia. A susținut, de asemenea, dezvoltarea facultăților de profil din țară și alocarea de fonduri pentru cercetarea socială.

Asemenea lui Dimitrie Gusti, Cătălin Zamfir consideră că sociologia este, în primul rând, o știință a societății românești, menită să analizeze marile probleme structurale ale acesteia și să ofere soluții sau măcar să faciliteze identificarea și implementarea unor soluții. În acest punct ajungem la două concepte cheie în opera lui Cătălin Zamfir: dezvoltarea socială proiectată și sociologia constructivă. După Zamfir, aceasta din urmă este „sociologia angajată în activitatea de schimbare și/sau perfecționare a realității sociale”. Diferența față de sociologia aplicată constă în capacitatea de teoretizare. Pentru Cătălin Zamfir, sociologia nu este o știință pentru sine. De aceea, Zamfir pledează și crede în „integrarea sociologiei în activitățile practice ale colectivității”. Din nou, apar ecouri filosofice - se întrevade relația cu praxiologia. Totodată, este și un punct de sensibilă diferențiere față de Dimitrie Gusti. Prin aspirația de a schimba lumea, Zamfir este un idealist, dar mult mai aplicat, mai aplecat spre probleme și soluții concrete. În schimb, Gusti și-a fondat sociologia

pe un sistem de categorii clar inspirat din filosofia idealistă germană, dar sociologia sa a rămas una descriptivă, deși spera că va sluji la dezvoltare (*sociologia militans*).

Paralela cu Gusti este întregită de asumarea unui rol public, politic. Gusti a fost ministru al învățământului, Zamfir al muncii și protecției sociale. Și unul și altul, au înțeles că, în contextul particular al societății românești, sociologia are nevoie de sprijin din partea puterii politice, dar fără a se compromite ideologic. Prin ceea ce au scris și au lăsat în urmă, consider că timpul le dă dreptate, în pofida criticilor și consecințelor chiar de ordin personal, cu care ambii s-au confruntat.

Atât Gusti cât și Zamfir au avut o înclinația spre marile proiecte de cercetare, care tratează teme majore, nu „de nișă” - cel mai adesea probleme structurale ale societății românești, perioadele de criză și posibilele soluții, inclusiv cele alternative la politicile promovate de guvernări vremelnice. De aici și nevoia de sprijin din partea puterii politice. Cu toate acestea, temele de cercetare ale sociologiei românești și, mai ales, ideologia asociată acestora, au fost și sunt preponderent de o cu totul altă natură decât „știința societății românești”. Ca metodă, a avut câștig de cauză „empirismul abstract” asupra căruia a avertizat C. Wright Mills. Zamfir însuși a satirizat ca „lirism sociologic” încercarea - ca formă, chinuită și intelectual jalnică - de a teoretiza pe baza empirismului abstract. Deși a primit deplina consacrare prin intrarea în rândul „nemuritorilor”, Zamfir rămâne mai degrabă singular în peisajul sociologiei românești contemporane.

O parte a explicației ar fi că, spre deosebire de Gusti, Zamfir nu a creat o „școală de sociologie”. Acest fapt poate apărea paradoxal. Cătălin Zamfir a fondat și conduce de la înființare, de mai bine de trei decenii, ICCV, cel mai mare institut de sociologie din România. A fost vreme de 8 ani decan al facultății de sociologie din București. A coordonat științific un număr apreciabil de doctorate. Cu toate acestea, sociologia constructivă nu s-a impus. Un posibil răspuns poate fi dat de episodul întâlnirii cu Miron Constantinescu și suita sa, prezentat în autobiografia din 2009. Uman, Cătălin Zamfir s-a regăsit mai mult în pluralismul ideilor, în toleranță și afirmarea demnității umane decât în rolul de lider, care întotdeauna ascunde tentația autoritaristă și corupția puterii.

Locul și rolul sociologiei românești

O temă recurentă în opera lui Cătălin Zamfir, inclusă în tematica sociologiei constructive, ține de relația dintre sociolog și societate. După 1990, Zamfir și-a exprimat deseori temerea asupra riscului ca sociologia să devină o știință marginală.

Eforturile sale de construcție instituționale și de promovare a proiectelor editoriale (cărți, rapoarte sociale) pe marile probleme de dezvoltare - pe scurt, a sociologiei constructive - reprezintă căi de dezvoltare a sociologiei și de prevenire a acestui risc. În cărți și în debateri științifice, Cătălin Zamfir a avertizat mereu asupra presiunii de conformism ideologic din partea puterii politice, a instituțiilor internaționale sau a grupurilor de interese asupra sociologiei, pe care a trăit-o în perioada de dictatură dinainte de 1989. Libertatea științifică ridicată din cadrul ICCV a fost contribuția sa personală la reducerea acestei presiuni.

Poate sociologul să schimbe lumea?

Metafora lui Faust

La finalul autobiografiei sale din 2009, Cătălin Zamfir ridică întrebări-cheie privind condiția umană în general și condiția sociologului în raport cu aspirația sau idealul de a schimba lumea. După cum vom vedea, aceste întrebări sunt intim legate de sociologia constructivă. Poate cu adevărat omul/sociologul să schimbe lumea (în bine)? Este sau poate fi sociologia cu adevărat liberă? Sau totul este o iluzie și, în fapt, sociologia este/va rămâne prizoniera puterii politice și a ideologiilor justificative ale acesteia? Este umanitatea liberă să-și creeze un nou viitor sau, dimpotrivă, va rămâne prizoniera intereselor celor puternici?

Răspunsul lui Cătălin Zamfir este dat în autobiografia din 2009 prin trimiterea la finalul părții a doua a capodoperei lui Goethe, *Faust*. Sociologul este Faust, consideră Zamfir. El îi cere lui Mefisto să schimbe lumea. Deși stăpân al lumii, Mefisto fie nu vrea, fie nu poate să o schimbe. Așadar, construiește o realitate paralelă. Faust crede că a realizat un proiect măreț, dar care, în realitate, este doar propria groapă, organizată de Mefisto. Zamfir lasă să se întrevadă că Mefisto suntem, de fapt, noi, oamenii. Faust moare fericit, dar Mefisto nu-i câștigă sufletul. Faust este mântuit pentru că „neîncetat s-a străduit”. După mine, răspunsul lui Zamfir la întrebările de mai sus poate fi rezumat astfel: nu știm, dar merită să credem că putem să schimbăm lumea și să promovăm binele. Merită să încercăm.

Creator de drumuri în sociologia românească

La ceas aniversar, mă bucur să fac parte dintre cei care au oportunitatea să împărtășească din experiența de muncă alături de profesorul Cătălin Zamfir. Este totuși greu de pus în cuvinte impactul pe care personalitatea profesională complexă a domnului profesor Zamfir l-a avut la nivel individual asupra fiecăruia dintre noi și asupra noastră, a comunității sociologice românești în general.

L-am cunoscut pe domnul profesor Cătălin Zamfir în timpul cursului de politici sociale din cadrul Facultății de Sociologie, Psihologie și Pedagogie, Universitatea București. Am reținut în mod special ideea echidistanței sociologului și rolul lui în cadrul cetății.

A urmat programul de master Politici Sociale ale Dezvoltării din Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București. Domnul profesor Zamfir mi-a coordonat lucrarea de master. Din anul 2000 fac parte din echipa de cercetători științifici pe care domnia sa îi coordonează în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

Îmi amintesc cu plăcere și emoție de proiectele de cercetare științifică desfășurate în ICCV. Pe parcursul programului de master am câștigat o bursă Erasmus în cadrul Facultății de Sociologie din Universitatea din Lund, Suedia. La întoarcerea în ICCV, domnul profesor Zamfir m-a încurajat să aplic în context românesc informația acumulată și să mă înscriu la programul doctoral în sociologie.

Una dintre primele colaborări științifice a fost coordonarea împreună cu domnia sa a Enciclopediei Dezvoltării Sociale în anul 2007. Inițial, această invitație m-a copleșit pur și simplu în special datorită comparației inevitabile cu Dicționarul de sociologie din 1998, publicație de căpătâi pentru anii universitari, și cu Dicționarul de

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

politici sociale din 2002, pentru stagiul doctoral. Pe de altă parte, mă gândeam la încrederea profesională acordată unui tânăr cercetător față de o publicație de asemenea anvergură. Nu știam dacă mă voi ridica la așteptările profesionale ale domnului profesor. Am simțit în scrierea enciclopediei că vârsta mea relativ fragedă a reprezentat pentru unii colegi un oarecare impediment dar și un atu. Coordonarea și îndrumarea științifică a domnului profesor Zamfir precum și claritatea metodei de lucru în echipă au reprezentat argumente extrem de convigătoare. În final, procesul colectiv de elaborare a fost unul complex și a implicat o muncă asiduă de echipă. Materialele scrise de fiecare dintre cei 51 de autori din institute de cercetare și centre universitare din țară și din străinătate au beneficiat atât de comentariile celor doi coordonatori științifici cât și ai unor specialiști din domeniu. Ședințele de prezentare a schițelor de lucru au fost apreciate unanim ca adevărate laboratoare de lucru. Rezultatul științific final a fost însă pe măsura eforturilor individuale și colective depuse. Îi sunt recunoscătoare domnului profesor pentru încrederea profesională acordată!

O altă experiență profesională extrem de interesantă a reprezentat-o proiectul de cercetare „Publicistica Sociologică Românească”. Proiectată inițial ca să se orienteze asupra producției sociologice din perioada de după 1945 până în zilele noastre, cercetarea s-a extins asupra întregii perioade de după 1900. Contribuția regretatului profesor Iancu Filipescu a jucat un rol semnificativ atât în consolidarea informațiilor publicistice colectate cât și în identificarea sociologilor români și a publicațiilor aferente. Nu în ultimul rând, fragmente de istorie sociologică orală au ieșit la suprafață din negura vremii tocmai datorită dănsului. Proiectul de anvergură națională s-a realizat prin directa colaborare cu colegii sociologi din toate catedrele de sociologie din țară. Echipa din ICCV a beneficiat de sprijinul colegilor în identificarea publicațiilor sociologice sub coordonarea domnului profesor Cătălin Zamfir. Bazele de date produse în cadrul proiectului Publicistică Sociologică Românească sunt disponibile comunității sociologice românești din țară și din străinătate precum și tuturor celor interesați <https://bibliotecadesociologie.ro/publicistica-romaneasca/>. În contextul aceluși proiect, inițiativa înființării unei Biblioteci Virtuale de Sociologie <https://bibliotecadesociologie.ro/> a venit ca o consecință firească a acumulării de informații publicistice relevante privind produsele sociologice publicate după 1900. Faptul că această inițiativă instituțională ICCV rezistă în timp și este permanent actualizată cu publicații disponibile electronic reprezintă un argument favorabil al utilității științifice pentru toți cei interesați.

Platforma on-line Inovație Socială a reprezentat un alt frumos proiect în care am avut oportunitatea să colaborez cu domnul profesor Cătălin Zamfir. Platforma își

propunea să aducă în timp real în atenția cititorilor discuții privind problemele contemporane ale societății românești. În calitate de redactor șef, alături de echipa redacțională, mi-am adus contribuția la punerea în practică a acestui deziderat de popularizare. Printre elementele de originalitate s-au numărat publicarea promptă on-line a diferitelor puncte de vedere științifice asupra unor aspecte concrete ale realității sociale românești dar și posibilitatea ca pe lângă recenziile diferitelor volume sociologice, autorii sau coordonatorii să împărtășească cititorilor într-un scurt interviu diferite aspecte științifice *vis-a-vis* de publicațiile lor. Aceste inițiative de promovare sunt continuate atât de platforma România Socială <https://www.romaniasociala.ro/> cât și de platforma on-line Inovație Socială <http://www.inovatiiasociala.ro/en/>.

Dar probabil că una dintre cele mai mari provocări profesionale ale mele o reprezintă revista Sociologie Românească înființată de Dimitrie Gusti în 1936. Întâi în calitate de redactor șef adjunct (din 2016) și apoi în calitate de redactor șef (din 2019), contribui alături de echipa redacțională la continuitatea celei mai longevive reviste de sociologie românească din țară <https://revistasociologieromaneasca.ro/sr>. Până în acest moment, este un pariu câștigat prin aducerea la zi a revistei. Sperăm ca și în viitor revista Asociației Române de Sociologie să rămână un instrument de promovare a rezultatelor de cercetare sociologică și de coagulare a comunității științifice.

Printre evenimentele relativ recente în care am colaborat cu domnia sa, se numără sărbătorirea a 30 de ani de activitate a ICCV și omagierea a 140 de ani de la nașterea lui Dimitrie Gusti, binecunoscutul întemeietor al Școlii Sociologice de la București, membru marcant al Academiei Române dar și singurul sociolog președinte al prestigioasei instituții (1944-1946). Dincolo de festivalul ambelor evenimente organizate în Aula Academiei Române (29.01.2020, respectiv 13.02.2020), am remarcat cu o deosebită plăcere numărul mare al prietenilor ICCV, în special discipoli ai domnului profesor Zamfir dar și apropiați ai domeniului sociologiei românești. Ampla participare

În loc de încheiere, aș sublinia faptul că ceea m-a impresionat și am admirat întotdeauna la domnul profesor Zamfir este încrederea profesională pe care reușește să o insufle oamenilor. Imposibilul devine posibil prin modul în care domnul profesor Zamfir reușește să (re)calibreze potențialul sociologic individual în proiecte de anvergură. Pe drumurile deschise de domnul profesor Zamfir au pășit și pășesc sociologi dar și cercetători sau cadre didactice din domenii științifice conexe. De-a lungul timpului, mulți oameni au venit și au plecat de lângă dânsul, dar, cel puțin din interacțiunea mea profesională cu o parte dintre aceștia, au fost cu siguranță mult mai conștienți de locul și de rolul sociologului în cetate. Libertatea academică,

eleganța stilului, susținerea tinerilor cercetători, imaginația sociologică dedicată țării, schimbul critic de idei, consolidarea comunității sociologice românești, programele instituționale sunt doar câteva dintre subiectele care îmi vin acum în minte ca amintiri vii ale ședințelor de lucru cu domnia sa. Datorită stilului academic incofundabil al domnului profesor Zamfir, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a devenit pentru foarte mulți dintre noi mai mult decât un loc de muncă obișnuit, a devenit o adevărată stare de spirit.

Să ne trăiți întru mulți ani sănătoși, domnule Profesor!

Maestrul gândirilor frumoase!

Am aflat de frumoasa aniversare a marcantei personalități, Academician Cătălin Zamfir, Maestrul gândirilor frumoase !

O clipă nu mi-a venit sa cred că... *Maestrul* împlinește 80 de ani, sau că am fost aleasă printre cei care acum, la această aniversare, să-i fie alături.

Ne știm de multă vreme, ne leagă multe lucruri petrecute într-un timp relativ scurt în sfera profesională, dar care și-au pus amprenta asupra mea. Întâlnirile noastre au constituit pentru mine câte un prilej deosebit de a învăța despre oameni, cum să-i înțelegi, cum să relaționezi, cum să fii exigent, cum să-ți apreciezi munca și să te lași prețuit de alții, cum să-ți propui proiectele, cum să muncești, cum să nu greșești, cum să-ti dorești să reușești.

Îmi amintesc de ...prima întâlnire cu *Maestrul*, a examenelor care mi-au marcat destinul.

Îmi amintesc că ...mă temeam că nu voi fi la înălțimea așteptărilor *domniei sale*, dar că datorită înțelepciunii și înțelegerii sale, nu va găsi de cuviință *să mă certe prea tare*.

Îmi amintesc cum ...m-a convins că *a trăi este o artă*, dar pentru a ști cum să trăiești trebuie să descoperi în tine propria artă.

Îmi amintesc ...zâmbetul permanent care-mi *dădea încredere și mă făcea*, în același timp, să fiu atentă să nu greșesc, să nu-l *dezamănesc*, *să nu-mi fie teamă*.

Îmi amintesc ...de exigența „impusă”, de dorința de a atinge perfecțiunea, fără ca acestea să fie dictate, ci ca o condiție a *mulțumirii și satisfacției profesionale*, a recunoașterii de către cei din jur prin exemplul pe care-l dăm, pentru ca să putem *privi oamenii în ochi*.

¹ Conferențiar Universitar Doctor., Universitatea „Petre Andrei” din Iași.

Îmi amintesc ...de modul cum mă învăța *să previn greșelile*, pentru că viața e prea scurtă pentru a *irosi timpul și energia pentru a le îndrepta*, că *a fi exigent și a cere* același lucru dovedește că ai trecut pragul maturității și ai menirea de a transmite mai departe mesajul tău.

Îmi amintesc că ...atunci când nu știam ce și cum să fac, mi-a deschis o ușă către o rază de lumină, apoi m-a chemat și mi-a deschis o altă ușă și s-a făcut mai multă lumină și tot așa până când s-a făcut zi în viața mea.

Îmi amintesc ...cum m-a învățat că nu poți să *te oprești din căutări*, sau din întrebări, ca să nu fie totul în zadar.

Îmi amintesc ...ca de fiecare dată, că mi-a dat *încrederea de a putea s-o iau de la capăt* și atunci, mi-a întins, nu o mână, ci ambele mâini, pentru a înțelege că *nu sunt singură*, iar prietenii te ajută necondiționat, apoi mi-a arătat că sunt și alte căi pe care, fie că nu le știam, fie nu credeam că ne sunt destinate vreodată.

Îmi amintesc ...de *acel tensionat* (pentru mine!) moment al susținerii tezei de doctorat din care păstrez bucuria cu care am ascultat referatul *distinsului maestru* și am re trăit emoțiile efortului și a dificultăților parcurse în anii în care mi-a fost alături.

Îmi amintesc ...*discursul direct, sincer, deschis, surprinzător, cald, emoționant* care te mobilizează, te incită, te încurajează, te pune în situația celor mai profunde gânduri.

Îmi amintesc ...de gândul că *îndoiala este semnul neîncrederii și neputinței*, iar *Maestrul* îmi demonstra că îndoiala este temeiul cunoașterii, premisa fundamentală, ce nu trebuie ocolită, dacă nu vrem să cădem în capcana unei gândiri confuze, hrănită cu prejudecăți.

Îmi dau seama acum că bagajul de amintiri este o subtilă comoară, care la un moment dat devine sursă de supraviețuire.

Destinul a fost darnic și de aceasta dată cu mine, pentru că mi-a oferit șansa de a-l cunoaște pe distinsul Academician Cătălin Zamfir, fapt pentru care îi sunt recunoscătoare.

La mulți ani!

„Dragă, vin la masă cu un coleg de la Cluj!” Întâlnirile mele cu profesorul Cătălin Zamfir

În anii imediat postrevoluționari, studentul la sociologie preocupat de lectura reperelor bibliografice, pe cât posibil exemplare, ale domeniului în care se forma, realiza după primul an, dacă nu chiar după primul semestru, că este nevoit să complinească fragmentele de aculturare epistemică schițate de profesorii săi, la cursuri și adeseori la „cafelele de după” (greu de imaginat azi o asemenea viață intelectuală!), cu adaosuri și ajustări procurate – de oriunde era posibil – din altă parte. Așa cum greșit s-ar putea crede azi, „suplimentele” nu erau numeroase atunci și, cu siguranță, era nevoie de ceva mai mult decât un simplu click pentru a le accesa. Textul sociologic circula încă în ritmul și sub auspiciile lui „am o carte, de la un prieten, primită de el de la cineva din Occident, pe care ți-aș putea-o împrumuta, dacă înșiști, pentru o zi, s-o răsfoiești măcar”. Practicată de majoritatea universitarilor, domnea o manieră parohială de apucare a socio(-)logicului, manieră ranforsată în discuțiile „private” cu studenții ori de câte ori se ajungea la chestionarea (ne)priceperii altora la meseria de sociolog. Aserțiunile care rezumau sociologia la studenții și profesorii de sociologie din propria facultate, cu inevitabilul efect de prizonierat într-ale sociologiei locale, indiferent de care parte a Carpaților se desfășura el, dădeau oricărui tânăr student un puternic sentiment de (auto)identificare cu o „comunitate profesională” din care, cel puțin pentru o vreme, părea a face parte.

Într-un astfel de decupaj de lume, devenea „neinteresantă” căutarea sociologicului în oricare alt colț al țării, incluzând aici și capitala, pentru că, la urma urmei, ce (ne-)ar fi putut oferi un sociolog care „nu era de-al nostru” și, dacă totuși

¹ Șeful Sectorului de Sociologie, Științe Economice și Juridice, Departamentul de Cercetări Socio-Umane al Institutului „G. Barițiu”, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca.

ar fi fost de explorat alte socio(-)logii, nu era mai bine a începe cu scrierile ce-și dobândiseră prestigiul într-o altă limbă? Cam aceasta era „filosofia” după care ne ghidam atunci și asta explică în bună măsură de ce, cu un sfert de secol în urmă, numele profesorului Cătălin Zamfir era la fel de (ne)cunoscut studenților clujeni de la sociologie, precum se întâmpla (cred) să fie cel al profesorilor de la Cluj în rândul studenților bucureșteni. Încercând să recuperez aici frânturi de memorie din perioada studenției, constat că nici „fișierul personal” din acea etapă nu abunda de însemnări la secțiunea sociologi români; exista totuși o notă respectuoasă în dreptul numelui Cătălin Zamfir: sociologul care se ocupă de calitatea vieții, între sărăcie și politici sociale. Pe această însemnare avea să mi se bazeze „orizontul de așteptare” la prima întâlnire oficială, de la sfârșitul secolului trecut, cu profesorul Zamfir.

Dacă e să ascult cu urechea epistemică ceea ce exprimă germana prin „*Vergegenung*” (eveniment fără trecut și fără viitor, ce se prefăce doar a fi o întâlnire), aș remarca, în treacăt doar, că în acea vară a lui 1999 a fost mai degrabă vorba de o primă (ne)întâlnire (una urmată, din fericire, de multe altele, veritabile, în diverse împrejurări); prezența mea în cabinetul domniei sale de la universitate, fusese, atunci, cea a unui simplu mijlocitor al unei vizite programate pe care un profesor de la Berlin, preocupat de calitatea locuirii în mediul urban (și pe care-l însoțeam atunci, de la Cluj în capitală), o făcea unui coleg de la universitatea bucureșteană. Dar chiar și așa, pentru mine, cu acel prilej a început să capete contur viu personalitatea exprimată prin numele-semnătură Cătălin Zamfir. În anii care au urmat, prin participarea mea la conferințele organizate de Asociația Română de Sociologie (ARS), am avut șansa de a mă intersecta de mai multe ori cu domnul Cătălin Zamfir, de acele dăți însă în calitatea sa de îndrumător de breaslă profesională (sau cel puțin a unui segment consistent al ei), ipostază care adăuga un alt strat expresiv remarcabil pentru o experiență profesională a cărei bogăție prețioasă, inclusiv înțelepciunea aferentă distilată din „durata lungă” a ei, începeam s-o întrezăresc. Din această postură, a unei seniorități împletite firesc cu seniorialitatea, l-am văzut în anii din urmă cum a reacționat la mai multe derapaje și carențe de abordare ale unor sociologi cu state vechi, care făceau deservicii sociologiei românești. Probabil că mizele unor astfel de reacții erau multiple, dar, cel puțin de la distanță, păreau a fi, cum Cătălin Zamfir însuși o spune, puncte de pornire – sau cel puțin de reluare – ale unei reflecții neobosite asupra problemelor teoretice și metodologice ale analizei sociologice. (Primul exemplu care-mi vine în minte este cel din 12 august 2010, când președintele ARS trimitea o scrisoare deschisă către membrii asociației, prin care lua în discuție și, în cele din urmă, producea o analiză, pe care a și publicat-o la începutul lunii

septembrie a aceluiași an, asupra raportului „Știință și societate. Interese și percepții ale publicului privind cercetarea științifică și rezultatele cercetării”, coordonat de un coleg profesor.) Acest fel critic, reactiv de a practica sociologia, nu îmi era deloc străin; îl practicasem la rândul meu, în mic, dintotdeauna. Aveam să o află doi ani mai târziu că asta ne-ar putea lega și transforma în afini intelectuali pe viață.

La mijlocul lui 2012, Academia Română, instituția în cadrul căreia îmi desfășor munca, a solicitat prezența la București a tuturor directorilor institutelor aflate în subordine, pentru o discuție de principiu în care urma a se dezbate chestiunea criteriilor de performanță profesională în domeniile științifice coordonate de secțiile Academiei. Din diverse rațiuni, străine mie, conducerea de atunci a institutului în care lucrez decide să mă trimită pe mine, ca reprezentant al ei, la ședința mărimilor de la Academie. Uitând că am promis acasă să stau cuminte în banca din spate și doar să iau notițe, mă trezesc criticând cu aplomb, pe bază de argumente întemeiate, cred, orice încercare de măsurare a explicațiilor socio-umanului după o criteriologie generată de scientometria corespunzătoare științelor tari. Spartă fiind gheața unei rezoluții manageriale comode a discuției, se creează un curent de opinie ad-hoc care face imposibilă orice tranșare netă și, implicit, ședința se încheie în coadă de pește. Privirile complice ale multor directori de institute, care s-au văzut scăpați, pentru o vreme, de corsetul normării „la hectar” a științei, m-au asigurat că „intervenițiile” mele au avut merite. Acolo, cu ocazia acelu sfârșit de ședință, Cătălin Zamfir, în cea de a patra ipostază în care îmi era dat să-l întâlnesc, după cele de profesor (autor) de renume, de președinte de asociație profesională și de sociolog reactiv și reflexiv, respectiv aceea de director al Institutului de Cercetare a Calității Vieții sub egida Academiei Române, mă abordează direct, spunându-mi că trebuie să stăm la o discuție așezată, mai lungă. Bunăoară, dacă am timp, am putea lua mașina dânsului, să mergem împreună la o cafea, undeva. După câteva sute de metri, zâmbindu-mi larg, îmi spune că trebuie să dea un telefon... Îl aud: „dragă, vin la masă cu un coleg de la Cluj!”. Am realizat instantaneu – și, de ce s-o ascund, cu o mare și flatantă surpriză – că numele meu nu mai plutea, vag, cețos, prin lista enormă a contactelor sale de tot felul, că era deja negreșit fixat de propria figură, că acestea, împreună, arătau spre persoana mea și, nu puțin lucru, că numele și profilul meu își aveau deja un loc precizat în percepția profesorului asupra peisajului profesiei noastre... Așa cum, pe de altă parte, și mie îmi era imposibil să nu-i simt prezența, oricât de subtilă ori de mediată de împrejurările deja evocate, pe șantierele mele intelectuale.

Începutul lui 2013 ne-a obligat să reluăm discuția despre criteriile de performanță în științele sociale, începută cu câteva luni înainte pe holurile Academiei și continuată apoi în intimitatea ospitalieră a locuinței domnului profesor. Între timp, așa-numita „cultură a auditului” o luase pe cont propriu, încotoșmănind în haină juridică și scientometrică orice vibrație intelectuală. Numele propriu al acelei întreprinderi, operațiune rafinată mereu de atunci încolo în consecințele „efectelor perverse” ale sale, s-a numit Ordinul de Ministru al Educației și Cercetării cu numărul 6560/2012, privind „aprobarea standardelor minimale necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior și a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare”. La așa ceva trebuia reacționat și am făcut-o, în diverse forme (memorii, dezbateri, articole scrise, luări de poziție în cadrul comunității sociologilor), amândoi, separat, dar consultându-ne mereu, fără însă a mai putea răsturna efectele produse prin „ruperea sociologiei românești de societatea românească”, ca urmare a punerii științei sociale de la noi pe acest curs al istoriei sale.

Deși ne-am propus, în mai multe rânduri, să lucrăm efectiv împreună (pot pomeni inclusiv despre prezumptivul meu transfer de la Cluj la institutul condus de profesorul Zamfir, nefinalizat în cele din urmă, după ce pași importanți fuseseră făcuți), au existat mereu circumstanțe care s-au opus acestei dorințe comune, împrejurări care ne-au ritmat într-un fel diferit existența, ținându-ne în același spațiu epistemic și de reflecție comună, dar nu și într-o aceeași „unitate” productivă. Această „distanțare” și-a avut, în felul său, un rol, pentru mine prețios: mi-a îngăduit să-mi exerseze mereu privirea reflexivă asupra textelor sau intervențiilor publice ale lui Cătălin Zamfir; așa cum și reciproc, nu de puține ori, scrierile mele beneficiau de comentariile domnului profesor. În răspăr cu ceea ce (ni) se întâmplă azi tuturor celor care-și câștigă pâinea din producerea, uneori în gol, de text științific, îndelungatele noastre discuții telefonice, numeroasele schimburi de e-mailuri, duceau comprehensiunea sociologică acolo unde ea ar trebui să fie mereu: la o stare de împărtășire a gândurilor (ipotezelor de explicare, a pistelor de interpretare și înțelegere) între afini intelectuali. Într-un mesaj venit în urma citirii (în privat) a unui articol de-al meu despre laboratoarele de sociabilitate ale Bucureștilor, text pe care și-l dorea publicat și într-una din revistele pe care le coordona, deși el era în drum spre tipar la o altă editură, îmi scria, pentru a marca apăsat ruptura de nivel între diversele tipuri de formalizări care însoțesc rațiunile de publicare într-un anume loc a unui text și punerea în pagină a unei idei că interesul său „nu este cel contabilicesc, de respectare a tot felul de prostii distructive, ci să punem ideile în circulație și în discuție”.

De ce tot acest șir de crochiuri de-abia începute și lăsate oarecum în suspensie ale ipostazelor aduse la cuvânt prin simpla rostire a numelui Cătălin Zamfir? Orice încercare de captare în peniță, în literă de text, a omului, a personalității, a modelului intelectual pe care acesta îl întruchipează, își poate conține propria sa intrare tematică, câteodată mai reușită, dar ea e invariabil sortită unei anume derive atunci când se pune problema trasării fără echivoc a contururilor sale. Din capul locului trebuie spus că subiectul prezumptivului portret intelectual al lui Cătălin Zamfir este un câmp epistemic (și chiar politico-epistemic) ce nu se lasă domesticit cu ușurință, că, oricât de mult i-ai da ocol, din oricâte unghiuri, rămâne în permanență ceva care se sustrage analiticii canonice de tipul „omul și opera”. Rămâne o parte, consistentă, mereu de explorat, care se ascunde tocmai la linia invizibilă, eluzivă dintre cine este (cu toate determinările de status și rol, care plac sociologilor și, despre care orice întâlnire veritabilă, *Begegnung*, cu domnul profesor, te învață, odată în plus, ușurința cu care acesta le transgresează) și ce face (publică, comentează, construiește, angajează) Cătălin Zamfir, indiferent dacă își propune în mod precis tratarea unei chestiuni anume, dă să se înțeleagă că ar fi interesat de ea sau, pur și simplu, este invocat ca fiind artizanul din umbră al acesteia. Acest ceva care scapă tratamentului în termeni de prestigiu și/sau de putere („în câmp”, cum se spune) este partea cea mai vie a unui intelectual de mare anvergură (și cred sincer că, cel puțin în domeniul științelor sociale de la noi, e din ce în ce mai dificil de invocat această categorie, nemaieexistând referențial pentru ea, așa cum, din nefericire, i s-au epuizat și reprezentanții); este „locul inteligibil” (*topos noetos*) încă liber de constrângerile sistemice care asaltează sistematic gândirea reflexivă, silind-o să se transforme în muncă productivă. Că, oarecum pe nesimțite, dar totuși pe o durată ceva mai lungă decât bătaia fulguranță a câte unei clipe, am reușit să legăm împreună niște punți trainice între aceste (ne)locuri lăuntrice ale noastre, mă obligă la declararea imensului respect și-a prețuirii pe care i le port domnului profesor.

Despre vocație, etică a responsabilității și spirit ctitorial

Cele dintâi întâlniri avute cu profesorul Cătălin Zamfir au fost prilejuite de prezența domniei sale în cadrul conferințelor științifice organizate de Facultatea de Sociologie și Comunicare - Universitatea „Transilvania” din Brașov. Invitația de a aduce expoziția de sociologie vizuală a studenților brașoveni, care a fost deschisă la una din conferințe, în spațiul Facultății de Sociologie din cadrul Universității din București, cu ocazia sesiunii științifice a studenților de la sociologie, am privit-o ca începutul unei colaborări, căci am acceptat fără rezerve argumentul, anume necesitatea de a crea legături între studenți.

Și astăzi continui să cred că cele discutate atunci ar fi meritat a fi realizate. A fost vorba de a construi un sistem care să acorde studenților posibilitatea de a face deplasarea în alte centre universitare pentru a audia prelegerile unui profesor, favorabilă ocazie de a facilita contactele dintre studenți, temelie apoi în constituirea unor grupuri de cercetare științifică. Ideea ar fi produs consecințe în planul designului organizațional, pentru că facultățile ar mai fi pierdut câte ceva din zidurile care le înconjoară, iar prin relațiile cu studenții facultăților de același profil din țară, profesorii ar fi avut ocazia să cunoască alte realități. Nu afirmă Rosabeth Moss Kanter că *„legăturile sunt cea de-a treia valoare importantă a organizației specializată în schimbare”*?

Am participat câțiva ani la rând, la conferințele organizate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții - ICCV. Mi-a plăcut atmosfera științifică degajată în acele întâlniri. Conferințele științifice operează drept corectorii necesari ai vanității și

¹ Conferențiar Universitar Doctor, Departamentul de Științe Sociale și ale Comunicării, Facultatea de Sociologie și Comunicare, Universitatea Transilvania din Brașov.

formule utile pentru a te obliga la deschidere și învățare, oportune ocazii când poți deprinde modestia, descoperind oameni care gândesc lucruri deosebite și în contact cu care îți dai seama că ești mai mic decât aveai impresia.

Cu acele ocazii am ajuns să aflu despre două construcții de impact, cea a bibliotecii de sociologie, adică o arhivare a cunoașterii sociologice românești pe durata unui secol și cea a site-ului romanasociala.ro, posibilitatea extraordinară ca vocea sociologului să poată fi auzită în lumea științifică și intelectuală a comunității. De altfel, însăși existența institutului mi s-a părut o realizare remarcabilă, în plan uman, în plan social. Nu discut valoarea simbolică a apariției sale, primul în lume! Ce să spun aici în plus?

Ideea de a realiza cercetări cu acest subiect nu a apărut pe un teren gol. A existat în „Vechiul Regim” o preocupare pentru studiul calității vieții. Dacă definim „individualismul metodologic” drept paradigma care înglobează teoriile care au în centrul lor actorul/agentul și „consensul ortodox”, paradigma ce include teoriile care au ca obiect sistemul social (cele ce au un „ism” la final), cercetarea „calității vieții” apare a fi la intersecția dintre cele două direcții: ea vizează omul, ține de „lumea vieții”, cum ar spune Habermas, dar este sau ar trebui să fie și fundament al politicilor publice și al politicilor sociale, adică aparținând „lumii sistemului”.

Faptul că problematica în cauză a putut fi obiect de cercetare în trecutul comunist al țării, că acest lucru este legat de biografia profesională a profesorului Cătălin Zamfir are, ca atare, o semnificație simbolică aparte: aducerea în prim-plan a vieții omului, viul în prezentul său, atrăgând astfel atenția că aceasta este, de fapt, rațiunea oricărei politici.

Apariția unui institut de acest tip are însă sensuri care depășesc valențele expuse mai sus.

Încep prin evidențierea unei semnificații umane. Să faci tot posibilul ca absolvenți de sociologie să-și câștige existența prin activitate științifică este un lucru absolut minunat! Ca să nu mai spun că în viața cotidiană la așa ceva se spune: „să dai pâine!”, uluitoare expresie, prin conținut și prin simbolistica legată de trimiterea la textul religios!

Să ai post într-un institut de cercetare, înconjurat de bibliotecile naționale, a fost un lucru de nevisat pentru generația de care aparțin și care nu și-a putut împlini entuziasmul! Eu am avut colegi cu un potențial uriaș și care au ajuns sociologi pe la nu știu ce autobaze și gospodării comunale și au rămas acolo, prinși în lanțurile obligațiilor familiale și ale sistemului social.

Și apoi, unde poți găsi un loc de muncă care să se definească prin apartenența la o comunitate științifică? Despre faptul că știința se produce prin intermediul comunităților de specialiști o știm din studiile lui Solla Price. În învățământul superior românesc această idee își face loc cu greutate, dar ea ar trebui să fie la ea acasă în institutele de cercetare.

Există apoi și o semnificație socială a existenței unui asemenea institut. Ea ține de înțelegerea calității autoreferențiale a sistemelor sociale, - ideea este teoretizată de Luhmann -, condiție a funcționării eficiente a lor. Să ai această intuiție, de a crea posibilități reînnoite de cercetare științifică în acord cu o cerință a modernității, nu este la îndemâna oricui!

În sfârșit, îndrăznesc să consider că aici e vorba de o conștiință istorică, adică puterea de a te proiecta în viitor, pentru a vedea în timp importanța informațiilor cuprinse în cercetările actuale legate de calitatea vieții. Aș semnifica acest lucru drept patrimoniul pe care sociologia îl lasă în istorie. Eu nu cred că există în spațiul nostru național vreun proiect comparabil care să constituie baza de cercetare a unei sociologii a istoriei și a istoriei sociale, adică să întemeieze posibilitatea existenței peste cincizeci sau o sută de ani a unei arheologii a cunoașterii sociale!

Pe acest temei îndrăznesc să spun că profesorul Cătălin Zamfir întrupează ceea ce un neofuncționalist precum Colomy numește a fi „antreprenor instituțional” și-mi permit să citez ideea celui în cauză, anume că antreprenorii instituționali se caracterizează prin abilitatea lor de „a cristaliza orientări simbolice largi în noi moduri de expresie, de a articula scopuri specifice și de a construi cadre organizaționale și normative noi în urmărirea scopurilor instituționale”. Aceasta ar fi „moștenirea” sa instituțională, dacă pot să o numesc astfel și care va dura în timp!

Există apoi și o altfel de „moștenire”, ce ține de ceea ce se publică pe site-ul institutului. Întâlnirile cele mai profitabile pe care le-am avut cu profesorul Cătălin Zamfir au fost cele mijlocite de temele și subiectele propuse de domnia-sa, apărute pe site-ul www.romaniasociala.ro și care definesc vocația sa științifică.

Sigur, nu este obligatoriu să fii de acord în totalitate cu cele gândite și puse pe hârtie, dar ele au o dublă miză, sparg „tăcerea” și ridică probleme. Ele sunt expresia unor luări de poziție! Mai există vreo „voce” comparabilă în sfera sociologiei românești care să facă așa ceva și care să te oblighe să iei o atitudine?

Ne vom rezuma, din motive de spațiu, la două argumente!

Primul argument, rostul cunoașterii sociale așa cum este prezentat în eseul „*Sociologie românească și sociologie occidentală*” (noiembrie 2020)! Accept ideea că sociologia românească care a renăscut după 1965 „nu putea să se bazeze pe sociologia marxistă, și ea

subdezvoltată teoretic și metodologic”, dar susțin că, chiar dacă această sociologie marxistă ar fi fost dezvoltată, ea nu ar fi putut să devină fundament al reconstruirii întrucât marxismul este, în esența lui, o teorie critică. Or circumstanțele nu ar fi permis exprimările de acest tip. Cum, de altfel, nu-și aveau loc cercetări construite în cadrul paradigmei individualismului metodologic! „*Scaunul*” lăsat liber de sociologi a fost ocupat, la acea vreme, de scriitorii generațiilor '70 și '80, ei au pus în evidență viața omului în contextul său social și politic.

Ca să existe, sociologia nu putea fi decât funcționalistă și culturalistă, într-un oarecare acord cu pretenția ideologică cum că noua organizare socială reprezintă stadiul în care conflictul social nu mai are loc. Ca atare, ea a ajuns să se ocupe de chestiunea ordinii sociale, a integrării tinerilor din mediul rural în munca industrială, despre problema învățării locuirii în comun, problemele de disciplină a muncii, a devianței sociale, a performanței în muncă și la școală, a studenților seralști, pe scurt, ocupându-se de toate disfuncționalitățile produse de și în cadrul mecanismelor de disciplinare impuse de industrializare și urbanizare, în contextul ordinii politico-sociale date.

Profesorul Cătălin Zamfir apreciază că tendința sociologiei de după 1990 de a obține „*nota de trecere*” prin publicarea rezultatelor cercetărilor în reviste străine ca fiind definită de motive de promovare profesională. Nu este o afirmație care să fie pe placul sociologilor! Poate că această explicație este prea aspră, căci nu ar fi vorba doar de promovare profesională, ci și de necesitatea validării unei „*competențe*”, obținută în cadrul asociației internaționale a oamenilor de știință. Trebuie să vedem în acest demers și o delimitare în raport cu proliferarea spiritului oligarhic al clasei noastre politice care, după ce deține controlul resurselor economice și al pârgurilor politice, dorește să arate, prin obținerea de doctorat, că este și posesoarea competențelor științifice necesare fundamentării deciziilor.

Problema este că sociologul ar trebui să urmărească acest țel având însă în minte misiunea sa, cea pe care profesorul Cătălin Zamfir o enunță: „*dezvoltarea conștiinței de sine a colectivității*”.

Într-o anumită măsură problema ridicată de profesorul Cătălin Zamfir reia ceea ce Max Weber enunța ca fiind „*educarea capacității de apreciere a problemelor practice ale vieții sociale*”, mai exact spus, evaluarea măsurilor legislative și administrative luate de guvernanți.

O asemenea asociere și difuzarea ei în mass-media ar fi generat o tensiune care ar fi putut deveni o temă de dezbatere publică. În absența acestor debateri publice, am putea spune, la limită că, cu cât sociologia românească este prezentă din ce în ce mai mult în revistele științifice, cu atât crește dezinhibarea actorilor politici,

în absența oricărei opreliști și atenționări provenite din sfera cercetării științifice, ca urmare tocmai a absenței evaluării consecințelor sociale ale diferitelor decizii politice.

Un al doilea argument, ține de epistemologie. Citesc un eseu cu titlul incitant: „*Românul, și sărac și vinovat*” (septembrie 2016) ce exprimă o demontare a celor afirmate de un cunoscut istoric, Neagu Djuvara care, la multiplele „*probleme ale României; explozia sărăciei și a corupției, dezagregarea economiei și a vieții sociale*”, găsea aceeași explicație „*așa suntem noi românii, mentalitatea noastră.*”

Îmbrățșez întru totul punctul de vedere susținut de profesorul Cătălin Zamfir cum că, explicația tuturor problemelor sociale prin „*natura umană universală*” sau prin „*mentalitatea noastră constituită istoric*” este o *ideologie conservatoare a pasivismului social*: nu organizarea socială actuală este responsabilă, ci oamenii, mentalitatea lor.”

Și profesorul Cătălin Zamfir își continuă demonstrația: „*Generată de un anumit context social, mentalitatea poate fi însă profund modificată de noile contexte sociale. Sau va continua să acționeze atâta timp cât este susținută de noile contexte sociale. Peste istoria cu turcii au trecut succesiv alte istorii: istoria constituirii României moderne, apoi istoria experienței comuniste și, în fine, experiența de 26 ani a tranziției. Dacă nu luăm în considerare tot acest proces istoric, riscăm să ajungem la presupuziții caricaturale de tipul: dominația turcă de acum câteva secole este **cauza**, prin medieri complexe, a exploziei corupției în secolul XXI. Mentalitatea actuală este determinată mult mai direct de **actualul** context social al tranziției, decât de experiența istorică cu Imperiului Otoman*”.

Acest eseu al profesorului Cătălin Zamfir se racordează cu cele afirmate de Foucault în „*Arheologia cunoașterii*” în care gânditorul francez remarcă cum „*istoria gândirii, a cunoștințelor, a filosofiei, a literaturii pare a înmulți rupturile și a căuta orice apariție a discontinuității, în vreme ce istoria propriu-zisă, pur și simplu, pare a estompa eruperea evenimentelor în beneficiul structurilor lipsite de labilitate*”.

Cu alte cuvinte, există o știință a istoriei care folosește o mașină de producție universală pentru orice loc și pentru orice situație, în care nu există loc pentru „discontinuitate”, numit de Foucault „*acel stigmat al risipirii temporare pe care istoricul avea misiunea să-l suprimă din cursul istoriei*”.

„Discontinuitatea”, cea pe care și profesorul Cătălin Zamfir o aduce în discuție, devine un obstacol pentru istoria produsă istoricii actuali, ce se ocupă de „natura românilor” și sunt „îngrijorați” de ce sunt ei „altfel”. Ei sunt în slujba Stăpânului Semnificant (o expresie lacaniană) care nu acceptă nici un fel de singularitate și ruptură.

Să abordăm problema în termenii puși de Max Weber. Dacă timpul este omogen, cum îl consideră acești istorici când folosesc noțiunea de „mentalitate”,

evident că și viitorul apare, care determinat și atunci oamenii politici și accidentele nu ar avea nici un rol în istorie, nici în trecut și nici în viitor, întrucât direcția devenirii este fixată dinainte! Iar dacă acceptăm că viitorul este nedeterminat, adică acceptăm că timpul ar fi eterogen, de ce nu folosim acest lucru în explicația istorică a trecutului, utilizând noțiunea de „discontinuitate”, caz în care nu se mai pot folosi concepte „acoperitoare” gen „mentalitate”, incriminatoare în raport cu singularitățile și rupturile în istorie!

Profesorul Cătălin Zamfir consideră că *„explicația comportamentului uman și a rezultatului acestuia trebuie căutată în condițiile sociale care modelează comportamentul uman: cauzele sociale. Și concluzia acțională este alta: dacă vrem să schimbăm starea societății trebuie să schimbăm cu prioritate nu oamenii, ci condițiile sociale, să modificăm structurile societății”*, cu alte cuvinte, de a produce „discontinuitatea”, atât de neagreată de istorici.

Ceea ce definește eseurile publicate pe site-ul romanasociala.ro ține de o caracteristică, aceea a mărturisirii. Din această perspectivă, nu este deloc surprinzătoare apariția în februarie 2020 a unui text al profesorului Cătălin Zamfir intitulat *„Mărturisirea mea de credință”*.

Profesorul Cătălin Zamfir recunoaște: *„Nu sunt religios, în sensul că nu cred în ritualurile religioase, în mitologia religiei, în instituția religiei. Le respect pe toate acestea pentru că ele sunt parte a vieții comunității, un mod al comunității mele de a fi. Dar nu există un Dumnezeu, un Paradis și un Iad în afara mea. Ei sunt în mine și în ceilalți oameni. (...) Dumnezeu este o parte din mine. Este morala mea, conștiința care îmi spune ce e bine și ce e rău, ce ar trebui eu să fiu și să fac!”*.

Acum aproape două sute de ani Tocqueville ne avertiza: *„În vremuri de necredință, ne putem întotdeauna teme că oamenii se vor lăsa mereu în seama hazardului zilnic al dorințelor lor și că, renunțând total să obțină ceea ce nu se poate dobândi decât cu îndelungi eforturi, nu vor realiza nimic mare, luminos și durabil”*.

Recunosc, astfel, că nu pot găsi nici o explicație care să cuprindă atât vocația profesională, etica responsabilității, cât și spiritul ctitorial, cele care marchează destinul profesorului Cătălin Zamfir, în afara prezenței ideii metafizice în existența sa.

Un altfel de om al istoriei

Pe profesorul Zamfir l-am cunoscut practic abia după ce m-am angajat în ICCV. Dar pentru a explica momentul, absolut fascinant ca interacțiune, este nevoie să povestesc un pic despre contextul meu personal.

Începusem sociologia în 1993, pe când eram student în anul al treilea la ASE, și urmam prin urmare în paralel două facultăți, Cibernetica și Sociologia, în universități diferite – ASE și Universitatea București. Aveam astfel un bun motiv de a nu fi prezent ... adeseori la niciun curs :). Descoperisem însă la Sociologie o altfel de lume, mult mai deschisă, cu profesori având acel entuziasm de reînceput și redescoperire, caracteristic momentului când se reclădește viitorul într-un prezent efervescent. Așa cum probabil cei ce citesc aceste rânduri știu, sociologia fusese interzisă în România anilor 1980 și reapăruse aproape din neant în 1990.

Erau multe lucruri ce aduceau în Sociologia de la București cu lumea descrisă în *The History of Man*, romanul lui Malcolm Bradbury (impropriu tradusă în românește drept *Un om al istoriei* sau *Omul istoriei*). Oameni care își puneau întrebări, mai multe discuții pe holuri, câțiva profesori care interacționau cu studenții dincolo de cadrul formal al școlii, câțiva care predau... altfel, dincolo de monotonia standard a învățământului universitar românesc de atunci, când apărea câte un nene sau o tanti în fața studenților și dicta un curs anost. Era o facultate un pic altfel.

Pe profesorul Zamfir am avut destul de puțin ocazia să îl văd la ore. În bună măsură era consecința faptului că era un curs plasat dimineața, când trezitul a fost întotdeauna – și mai ales în studenție – dificil. Am ajuns totuși la câteva întâlniri de la cursul de Paradigme, pentru a descoperi acolo un discurs structurat și o minte

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

ageră, capabilă să manevreze concepte și idei, într-un mod atractiv, destul de diferit de ceea ce oferea pe atunci școala de la noi.

Dar, așa cum spuneam, prezența mea la cursuri era mai rară, preferând seminariile. După isprăvile săvârșite cu Alex Bălășescu prin primul an de facultate, ne-am trezit, aproape fără să știm ce se petrece cu noi, angajați la ICCV: Institutul părea un organism bizar. Era populat cu mulți tineri, unii în căutarea identității, alții chitiți pe cercetare de calitate, ceea ce dădea o dinamică proprie și l-au propulsat în anii 1990 drept lampă de lansare și pepinieră de sociologi pentru economia de piață. Erau acolo și mulți oameni din altă lume. Îmi amintesc prima ședință lunară, de genul celor pe care încă le avem în ICCV. Sediul nostru era încă într-o clădire de birouri pe Splaiul Independenței, lipită de Grozăvești, unde se mai aflau printre altele o confederație sindicală, parcă un institut de chimie, Radio Contact (sau alt post de radio?), noi și încă vreo 5-6 organizații. Ședința cu pricina s-a ținut dimineață. La 8, oră absolut imposibilă. Din fericire, cu spirit de responsabilitate, mă trezisem cât de cât și prinsesem un loc în ultimul șir de scaune, cred că între Lucian Pop și Mălina Frunză și în spatele lui Șerban Iorga.

Părea o ședință normală pentru acele timpuri. La prezidiu, un soi de catedră din liceu, erau profesorii Zamfir și Mărginean, alături parcă de Dumitru Chiriac, și el director adjunct în acea perioadă. Noi ceilalți, destul de ascultători, eram plasați în spațiul pătrat din fața acestora, pe scaune așezate ca la teatru, într-o sală ticsită la propriu. Era noiembrie 1996, cred. La un moment dat, domnul Zamfir, care altfel avea un discurs *ahead of time*, a făcut o remarcă despre realizările ICCV din acel an. Nu mai știu exact ce a spus, și nici atunci nu cred că am reținut, dar ceea ce mi-a întipărit în minte momentul a fost reacția unui domn mai rotofei din sală, îmbrăcat cu costum, desprins vestimentar și comportamental din vremea comunismului, care a țâșnit în picioare și a început să aplaude de parcă Ceaușescu era încă la putere, scandând „Bravo”. Șerban s-a întors către noi consternat, Lucian se înroșise, eu mă întrebam unde naiba am nimerit de fapt.

Câteva săptămâni mai târziu a fost mutarea de pomină în spațiul unde este și acum ICCV. Era 21 decembrie sau cam așa ceva, când am încărcat într-un camion antic „averea ICCV”, adică mai multe cutii cu cărțile bibliotecii, câteva calculatoare, cutii cu chestionare de la Diagnoză, câteva mese și scaunele care sunt și acum în sala de ședințe a Institutului. Apoi ne-am deplasat la Casa Academiei. Am descărcat acolo camionul, am cărat totul la etajul al doilea. Totul era nou acolo. Și era cald, plăcut. Am revenit în ianuarie și ... cum administrația clădirii oprise căldura pe timpul vacanței fără să golească caloriferele ... abia prin anii 2000 s-a făcut din nou cald.

Dar acesta este doar contextul în care funcționa domnul profesor Zamfir, cel care a transformat Institutul într-o veritabilă instituție a sociologiei și științei românești. Am simțit nevoia de a da aceste detalii spre a sublinia lipsa de resurse cu care ne confruntam în acei ani. Deopotrivă resurse materiale, dar și capital uman: cunoaștere, *savoir faire*.

Într-o zi, la ceva timp de la angajare, Cătălin Zamfir m-a chemat la dânsul în birou și am început să lucrăm la ceea ce cred că a fost primul meu proiect mai academic din ICCV. Biroul este cel pe care îl are și acum, cu vedere spre Casa Poporului. Iar eu eram deja în biroul unde sunt plasat și acum. Tot cu vedere spre casa Poporului).

Domnul profesor era parte a unui grant în care avea de analizat învățământul universitar din România. Aveam ceva habar despre universități, în sensul că era mediul în care crescusem, tata fiind universitar la rându-i, dar inginer, ajuns la a fi profesor, decan, șef de catedră și membru prin varii comitete și comisii. Și trecusem prin două alte universități, având astfel ceva experiență directă cu ce ar putea fi universitatea. Aveam deja prieteni la Cluj și Brașov, din generația mea de sociologi. Și avusesem și două stagii de vară, unul în Franța, altul în SUA, precum și două conferințe în Bulgaria, la AUBG și la Praga. Altfel, învățam din mers.

Domnul profesor mă chema în biroul său și îmi povestea despre învățământul românesc. Apoi eu pur și simplu scriam în caiet, de mână, după dictare. Ne întrerupeam când mi se părea că e ceva neclar sau aiurea și începea să îmi explice cum stau lucrurile. Era evident că știa multe și le stăpânea majestuos, construind politici pe baza experienței acumulate. Regăseai în discurs acel fir al firescului gândirii și structură a argumentației care mă impresionase în cartea sa despre incertitudine, o adevărată demonstrație de construcție logică.

Dar ce era cu adevărat fantastic la dânsul era altceva. În perioada respectivă era cred șef și la strămoșul actualului CNCS, profesor la Universitate și cred că mai avea câteva funcții, dar nu îmi amintesc precis toate aceste detalii. Cert este că suna non-stop telefonul. E vorba de telefonul fix, pe atunci nu prea existau telefoane mobile. Secretara sa, doamna Aida, intra din când în când și ea în birou, anunțând câte o altă datorie de îndeplinit sau un nou telefon de primit sau de dat sau pur și simplu aducând un fax proaspăt sosit sau o cafea.

Profesorul Zamfir se oprea din dictat sau povestit în toate aceste ocazii. Uneori, vorbea la telefon 5-10 minute. Apoi închidea, mă privea și ... relua fraza fix din locul unde rămăsese. Eu, care scriam, eram mereu uimit. Era ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, nu ar fi avut o discuție cu nu-știu care ministru, profesor sau politician, în care ar fi trecut în revistă o sumedenie de alte subiecte. Pur și simplu, relua totul de

la fix acea prepoziție pe care o scrisesem ultima pe hârtie. Efectiv, nu avea cum face acest lucru fără să aibă o minte atât de limpede și de clară în ceea ce gândea.

Mergeam apoi acasă, deschideam computerul, transcriam ceea ce îmi dictase. Arareori era ceva ce ar fi trebuit ușor ajustat sau care era insuficient de clar. Uneori ne vedeam din nou a doua zi, alteori treceau câteva zile. Relua mereu totul exact de unde rămăsesem. Așa s-a născut acel volumaș al domnului profesor din 1997 sau 1998 în care analizează starea învățământului universitar de la noi. Domnia sa a preluat textul pe care mi-l dictase și explicase mie, l-a mai editat un pic și acesta a fost volumul. Un document programatic remarcabil pe care mi l-a povestit practic dintr-o răsuflare, fie ea și cu întreruperi multiple, dar pe care l-a avut în minte ca atare de la bun început.

Cred că de fapt aici a constat abilitatea profesorului Zamfir, cea care îl construiește drept un altfel de om al istoriei. Domnia sa a avut mereu în minte o anumită viziune, o idee pe care a putut s-o urmeze ca pe un fir roșu. Experiența de viață și inteligența nativă l-au ajutat în acest sens. Îmi amintesc de drumuri făcute la pas, plecând de la ICCV și mergând la sediul din Schitul Măgureanu al Facultății de Sociologie sau la Rectoratul Universității, aflat pe atunci la Facultatea de Drept. Povestea pe un astfel de drum, parcurs cu pas sprintar, despre vrute și nevrute, de la modul de proiectare a parcurilor, la felul în care se structurează instituțiile, trecând cu ușurință de la gastronomie la societate și de la management universitar la homelessness, ca să dau exemple care îmi vin în minte din acei ani. Astfel de cunoaștere era mai apoi integrată ca parte esențială a discursului despre politici publice, mai ales politici sociale sau de organizare a educației, ca în cartea pe care am pomenit-o. Iar tocmai această contextualizare era ceea ce mă interesa pe mine și mă interesează și azi în sociologie. În fapt, este fix ceea ce diferențiază sociologia de alte științe.

Probabil că acest mic amănunt, capacitatea de a integra cunoașterea din câmpuri diferite, asociată minții clare, a contribuit la poziționarea profesorului Zamfir în anii 1990 ca promotor al tinerilor. Putea vorbi pe limba lor, putea gestiona un institut dinamic și care adesea s-a orientat politic aproape complet contrar opiniilor sale. Îmi amintesc un moment în 2004, înainte de turul doi al alegerilor prezidențiale ce i-a opus pe Adrian Năstase și pe Traian Băsescu. Cătălin Zamfir era consilier al primului ministru, fiind și atunci susținător al acestuia. Pe Băsescu îl știa de asemenea, fuseseră colegi de cabinet, se întâlneau destul de frecvent. Preferința domnului profesor era însă pentru Năstase. În luna ce a urmat imediat după turul întâi al alegerilor, am avut o ședință în institut. Domnul Zamfir a ieșit la un moment dat pentru 5-10 minute și atunci am început să vorbim de alegeri. La un moment dat

s-a votat despre cine credem că va câștiga în turul al doilea. Majoritatea a înclinat spre Năstase. Era puțin probabil ca Băsescu să aibă cum câștiga, dar s-a văzut atunci pentru prima oară că PSD este un partid cu consilieri de campanie cel mult mediocri. Am votat apoi despre cine sperăm să câștige. Absolut niciunul dintre noi nu l-a dorit pe Năstase. Domnul Zamfir, care a revenit în sală aproape imediat după acest ultim vot, nu a știut despre el. Dar a bănuțit cu siguranță mereu că aceasta este starea institutului, adică contrară opiniei sale politice. Chiar dacă între timp au apărut colegi cu simpatii politice sau chiar afilieri declarate alături de PSD, ICCV a rămas un opozant al acestuia. Este însă remarcabil cum, deși lucrând cu guvernul adesea ca beneficiar, ICCV și-a păstrat libertatea de expresie, iar profesorul Zamfir a acceptat-o ca atare, chiar încurajând-o.

Doar un om deschis poate avea atâta liniște de sine încât să poată face aceste lucruri și cred că mesajul textului de față bate tocmai în acest sens. Fără a fi encomiastic, sunt de opinie că abilitatea ICCV de a propulsa oameni în anii 1990 și 2000 s-a bazat și pe acest fel deschis de a fi al profesorului Zamfir, în bună măsură rezultat și din resursa pe care i-au conferit-o calitățile intelectuale și logica structurală a ideilor proprii.

Astfel, Cătălin Zamfir s-a construit pe sine ca pe un om care construiește istorie.

Schimbarea socială proiectată: drumul de la teorie la realitatea socială

Pentru mulți sociologi români, Academicianul Cătălin Zamfir este „Profesorul”, cu toate conotațiile pozitive pe care le implică acest lucru. Sunt însă trei fațete ale ideii de „Profesor” definitorii pentru Profesorul Cătălin Zamfir. Profesorul a întemeiat școală de sociologie, a avut o contribuție marcantă în construcția instituțională a României postdecembriste și, nu în ultimul rând, prin opera științifică va fi mereu un nume cu greutate în sociologia contemporană. Nu sunt mulți cei al căror parcurs profesional sa le fi combinat pe toate cele trei, însă sunt și mai puțini cei care au îmbinat cele trei fațete cu rezultate remarcabile. Profesorul Cătălin Zamfir ne demonstrează cum sociologia și o concepție despre societate și schimbare socială se poate transpune în fapte, cu impact pe termen lung asupra societății.

Probabil una dintre contribuțiile științifice majore ale Profesorului se leagă de teoria schimbării sociale proiectate, care subsumează rezultatele cercetărilor realizate de domnia sa în diferite domenii ale sociologiei, precum studiul organizațiilor, calitatea vieții sau politicile sociale. Opera sa științifică indică o poziționare clară în sfera teoriei modernizării sociale, aplicată în diferite domenii ale vieții sociale, și furnizează argumente care arată că societățile umane se află pe o traiectorie pozitivă, că dezvoltarea economică, socială și instituțională merg mână în mână, însă lucrurile nu pot și nu trebuie lăsate la voia întâmplării. Schimbarea se produce vrând-nevrând, dar există elemente care îi modelează traiectoria și este misiunea sociologului să găsească factorii și mijloacele prin care să ducă lucrurile într-o direcție pozitivă. În viziunea Profesorului Zamfir, sociologia trebuie să

¹ Cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română.

studieze societatea în ansamblul ei, să se concentreze pe provocările majore cu care se confruntă aceasta și să furnizeze răspunsuri la aceste provocări. Studiile pe care le-a realizat de-a lungul carierei răspund pe deplin acestei misiuni asumate de cercetător, pentru care rezultatele muncii trebuie să fie în beneficiul societății.

Ideea schimbării sociale proiectate în baza rezultatelor de cercetare se regăsește pe deplin în celelalte fațete ale activității Profesorului Zamfir. Primii ani ai post-comunismului au fost, probabil, pentru mulți dintre cetățenii statelor aflate în tranziție, ani de căutare a răspunsurilor la niște întrebări de importanță majoră. Cu toții ne-am fi dorit să avem o viață bună imediat, să trăim într-o Românie liberă și prosperă, foarte puțini însă intuiau pașii care trebuie parcurși până acolo, iar Profesorul a fost unul dintre aceștia. În 1990 România avea probabil numărul cel mai mic de sociologi din fost bloc comunist, din cauza desființării studiilor de specialitate la jumătatea anilor 70. Literatura de specialitate era mai degrabă o raritate, iar ideea de infrastructură de cercetare pentru științele sociale se reducea la creion și hârtie. Sociologia nu trebuia reconstruită pe noi baze, ci construită aproape de la zero, într-o societate care avea nevoie enormă de specialiști care să ajute la reformarea societății.

Profesorul Zamfir a fost unul dintre actorii cheie ai reconstrucției post-decembriste. A contribuit la construcția sistemului de protecție socială, a școlii de sociologie, la dezvoltarea cercetării științifice din România. Toate acestea au avut un rol important în dezvoltarea ulterioară și se regăsesc și la ora actuală nu numai în opera sa științifică, ci și în efervescența intelectuală a științelor sociale din România, în expertiza absolvenților de sociologie din universitățile românești, în creșterea capacității pe care o are societatea românească de a face față provocărilor economice și sociale. Profesorul a avut capacitatea magică, așa spune, de a transforma ideile abstracte ale științei în fapte concrete, care se regăsesc în viața de zi cu zi și care vor reverbera pentru mult timp de acum înainte.

Personal, nu pot decât să fiu foarte recunoscătoare că am avut și am în continuare ocazia să lucrez cu Profesorul, să învăț nu numai sociologie, ci și cum să fii sociolog, cum să pui cunoștințele tale în folosul celor din jur, cum să faci drumul de la realitatea empirică la teoria socială și invers. A fi Profesor înseamnă, dincolo de cunoașterea științifică și efervescența intelectuală, și a forma caractere, a-i ajuta pe cei tineri să-și construiască un drum în viață și a contribui la dezvoltarea comunității din care faci parte. Pentru noi cei care ne-am format sub îndrumarea sa, Profesorul Zamfir este Profesorul!

Academicianul Cătălin Zamfir - un reprezentant de seamă al sociologiei românești, la vârsta activă și prolifică de 80 de ani!

Aniversarea unei frumoase vârste de 80 de ani pe care o împlinește acad. prof. dr. Cătălin Zamfir, directorul Institutului de Calitatea Vieții (ICCV), îmi oferă prilejul deosebit de plăcut de a evoca doar câteva din contingentele colaborării științifice cu domnia sa, pe parcursul celor trei decenii în care am funcționat ca director al Institutului de Economie Națională, în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

O primă remarcă, vizând întreaga operă și activitate de cercetare științifică a acad. Cătălin Zamfir, în opinia mea, constă în atitudinea sa consecventă, proactivă și curajoasă de a sluji cu probitate adevărul științific și menirea cercetării ca „Ars militans” într-un domeniu atât de sensibil cum sunt calitatea vieții, structurile și tendințele acesteia în România, într-un context comparativ internațional care, nu de puține ori, ne-a fost și ne este mai puțin favorabil.

O a doua remarcă, se referă la abilitatea și calitățile inconfundabile de cercetător ale prof. dr. Cătălin Zamfir, devotat dictonului latin „primum vivere deinde philosophare” în privința însușirii, dezvoltării și aplicării în mod eficient a celor mai noi metode de cercetare în sociologie, descoperind o serie întreagă de particularități ale fenomenului sociologic românesc, în perioada de tranziție la economia de piață, pe cât de complexă, pe atât de marcată de neajunsuri, dificultăți și costuri sociale mai mult sau mai puțin partajate sau soluționate în practică.

¹ Membru corespondent al Academiei Române, Director al Institutului de Economie Națională, Academia Română.

În cel de al treilea rând, doresc să evidențiez colaborările cu acad. Zamfir într-o serie de domenii importante cum ar fi metodologia și metrica sărăciei și a pragului acesteia, direcții și mijloace de reformare a cercetării științifice și educației în România, în cadrul unui grant oferit țării noastre de către Japonia și gestionat de Banca Mondială, la care am avut onoarea să colaborăm sub coordonarea regretatului academician Nicolae Simionescu, în calitate de reprezentanți ai Academiei Române, într-un Grup de lucru internațional.

În cel de al patrulea rând, colaborarea cu acad. C. Zamfir s-a concretizat în elaborarea „Proiectului 6: Economia și calitatea vieții” din lucrarea în patru volume „Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani” (coordonator Ionel Valentin Vlad, Editura Academiei Române, 2017), cercetare dedicată aniversării a 150 de ani de la înființarea Academiei Române, dar și împlinirii a 100 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri a României.

Pe parcursul colaborării noastre, am avut prilejul unor ample și complexe dezbateri referitoare la raportul dintre economie și sociologie, primatul uneia față de cealaltă ca și interdependența dintre ele, abordată de pe poziții interpotențatoare și constructive, în contextul dezvoltării durabile ai cărei piloni economic, social și ambiental, se completează organic, sistemic și specific.

Având în vedere bogata sa operă și activitate de profesor și cercetător de elită în domeniul sociologiei pe care a slujit-o cu credință profesională de excepție, deschiderea sa către „state-of-the-art” și abordări pluridisciplinare, precum și propensiunea pentru noi șantiere de cercetare, inclusiv valorificarea operelor sociologilor români din perioadele trecute, doresc să-l felicit cordial pe acad. Cătălin Zamfir, cu ocazia acestui eveniment jubiliar, urându-i sănătate, putere de muncă și cât mai mulți ani cu împliniri profesionale, alături de soția sa, distinsa doamnă prof.dr. Elena Zamfir.

Foarte pe scurt, cum a fost viața mea

Dragi colegi și prieteni,

Decizia voastră de a pune pe hârtie câteva gânduri despre mine m-a impresionat.

Dar m-a și pus pe gânduri. Ce sunt eu după cei 80 de ani de viață și cei 58 de ani de sociologie?

CV-urile riscă să fie seci și, dacă vrei să fie suficient de complete, devin plictisitoare. Ele sunt totdeauna foarte frumoase, desigur adevărate, dar parcă pierd ceea ce este mai viu. De aceea, citind CV-ul, am un sentiment de alienare. CV-ul este o platoșe care te apără, dar el nu te expune. Cu el nu „ieși la luptă”. Cei interesați de CV-ul meu îl pot găsi pe adresa http://www.iccv.ro/ICCV2018/wp-content/uploads/2018/05/CV_Zamfir_Catalin_En.pdf.

În câteva pagini voi prezenta, foarte pe scurt, câteva date despre ce am fost. Mai apoi am introdus câteva gânduri despre ce cred eu, acum, că a fost mai original în câteva lucrări pe care le consider importante. Original nu înseamnă neapărat și „bun”, ci doar diferit de ce au gândit alții.

Viață personală

1941 - M-am născut pe 9 februarie.

1964 - Un moment special: căsătoria mea. **57** ani de ani, cu multe momente de fericire, de a crea un nou mod de viață împreună, dar și de colaborare profesională.

1968 - A venit în lumea noastră **Luana**, de mai mult timp proiectată. Ea a fost autoarea momentelor de bucurie. Trebuie să mărturisesc că m-a bucurat și când a ales, fără nicio influență din partea noastră, sociologia. A fost o alegere foarte bună.

- Cei doi nepoți, **Ilinca** și **Matei**, ne fac continuu fericiți.

Formare profesională

1954-1957 - Liceul Dimitrie Cantemir, București.

1957-1962 - Facultatea de Filozofie, Universitatea București.

1966-1969 - Facultatea de Filozofie, Universitatea București, Doctor în filozofie cu o lucrare de sociologie.

Rută profesională

1962-1964 - Preparator, Etică, Facultatea de Filozofie, Universitatea București.

1964-1966 - Asistent, Filozofie, Facultatea de Filozofie, Universitatea București.

1966-1968 - Doctorand cu frecvență, Facultatea de Filozofie, Universitatea București.

1968-1970 - Cercetător științific, Departamentul Psihologie socială, Institutul de Psihologie, Academia Română.

1970-1980 - Lector, Filozofie, Facultatea de Filozofie, Universitatea București.

1973-1974 - *Visiting professor*, Institute for Social Research, Ann Arbor, Michigan, USA.

1980-1989 - Conferențiar Universitar, Sociologie, Politehnica București, șeful colectivului de Sociologie Industrială.

1990-2008 - Profesor universitar, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.

1992-Prezent - Conducător de doctorat în Sociologie.

2000-2008 - Decan, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.

1990-Prezent - Cercetător principal I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română. 1990, Director al Institutului.

Funcții publice

1990-1991 - Ministrul Muncii și Protecției sociale.

1994-1998 - Președintele Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS).

1997-1998 - Membru al Comisiei prezidențiale anti-sărăcie.

2001-2004 - Consilier de stat al primului ministru, pe probleme sociale.

- Coordonator tehnic al Comisiei Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIIS).

- Elaborarea Memorandumului Comun de Incluziune socială (Guvernul român/ Comisia europeană) și negocierea cu Comisia Europeană.

Programe sociologice de interes public

1991-1994; 2002-2020 - Președinte al *Asociației române de sociologie*.

1990-1995; 2002-2020 - Director al revistei *Sociologie românească*.

1990-Prezent - Director al revistei *Calitatea vieții*.

2016-Prezent - Inițierea/ director platforma *România socială*.

2016-2020 - Inițierea *Bibliotecii virtuale de sociologie*.

Recunoaștere științifică

Membru al Academiei Române – Academician.

1980, Premiul „Dimitrie Gusti” pentru cartea „Dezvoltarea umană a întreprinderii”, Academia Română.

1994, Premiul „Dimitrie Gusti”, pentru cartea „Țiganii între ignorare și îngrijorare”, Academia Română.

2003, *Doctor Honoris Causa*, Universitatea din Oradea.

2003, *Doctor Honoris Causa*, Universitatea de Vest din Timișoara.

2006, *Doctor Honoris Causa*, Universitatea „Andrei Șaguna” din Constanța.

2009, *Doctor Honoris Causa*, Universitatea din Craiova.
 2014, *Doctor Honoris Causa*, Universitatea de Stat „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu.
 2004, Ordinul național al României „*Serviciul credincios în grad de cavaler*” (dintr-un total de 2 400 medalii).
 2018, Ordinul național al României „*Serviciul credincios în grad de ofițer*” (dintr-un total de 1 200 medalii).

Rezultate științifice: Publicații

Cărți: 51

- *Cărți de autor: 25*
- *Coordonare de cărți: 19*
- *Coautor la cărți: 7*

Rapoarte sociale ale ICCV: 14

Studii în reviste și în cărți de specialitate: 107

Articole: 136

Date sociometrice: Decembrie 2020

	Toate	Din 2015
Referințe bibliografice	2363	682
h-index	24	13
i10-index	43	18

Câteva teme în care cred că am adus contribuții originale mai importante Metoda normativă¹, 1972

La terminarea facultății, ca profesie am optat pentru etică. Credeam în valorile și normele morale și eram convins că ***o societate bună este cea bazată pe respectarea completă a normelor sociale***. Am fost însă surprins că în jurul meu era un haos moral. Credeam în justificarea moralei, dar nu înțelegeam de ce, cum spunea Aristotel, deși toți știu ce e bine și cred în acesta, adesea se comportă contrar. Cum se poate explica acest paradox? În etică nu găseam niciun răspuns la întrebare. Am abandonat etica și m-am apucat de sociologie.

Teza de doctorat, scrisă în anii 1966-68, era de 400 pagini. După ce am scos, cu greutate, două mari părți, cartea a fost publicată în 1972.

Cartea a fost concepută în paradigma structural-funcționalistă a epocii: teoria generală a sistemelor sociale.

¹ *Metoda normativă în psiho-sociologia organizării*, 1972, 203 pag.; *Învinovățirea ca instrument al normalizării sociale, dar și al opresiunii: 10 critici la o nouă utopie*, pp. 165-177, Revista Sociologie Românească, vol. IV, nr. 3, 2006.

Sociologia occidentală era dominată de paradigma unui *funcționalism total*, ilustrată de teoria lui Talcott Parsons. Societatea este un sistem și subsistemele acestuia. Sistemele sociale utilizează *normele* ca principalul instrument de funcționare a lor. Orice sistem social are un subsistem: *activitatea normativă*, elaborarea normelor, promovarea lor, sancționarea nerespectării acestora. Mecanisme de *control normativ* asigură o *normalitate completă* a sistemelor sociale. Ele trebuie să fie *sisteme normale*, conforme cu normele pe care le-au produs. Desigur, sunt și deviații de la norme, dar acestea nu provin din structura sistemului, ci sunt rezultatul unor factori „externi”.

Însă, acest funcționalism total, examinat mai atent, ridică multe probleme. În cartea mea am încercat să răspund la aceste probleme.

* Normele promovate de un sistem sunt investite cu o plusvaloare de către societate. Dar, sunt ele *acceptate* de toți membrii comunității, sau unii le contestă ?

* Chiar acceptate de toți, sunt ele în realitate și *respectate* ?

* Ca orice activitate umană, și *activitatea normativă* are limite. Sunt mereu *rezistențe* la aplicarea normelor.

* Impunerea normelor și sancționarea nerespectării lor, dincolo de anumite limite, au și *efecte distructive, disfuncționale*.

* Cum reacționează instituțiile și oamenii în fața încălcării normelor ?

* Un sociolog de marcă, Pitirim Sorokin, a scris o carte cu titlul, dacă îmi aduc bine aminte: *Cine îi controlează pe cei care controlează?* Sistemul normativ este investit cu autoritate. Este cazul deciziilor juridice: ce a decis „în ultimă instanță” justiția nu mai poate fi contestat. Justiția nu se contestă pe ea însăși, dar oamenii chiar nu o fac? Inviolabilitatea justiției este un mit. Criticile actuale ale procuraturii și justiției românești cer de la sociologie o analiză serioasă.

* Istoria oferă multe exemple de abuzuri, ale celor care și-au asumat autoritatea de a asigura respectarea normelor: este cazul *inchiziției*. Justiția nu este nici ea scutită de cancerul *corupției, subiectivismului și incompetenței*.

Am identificat o masă mare de „fapte” relevante pentru aceste întrebări: fapte observate de mine, fapte înregistrate de alți sociologi, fapte înregistrate de alți observatori, inclusiv din literatură.

Pentru a integra masa de fapte legate de activitatea normativă, am considerat că era nevoie de o *nouă teorie a sistemelor sociale*, diferită de modelul structural-funcționalist de tipul Parsons. Viața socială se constituie într-un *spațiu funcțional*

complex, cu cerințe funcționale diferite, adesea contradictorii: nevoile și interesele persoanei, familiei, prietenilor, organizației din care face parte, comunității, țării. Ce e funcțional/normal într-un sistem, poate fi contestat în alt sistem. Încălcarea normelor nu vine din afara sistemului, ci are surse structurale.

Nu putem să ne așteptăm că **starea reală a vieții sociale** să fie „normală”, adică complet conformă cu propriile ei norme, ci să prezinte **un grad mai mare sau mai mic de „normalitate/ anormalitate”**. **Echilibrul sistemelor sociale nu coincide cu cerințele sistemului normativ**.

Analiza se concentrează pe **metoda normativă** utilizată de sistemele sociale de asigurare a funcționării lor. Sunt analizate pe larg mecanismele sociale de **acceptare/ tolerare a nerespectării normelor, riscurile instituțiilor cu autoritate, condițiile de degradare normativă** a sistemelor sociale.

Cartea oferă deci o teorie nu a sistemelor „normale”, care sunt o iluzie, ci a sistemelor „parțial normale/parțial anormale”.

Tentativa de a elabora o asemenea teorie complexă era nouă în sociologia epocii. Lucrările curente, de sociologie și antropologie culturală, sunt mai mult descriptive: înregistrează sistemul de norme ale unei societăți, dar acordă puțină atenție problemei respectării normelor. Probabil nici acum nu există construcții, similare ca grad de complexitate, pe tema funcționării normelor în dinamica sistemelor sociale.

„Incertitudinea. O perspectivă psihosociologică”²

1990, 2008

Paradigma clasică a gândirii/deciziei este fondată pe modelul deciziei în condiții de certitudine: logica aristotelică. Având toate informațiile necesare, certe, calculul logic duce la o nouă concluzie tot certă. Aici decidentul este doar o „minte” – fără corp și fără relații sociale. Procesele psihice și sociale nu sunt incluse în paradigma clasică a deciziei.

Treptat, incertitudinea a început să fie luată în considerare, dar într-o formă „îmblânzită”: logic-probabilistă. În multe științe, de exemplu în economie,

² *Incertitudinea. O perspectivă psihosociologică*, 1990, reeditată în 2005, 391 pag.; Cooperare și incertitudine, pp. 1-16, 1990, în *Psihosociologia cooperării și a întrajutorării*, Chelcea S. (coord.), *Decision-making under persistent uncertainty. A New paradigm of decision making and its multiple explanatory capacity*, pp. 185-192, Calitatea vieții, Anul XIX, nr. 1-2, 2008.

incertitudinea apare mai mult ca tehnică de decizie, cât mai bună în condiții de incertitudine.

Sociologia introduce o altă perspectivă: incertitudinea ca o realitate psihică și socială, un component fundamental al vieții umane. Dintotdeauna oamenii au gândit și au luat decizii în condiții de cunoaștere limitată. Au făcut eforturi de a obține cunoștințe noi, dar rareori au putut ajunge la o cunoaștere completă. Nu certitudinea, ci incertitudinea este mediul de viață al omului, o incertitudine pe care nu o poate reduce complet. Și omul de știință se confruntă cu asemenea situații de incertitudine. Pentru a desemna această stare cognitivă a omului am introdus un nou concept, diferit de incertitudinea „domesticită”: *incertitudinea ireductibilă, persistentă*.

Cartea propune o *teorie complexă a deciziei în incertitudine*. Procesul real de decizie conține o largă varietate de proceduri, dezvoltate de decidenți, de „a se descurca” în limitele cunoașterii lor. Aceste proceduri de decizie în incertitudine, care iau forme psihice și sociale, nu sunt încă investigate sistematic.

Conceptul deciziei în incertitudine ireductibilă deschide vizibilități noi asupra unei mulțimi de fenomene psihice și sociale: autoritatea, stilurile de conducere, personalitatea autoritară, ideologia, religia etc.

Cartea analizează, pe larg, caracteristicile deciziei în incertitudine ca, de exemplu, dinamica *incertitudinii obiective* și a *incertitudinii subiective* în fazele deciziei. Înainte de a lua o decizie sau după ce decizia a fost luată, incertitudinea are o funcție și o configurație diferită. O atenție specială este acordată procedurilor de *reducere artificială a incertitudinii*. Capitole speciale sunt dedicate incertitudinii la nivelul individului, grupului, instituțiilor, grupurilor sociale, societății în ansamblu.

Teoria propusă este validată prin raportarea ei la o varietate de teorii și experimente, psihologice și sociologice, relevante din literatura existentă.

Pentru a face mai clară structura teoriei deciziei în incertitudinea ireductibilă propusă, sunt formulate **140 de propoziții**, definiții și ipoteze. Pentru a sugera cum arată teoria promovată de carte, citez câteva propoziții de acest tip.

Propoziția 1.1: În procesul deciziei, incertitudinea inițială nu este în cele mai multe cazuri integral redusă; ea reprezintă un element component al procesului decizional, influențând activ dinamica acestuia.

Propoziția 1.2: Incertitudinea face ca metodele analitice de decizie să fie inaplicabile, decidentul trebuind să recurgă la metode non-analitice. Sunt analizate pe larg procedurile non-analitice de decizie în incertitudine.

Propoziția 2.8: Acumularea de noi cunoștințe poate produce o creștere a incertitudinii subiective, nu o scădere a ei.

Propoziția 2.18: Incertitudinea generează o stare de oscilație a sistemului decident: între a amâna decizia sau a o adopta, a continua procesul decizional sau a se întoarce într-o fază anterioară a acestuia.

Propoziția 3.5: În condiții de incertitudine, soluțiile alternative sunt, pentru decident, egale.

Propoziția 3.11: Mecanismele de absorbție artificială a incertitudinii se caracterizează prin investirea deciziei cu plus-valoare.

Propoziția 4.4-5: Sistemele cognitive închise generează structuri sociale distincte: delegarea autorității, investirea cu plus valoare a autorității, utilizarea procedurilor de reducere artificială a incertitudinii, separarea funcției de conducere și de execuție. Sistemele cognitive deschise asumă incertitudinea și utilizează sisteme sociale participative de diferite forme.

Propoziția 6.2: Certitudinea este asociată cu consensul, iar incertitudinea cu o probabilitate ridicată de dissens.

Propoziția 6.3: Decizia de grup are de înfruntat două probleme: incertitudinea cu consecințele psihice și sociale ale incertitudinii persistente și dissensul provenit din diversitatea cognitivă.

Propoziția 6.6: În condiții de incertitudine accentuată, comunicarea nu duce decât în mod excepțional la o certitudine consensuală, ci fie la o incertitudinea consensuală, fie la o certitudinea dissensuală.

Propoziția 7.1: În condiții de grup, strategia satisfăcătorului ia fie forma normelor sociale, fie cea a delegării autorității; strategia optimalității tendențiale ia forma deciziei participative.

Propoziția 7.5: Delegarea autorității are o capacitate limitată de a absorbi incertitudinea și de a crea consens: ea va recurge inevitabil la mecanisme de absorbție artificială a incertitudinii și la metode de tip coercitiv.

Cartea a fost publicată în ianuarie 1990. De atunci, au explodat alte teme de interes pentru sociologie. Eram convins că o asemenea temă teoretică specială nu va mai genera interes. Dar în *Biblioteca virtuală de sociologie* găsesc o cifră surprinzătoare: „**Incertitudinea**” s-a bucurat din 2014, când au început înregistrările, până azi, de **2 082** cititori/ vizitatori. Și în h-index sunt menționate **53** citări.

„Unitate și diversitate în dezvoltarea științelor sociale”³

1978

Constatăm că în epistemologia științelor social-umane se utiliza paradigma din științele naturii formulată de K. Popper: cunoașterea umană evoluează de la teorii mai imprecise și care explică un grup mai mic de fenomene, la teorii mai precise și care explică sfere mai largi de fenomene; noile teorii le depășesc pe cele vechi, declarându-le definitiv ca false.

Științele sociale și umane prezintă o largă varietate de teorii, diferită de schema lui Popper. Aici teoriile coexistă și nu par să se excludă complet una pe alta. Sunt teoriile sociologice depășite doar după ce au fost temeinic evaluate? Gordon Alport constata: „Niciodată nu soluționăm problemele noastre și nici nu epuizăm conceptele pe care le avem; devenim din ce în ce mai obosiți de ele”.

Am fost atras de o sugestie a lui Niels Bohr, autorul *teoriei complementarității* din mecanica cuantică. El sugera că, fără să dezvolte însă, conceptul de complementaritate are o utilizare mult mai generală și în alte domenii ale cunoașterii.

Utilizarea conceptului de *complementaritate* mi s-a părut a fi fundamentală pentru înțelegerea relației dintre teoriile din domeniul social-uman.

Spre deosebire de științele „tari”, în domeniul social-uman situația este diferită: „o multitudine de teorii coexistă, înfruntându-se reciproc, dar mai adesea ignorându-se una pe cealaltă. Asistăm la abordări din unghiuri diferite ale aceleași realități, fiecare considerând că perspectiva sa este cea mai bună. Din fiecare perspectivă „se vede” ceva din obiectul „investigat”. Fiecare fascinează prin senzația că deține „un sâmbure de adevăr”. Teoriile sunt parțial adevărate, parțial false. Diferențele structurale dintre ele ridică dificultăți în traductibilitatea lor reciprocă. Aici, teoriile prezintă un grad scăzut de cumulativitate.

Teoriile de regulă nu sunt absolut exclusive reciproc, contradictorii, ci stau în relații de complementaritate. Complementaritatea se bazează pe neputința structurală de a constitui teorii care să depășească decisiv pe celelalte.

Fiecare teorie „prinde” ceva din obiect, lăsând neexplicat un rest, „prins” parțial de complementara sa. Pe neputința structurală a fiecărei teorii se constituie complementara/ complementarele ei.

Definesc complementaritatea astfel: „sunt complementare două sau mai multe teorii care, deși vizează același obiect, prezintă o incomunicabilitate reciprocă,

³ Zamfir, Cătălin (1978) Unitate și diversitate în dezvoltarea științelor sociale, pp. 187-211, în Pârvu I. (coord.), *Concepții asupra dezvoltării științei*, București, Editura Politică.

mergând până la intoleranță, dar care realizează împreună o descriere mai completă decât fiecare în parte”.

O teorie este puternică prin viziunea sa primară. Dezvoltarea sa sistematică adâncește însă neconcordanța cu obiectul său. Există mereu un anumit punct în dezvoltarea unei teorii dincolo de care gradul de falsitate crește mai rapid decât cel de adevăr. Paradoxul constă deci că, prin dezvoltarea logică, valoarea de adevăr a teoriei descrește. Ea nu are deci o valoare de adevăr constantă pe întreaga sa întindere. Epigonismul este de regulă mai logic, mai consecvent cu premisele fundamentale, dar tocmai de aceea prezintă un grad mai mare de falsitate, fiind deci mai lipsit de valoare.

„Cum interpretăm indicatorii de satisfacție/indicatorii de evaluare”⁴

1980, 2012

Sociologia este foarte interesată de indicatorii subiectivi de evaluare: „sunt satisfăcuți sau nu cu...”, „o evaluați bună sau proastă...” Se utilizează variate scale, toate însă au o pantă negativă și una pozitivă.

Nu există însă o procedură clară de interpretare a acestor date. Mai mult implicit decât explicit se presupune că și distribuția datelor de satisfacție/evaluare să fie de tip Gauss, cu media plasată la punctul central al scalei, nici..., nici... (3 pe scala de 1/5).

Să luăm un exemplu. În 2015 EUROSTAT publică rezultatele unor evaluări pe eșantioane naționale ale țărilor UE. România apare cu **59%** satisfăcuți/foarte satisfăcuți cu viața și, complementar, **41%** nemulțumiți în diferite grade. Ce semnificație are această cifră? Putem găsi puncte de vedere diferite: *e bine*, pentru că cei mai mulți sunt mulțumiți/ *nu e bine* pentru că ar trebui (de ce?) să fie mai mulți satisfăcuți și mai puțini nemulțumiți.

Se recurge adesea la un **criteriu relativ**: în cazul nostru, compararea cu celelalte țări europene. Rezultatele sunt relevante, dar doar compararea este destul de fragilă. Ea nu oferă o bază solidă de evaluare. Ce ne facem când nu avem date suficiente pentru a face evaluări comparative?

Am elaborat un **criteriu absolut** al datelor de satisfacție/evaluare: **SEDA**. Desigur, o ipoteză care desigur trebuie verificată atât teoretic, cât și empiric.

⁴ *Schema de evaluare a datelor absolute – SEDA*, pp. 70-80, Viitorul social, anul IX, nr. 1, 1980, *Utilizarea datelor de opinie pentru diagnoza stării unui sistem social*, Revista Sociologie Românească, 2012.

În anii '70 am realizat o *Bază de indicatori de evaluare* '70 care a cuprins 1000 de indicatori de evaluare, pe largi eşantioane din 8 ţări (USA, RFG, Irlanda, UK, Olanda, România, Bulgaria, Ungaria) care au utilizat scala 1/5. Distribuţia datelor era următoarea:

1,00 – 3,00 **Negativ: 17,1%**
 3,01 – 4,00 **Moderat pozitiv: 66,9%**
 4,01 – 5,00 **Accentuat pozitiv: 15,0% Total pozitiv: 81,9**

Ținând seama că această bază de indicatori era extrem de mare, ne putem întreba dacă ea exprimă o *distribuție standard* a indicatorilor de evaluare. Ipoteza distribuției standard a indicatorilor de satisfacție/evaluare de tip Gauss cu media în mijlocul scalei (3,00) este empiric infirmată. Ipoteza SEDA este: *distribuția datelor de satisfacție/evaluare subiectivă este de tip Gauss deplasată însă pe panta pozitivă: o șesime din populație, aproximativ 17% sunt nemulțumiți, două treimi (66%) au o satisfacție moderată și o altă șesime (17%) sunt foarte mulțumiți. Distribuția SEDA: 17/ 66/ 17.*

O distribuție apropiată de distribuția SEDA indică un sistem social echilibrat. Deplasarea semnificativă spre stânga: sistemul respectiv se află în grade diferite de **criză**.

O altă verificare a ipotezei *distribuției SEDA*. În 2015, EUROBAROMETRUL a prezentat rezultatele evaluării satisfacției cu viața pe eşantioane naționale a țărilor UE. Țările UE (UE 15), fără țările foste socialiste, au o distribuție care coincide cu distribuția SEDA. Țările foste socialiste (UE 8), fără România și Bulgaria, au o distribuție apropiată de SEDA, dar ușor deplasată spre negativ. România, și mai ales Bulgaria, se deplasează substanțial spre negativ. Deci, cifra 59% pe panta pozitivă a României nu indică o stare „bună”, ci o stare de criză.

Satisfacție		Nemulțumire
EU 15	83%	17%
EU 8	76%	24%
România	59%	41%
Bulgaria	47%	53%

Sursa: Eurobarometrul 83 (2015)

„Structurile gândirii sociologice”⁵

1987, 1993, 1999

Marea majoritate a cărților publicate în acea perioadă, pentru fiecare structură a gândirii sociologice, a expus teoria unei personalități reprezentative. Domină diversitatea ireductibilă a teoriilor. Am optat pentru o altă abordare: dincolo de diversitatea autorilor, să identific patternul profund al gândirii sociologice.

Cartea oferă o viziune integrativă a funcțiilor explicative ale sociologiei: *explicația cauzală, explicația structurală, explicația funcțională, explicația de sistem, relația dintre sisteme, conștiința ca factor explicativ*.

Un capitol special este dedicat unei dificile probleme epistemologice: incapacitatea de a integra explicația cauzală și a celei funcționaliste. O contribuție originală este modelul integrat al *explicației cauzale și a explicației funcționale*.

Contribuții la dezvoltarea paradigmei schimbării sociale proiectate⁶, 1974, 1977, 1980, 2006, 2007

Sociologia s-a dezvoltat mult timp ca o știință descriptivă: înregistrează cum este realitatea socială și încearcă să explice de ce este așa. Societatea se schimbă de la sine. Nu era nevoie de sociologie.

În Uniunea Sovietică s-a produs un uriaș experiment social: construirea unui alt model de organizare a societății, modelul socialist, extins și în „țările socialiste”. Era și situația României. Construcția socială era preluată de partidele comuniste și sociologul era exclus de la un asemenea proiect.

În anii '60 începuse să devină evidente și problemele modelului sovietic. Se instaurase o deschidere față de inițiativele de schimbare socială. În acest nou context, în toate țările socialiste sociologia a fost reabilitată, investindu-se în ea speranța că ea va aduce o infuzie de raționalitate în modelul existent. Nu se punea problema

⁵ Cătălin Zamfir, *Structurile gândirii sociologice*, 230 pag., 1987, republicată în *Spre o paradigmă a gândirii sociologice* în 1993, 1999 (Cantes, București) 2005 (Iași, Polirom).

⁶ *Psihosociologia organizării și a conducerii: teorii și orientări contemporane*, 1974, București, Editura Politică, 269 pag.; *Strategii ale dezvoltării sociale*, 1977, București, Editura Politică, 255 pag.; *Dezvoltarea umană a întreprinderii* (coordonator), 1980, București, Editura Academiei, 329 pag.; *Enciclopedia Dezvoltării sociale*, Zamfir C. și Stănescu S. (coord.), 2007, Iași, Editura Polirom, 664 pag.; *Proiectarea dezvoltării sociale: Ghid metodologic*, Zamfir C., Stoica L.G., Stănculescu M.S. (coord.), 2007, Iași, Editura Polirom, 103 pag.

reîntoarcerii la capitalism. Ideologia convergenței sistemului socialist și capitalist a devenit substanța proiectelor de schimbare. Noua sociologie din țările socialiste au asumat o nouă vocație: nu numai de a descrie realitatea, ci și de a contribui la schimbarea ei.

În acest context, era în curs de cristalizare a unei noi paradigme a sociologiei, cum mai târziu am numit-o *paradigma schimbării/ dezvoltării proiectate*. Sunt noi teme și concepte: programe, proiecte, obiective, evaluare, eficiență/eficacitate, monitorizare, diagnoză. S-a produs totodată și o deschidere spectaculoasă spre sociologia occidentală.

Și în America se simțea nevoia de schimbări sociale rapide, la care sociologia urma să aibă un rol important. Primul domeniu al schimbării sociale în America a fost în sfera organizațiilor respectiv înlocuirea sistemului ierarhic autoritar cu un alt model social al organizațiilor: relații umane, încurajare a inițiativelor, participare, stiluri de conducere democratice. În acest proces sociologii americani au avut o contribuție deosebită.

În 1974 am publicat o carte cu obiectivul de a prelua modelul american de organizare socială a organizațiilor, dar lărgind aplicabilitatea la toate sferele vieții sociale.

Am organizat un experiment de schimbare socială a întreprinderilor, utilizând modelul american: *Dezvoltarea umană a întreprinderii*. Rezultatele analizei stării sociale urmau a fi utilizate în cele **8 întreprinderi** ca un instrument de conștientizare a problemelor și, pe această bază, de declanșare a unui proces de schimbare socială. Dar a devenit clar că un asemenea proiect era mai degrabă utopic. Erau presupuse și schimbări juridice și mai ales politice. Dar proiectul a primit un suport impresionant din partea specialiștilor din aceste întreprinderi. Cartea a primit și premiul Academiei. Am realizat însă, că era nevoie de o schimbare de strategie. O abordare mai eficace era difuzarea noilor modele sociale și a rezultatelor cercetării sociologice prin publicații de popularizare și cursuri universitare.

Cartea **Un sociolog despre muncă și satisfacție**⁷ a avut un impact neașteptat. Ea a fost tradusă și în Uniunea Sovietică cu un tiraj de 200 000 exemplare. Chiar și în ultimii ani, după 2015, s-au înregistrat **1 271** cititori/vizitatori ai acestei cărți.

⁷ *Un sociolog despre muncă și satisfacție*, 1980, București, Editura Politică, 138 pag. S-a adăugat *Cursul Sociologie industrială - Curs și exerciții pentru seminar*, Cătălin Zamfir și Iancu Filipescu, Politehnica București, 1982.

Treptat, ideea schimbării sociale proiectate a început să ia contur la un nivel social mai general⁸.

Curând însă, se terminase faza de deschidere relativă a sistemului socialist. În toate țările socialiste sistemul se închide și se rigidizează. Sociologia este marginalizată peste tot.

Noul institut, *Calitatea Vieții*, de la început a avut o orientare activă de participare/ inițiere a schimbărilor sociale: calitatea vieții, politicilor sociale, analiza problemelor societății românești.

Se reia programul de contribuție la dezvoltarea paradigmei schimbării sociale proiectate, dintre care citez *Enciclopedia Dezvoltării sociale*.⁹

Teoria problemelor sociale¹⁰,

1977, 2007

În noua paradigmă a schimbării sociale proiectate, teoria și metodologia **problemelor sociale** ocupă o poziție cheie. Sociologia actuală se ocupă de mulțimea problemelor sociale cu care societățile se confruntă: sărăcie, delincvență, conflictele interetnice etc. Am propus o *teorie generală a problemelor sociale* ca o componentă a oricărui sistem social. Conștientizarea problemelor sociale la nivelul comunităților sociale este un palier critic al modului în care comunitățile iau act de problemele lor, ce prioritate le acordă, starea de latență/manifest a problemelor, soluțiile pe care le explorează. Am propus un model care descrie dinamica conștientizării problemelor, în mod special ce se întâmplă când pentru o problemă considerată importantă, nu se găsesc soluții și cum din starea de manifest se trece în latență.

Sunt propuse **ipoteze** ale comportamentului în fața problemelor sociale, ca de exemplu:

- „Nu există momente de timp absolut vide problematic, în care sistemul să nu-și pună nici o problemă în centrul atenției.”

⁸ *Strategii ale dezvoltării sociale*, București, Editura Politică, 1977, 256 pag.; *Sociologia constructivă*, pp. 165-228, în *Structurile gândirii sociologie*, Partea a II-a, 1987, București, Editura Politică, 314 pag.

⁹ *Enciclopedia Dezvoltării sociale*, Zamfir C. și Stănescu S. (coord.), 2007, Iași, Editura Polirom, 664 pag., *Proiectarea dezvoltării sociale: Ghid metodologic*, Zamfir C., Stoica L.G., Stănculescu M.S. (coord.), 2007, Iași, Editura Polirom, 103 pag.; *Teoria și metodologia inovației sociale*, Zamfir C. și Stoica L.G. (coord.) *Revista Calitatea Vieții*, nr. 1-2, 2009.

¹⁰ *Strategii de definire și soluționare a problemelor sociale*, în Cătălin Zamfir, *Strategii ale dezvoltării sociale*, Editura Politică, 1977, pp. 42-123.

- „Evoluția unui sistem ...va fi marcată de o *continuă alternanță* a conștientizării diferitelor probleme”.
- „Un sistem tinde să plaseze în centrul atenției sale o singură problemă (sau un număr restrâns de probleme)”.
- *Modelul ciclicității alternative în abordarea problemelor*: o problemă importantă stă în centrul atenției nu până când ea este rezolvată, ci, când se epuizează posibilitatea soluționării ei, problema părăsește locul central, locul ei fiind luat de altă problemă.

**Calitatea vieții,¹¹ 1980, 1982, 1984, 1990,
2013, 2015, 2016, 2017**

În anii '60-'70, tema calității vieții a fost lansată în gândirea occidentală, mai ales în context filozofic. Ea a pătruns mai greu și în cercetarea sociologică. Prima cercetare sociologică empirică a fost realizată de *Social Research Institute*, Ann Arbor, Michigan. A doua cercetare sociologică empirică în lume a fost realizată în România în a doua parte a anilor '70. În acea perioadă a fost un program complex: pe lângă rezultatele cercetării sociologice empirice și mai multe cărți, culegeri de studii pe tema calității vieții și pe modurile de viață/ stiluri de viață.

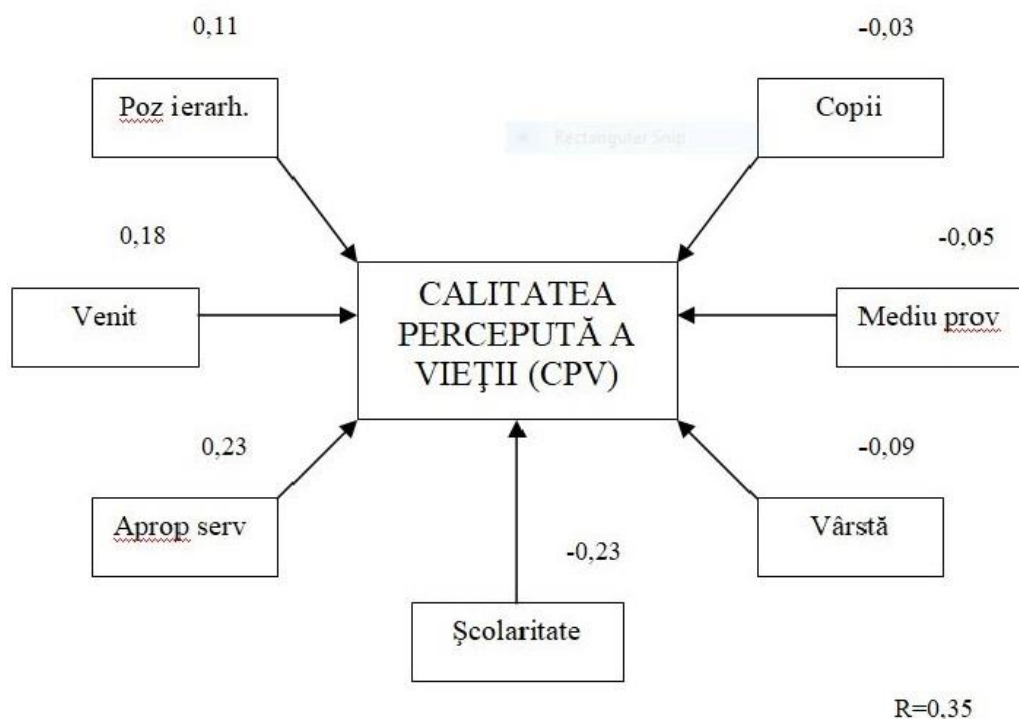
Noua temă a produs o recentrare sociologică. Omul nu mai este tratat ca un simplu actor în sistemele sociale, ci este pus ca obiectiv al sistemelor sociale. Calitatea vieții este criteriul ultim de performanță al vieții sociale. În România, tema calității

¹¹ *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, 1984, București, Editura Academiei RSR, 188 pag.; *Calitatea vieții*, Zamfir C. și Lotreanu N. (coord.), 322 pag., 1980, *Calitatea vieții și modul de viață*, Zamfir C. și Rebedeu I. (coord.), 1982. *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*, Zamfir C. și Rebedeu I. (coord.), 225 pag., 1989. *Calitatea vieții ca obiectiv politic*, Revista Calitatea Vieții, nr. 1, 1990, *Determinanți ai calității vieții*, pp. 219-230, Revista Calitatea vieții, anul III, nr. 3-4, 2013, *Calitatea vieții în țările comuniste europene*, 10 pag. în Encyclopedia of Quality of Life Research, Springer Reference Live. 2013, *Tema Calității vieții în România: perioada comunistă*, 8 pag., Encyclopedia of Quality of Life Research, Springer Reference Live. 2015, *Analiza situației existente a României în domeniul calității vieții*, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani, vol. I, Acad. Ionel-Valentin Vlad (coord.), 2015, *Calitatea vieții: România 2035. Direcții și priorități*, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani, vol. II, Acad. Ionel-Valentin Vlad (coord.), 2016, *O strategie a relansării calității vieții în perspectiva 2035: Direcții, priorități, obiective, ținte, restricții, oportunități*, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani, vol. III, Partea I, Acad. Ionel-Valentin Vlad (coord.), Editura Academiei Române, București, 2016, *Calitatea vieții - România 2016-2038*, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani, Sinteză, Acad. Ionel-Valentin Vlad (coord.), 2017.

vieții suna complet altfel decât în America. În societatea comunistă în criză, tema calității vieții era expresia speranței ei. Și după 1989 ea s-a dovedit a răspunde la nevoia de disciplinare a tranziției pentru speranța societății românești.

Obiectivul cercetării sociologice empirice a calității vieții de la sfârșitul anilor '70 a fost verificarea metodologiei, dar și un exercițiu de a face datele empirice să vorbească teoretic; să ofere un mare material empiric: chestionar amplu aplicat la un eșantion de 1800 subiecți.

Contribuția diferiților factori la variația calității vieții, evident în a doua parte a anilor '70.

Tema calității vieții a fost cel mai important răspuns al sociologiei românești la nevoia istoriei dramatice comuniste și a tranziției.

La diagnoza calității vieții s-a adăugat ulterior dezvoltarea de politici centrate pe calitatea vieții.

Teoria tranziției societății românești¹², 2004, 2012, 2014, 2015

Analiza societății românești actuale în „tranziție” a pus sociologia, cu instrumentele ei tradiționale, în dificultate.

Societățile capitaliste „consolidate” sunt rezultatul unui proces „din aproape în aproape”, de secole. Țările actuale „în tranziție” sunt rezultatul aplicării unei strategii de schimbare socială, aplicată cu mijloace politice „de la vârf”, rezultat al interacțiunii guvernărilor cu instituțiile internaționale.

Primul obiectiv al analizei tranziției este identificarea strategiei care a stat la baza întregului proces de schimbare social-economică: strategia neoliberală a instituțiilor mondiale care au condus efectiv procesul tranziției românești.

În mai multe lucrări am încercat să cristalizez imaginea societății românești rezultată a schimbărilor tranziției românești. Problema actuală a României nu este finalizarea tranziției, ci ieșirea dintr-o tranziție prost concepută.

Datele arată că, alături de Bulgaria, România a avut cea mai confuză tranziție, cu rezultate care cu greu vor fi redresate în viitorul apropiat.

Anul în care este depășit nivelul economic al anului 1989, la prețuri 1989

Țări	Ani
Polonia, Cehia, Ungaria	1993
Slovenia	1994
Bulgaria	1998
România	2004

Analiza comparativă a societății românești cu celelalte țări în tranziție și cu țările europene consolidate clarifică situația actuală a României.

Una dintre caracteristicile politicii tranziției românești a fost și ignorarea *costurilor sociale* ale tranziției, cu un dezechilibru al distribuției resurselor între capital și muncă: o *politică procapital* accentuată și o *politică promuncă* minimalistă.

¹² *O analiză critică a tranziției. Ce va fi „după”?*, 2004, *O analiză critică a tranziției II*, 2012, *Patru evaluări ale tranziției*, 2014, *Ieșirea din tranziție . Spre o nouă teorie a tranziției românești II*, 2015.

Ponderea profitului în totalul valorii nou create: semestrul 4, 2014.

Restul este atribuit recompensării muncii

	Recompensa profitului	Recompensa muncii
UE 18 ¹³	40,9%	59,0%
UE8	39,0%	60,1%
România	62,2%	37,7%

Politicile sociale în perioada tranziției,

1990, 1995, 1999¹⁴

Schimbările sociale declanșate în 1989 au avut ca o componentă importantă politicile sociale. Colectivul de cercetători de la ICCV și de la Facultatea de Sociologie a Universității București au argumentat teza că în faza restructurărilor profunde ale tranziției, complexe probleme sociale intră inevitabil în atenția colectivă, la care trebuie să se răspundă cu *politici sociale mai accentuate*.

Guvernările românești au tins să adopte o politică socială minimalistă, mai accentuată decât în celelalte țări în tranziție. Costurile sociale ale tranziției au fost privite *ca inevitabile*, ele trebuie, în consecință, să primească o atenție doar la nivelul minimal, al supraviețuirii.

Analizele prezentate în lucrările noastre s-au centrat pe evaluarea politicilor sociale și monitorizarea dinamicii lor; identificarea efectelor lor sociale și economice și raportarea acestora la necesitățile societății românești. Nu a existat, de exemplu, un interes accentuat, așa cum ar fi fost necesar în perioade de tranziție/ criză, pentru o politică activă de creare de locuri de muncă.

Protecție socială, 2016, ca % din PIB

Țări UE	% din PIB
UE 28	19,1%
EU 8	14,0%
Bulgaria	12,7
România	11,6

¹⁴ *Politici sociale. România în context european*, Zamfir E. și Zamfir C. (coord.), 1995, București, Editura Alternative; *Politici sociale în România: 1990-1998, 1999*, București, Editura Expert; *România '89 - '93. Dinamica bunăstării și a protecției sociale*, Zamfir C., Pop M. A., Zamfir E., 1994, București, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Centrul Național de Dezvoltare a Copilului La acestea se adaugă și analiza politicilor sociale „sectoriale”: învățământ superior, politici antisărăcie, de suport pentru populația de romi.

Politica socială minimalistă a contribuit la accentuarea polarizării sociale, la declanșarea unor procese negative ca de exemplu migrația masivă, subocuparea, descalificarea forței de muncă.

Lucrările noastre au lansat în România interesul publicului român în domeniu. Ele au stat la baza cursurilor universitare de politică socială introduse în multe universități.

Evaluarea stării sărăciei și dezvoltarea de strategii antisărăcie¹⁵,

1995

Conștient de impactul social al procesului tranziției, am considerat că este nevoie de o evaluare, chiar din primii ani, a situației populației românești. Cercetarea empirică s-a desfășurat în anii '92-'94. Eșantionul din 1994 a fost de 2 504 gospodării la care s-a adăugat un eșantion pe București de 780 gospodării. Rezultatele au fost șocante politic: de la nivelul sărăciei de aproximativ 4% înainte de 1989, s-a ajuns doar în câțiva ani la aproape 40%. Factorii politici au contestat aceste rezultate, dar evaluările ulterioare realizate de instituțiile europene au confirmat și chiar au agravat concluziile noastre: sărăcia în România a fost nu numai rezultatul primului șoc al tranziției, dar s-a menținut timp de 30 de ani la un nivel de peste 30%.

Ținând seama de această situație gravă, s-a argumentat necesitatea unei strategii naționale antisărăcie, componentă a politicii tranziției. Am considerat că este de datoria sociologilor de a participa la elaborarea unei asemenea strategii.

Situația social-economică a populației de romi și strategii de suport¹⁶,

1993, 2012

Cartea din 1993 a fost prima lucrare în lume centrându-se pe situația social-economică a populației de romi, realizată pe un larg eșantion național. Cercetarea a fost reprodusă, pe un eșantion mai larg în 1998.

Aceste lucrări oferă o imagine complexă a situației social-economice a populației de romi, dar și a dinamicii ei în ultimele decenii. Programul socialist de dezvoltare social-economică rapidă a avut un efect pozitiv asupra populației de romi:

¹⁵ *Dimensiuni ale sărăciei: România 1994*, București, Editura Expert.

¹⁶ *Țigani: între ignorare și îngrijorare*, Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, (coord.), 1993, *Romii în România*, Zamfir C. și Preda M. (coord.), 2002, București, Editura Expert, 368 pag.

includerea unei mari părți a populației române în modul de viață modern. Criza de la sfârșitul anilor '70 a făcut ca românii să fie primii remarginalizați. Se produce nu numai o scădere a standardului de viață a romilor, dar și un regres la strategiile de viață tradiționale de supraviețuire în condiții de sărăcie și marginalizare.

Se avertizează că există un risc ridicat de degradare rapidă și în viitorul imediat a situației populației de romi. Este nevoie urgentă, de aceea, a se lansa unui ***program național de suport pentru populația de romi***. Mai importantă decât depășirea excluziunilor pe teme etnice, este promovarea incluziunii pe teme umane: accesul la condiții decente de viață și de locuire, acces la serviciile sociale fundamentale (sănătate, educație, ocupare, asistență socială), acces la o piață modernă a muncii.

Istoria sociologiei românești: 1900-2010¹⁷,

2016

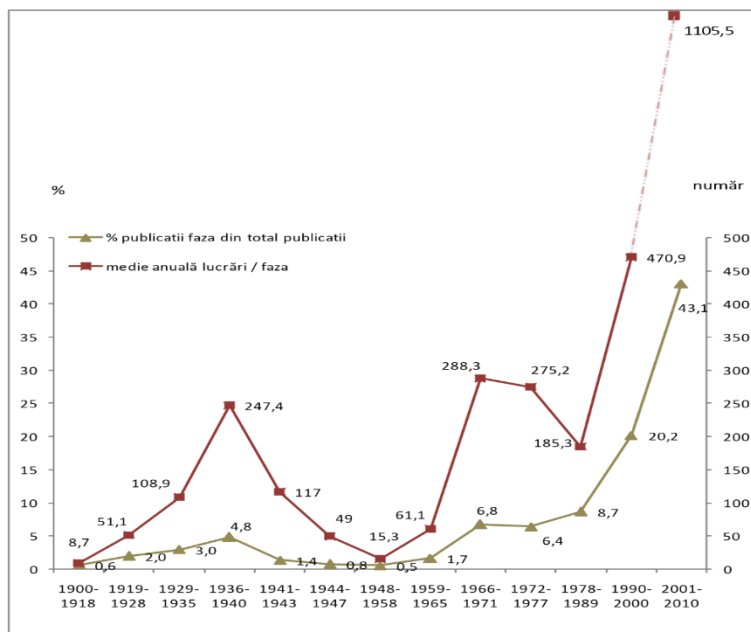
Spre deosebire de științele „universalului” (fizica, chimia...), sociologia românească are o natură dublă: este o știință a universalului, dar în mod special o sociologie despre societatea românească.

Exista deja o *Istorie a sociologiei românești* cu amprenta epocii și la nivelul resurselor disponibile de atunci. Era nevoie de o nouă Istorie a sociologiei românești.

Proiectul nostru utilizează o abordare *sociologică*: accentul cade pe analiza *producției sociologice* și a *tematicii* ei. Cartea a utilizat o *Bază completă a publicațiilor sociologice românești*, de peste 25.000 cărți și studii în perioada 1900-2010. Această *Bază...* este concepută ca un proiect independent: el este dezvoltat continuu, oferind o sursă de analize viitoare ale istoriei sociologiei românești, cu acces liber pentru toți cei interesați.

¹⁷ *Sociologia românească: 1900-2010. O istorie socială*, Zamfir C., Filipescu I., 2015, Cluj-Napoca, Editura Eikon.

Dinamica publicisticii sociologice: producția medie anuală pe faze și proporția fazelor în publicistica totală

Istoria socială a României: din 1848 până în prezent¹⁸

2018

Spre deosebire de istoriile uzuale care se centrează pe evenimentele politice, cartea oferă o *istorie socială*, istoria stării sociale a României, procesele economice și sociale și schimbările de structură.

Contribuția originală a cărții stă mai ales în tentativa de a dezvolta teorii a unor tipuri distincte de societate: *societatea românească într-o perioadă de ieșire din starea de subdezvoltare* (1848-1948), *implementarea unui model de societate socialistă de tip sovietic* și *modelul de societate în tranziție de la modelul socialist la o societate de tip capitalist*. Cazul României oferă o experiență nouă respectiv cum se construiește o organizare socială pe baza unei strategii/ program politic de reconstrucție socială.

¹⁸ *Istoria socială a României*, 2018, București, Editura Academiei Române.